

**PIKISAAREN MALLASSAUNAN
RAKENNUSHISTORIASELVITYS 2023**

PIKISAAREN MALLASSAUNAN RAKENNUSHISTORIASELVITYS 2023

P O T E N T I A L

Tilaaaja:
Potential Oy
Teollisuustie 1, 90830 Haukipudas
potential.fi

LUKKAROINEN

Tekijä:
Lukkaroinen Arkkitehdit Oy
Kauppurienkatu 12b, 90100 Oulu
lukkaroinen.fi

Oulussa 27.12.2023
Maisa Seppänen, arkkitehti SAFA
Lukkaroinen Arkkitehdit Oy

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	4
1.1	Kohde	
1.2	Kaava- ja suojelutilanne	
1.3	Arvot	
1.4	Tehtävä	
1.5	Perustiedot	
2	TAUSTA	20
2.1	Pikisaaren historiallista taustaa lyhyesti	
2.2	Villatehtaan alueen vaiheita	
3	RAKENTAMISEN VAIHEET	30
3.1	Mallassaunan rakentaminen	
3.2	Tila- ja rakenneratkaisut	
3.3	Tiiliarkkitehtuuri	
4	MUUTOKSET	37
4.1	1800-luvun lopusta 1940-luvulle	
4.2	1950-luku	
4.3	1980–1990-luku	
4.4	2020-luku	
5	NYKYTILA JA SÄILYNEISYYS.....	53
5.1	Ympäristö	
5.2	Julkisivut	
5.3	Laajennukset	
5.4	Sisätilat	
5.5	Säilyneisyys	

6	YHTEENVETO.....	72
6.1	Historiallinen tausta	
6.2	Pikisaaren Kulttuurikeskus	
6.3	Mallassaunan arkkitehtuuri	
6.4	Muutokset	
6.5	Säilyneisyys	
6.6	Arvot	
7	LÄHTEET	78

Perustiedot	
Kohde	Mallassauna
Osoite	Pikisaarentie 15C, 90100 Oulu
Kiinteistötunnus	564-50-8-5
Alkuperäinen käyttötarkoitus	Viinapolttimon maltojen käsittely
Nykyinen käyttötarkoitus	Anniskeluravintola ja juhlatila
Kiinteistön omistaja	Potential Toimitilat Oy
Kiinteistön käyttäjä	Hailuodon Panimo, Mallassauna-ravintola
Valmistumisvuosi	1869
Laajuus	339 kem ²
Kaavamerkintä ja suojelutilanne	katso. s. 19

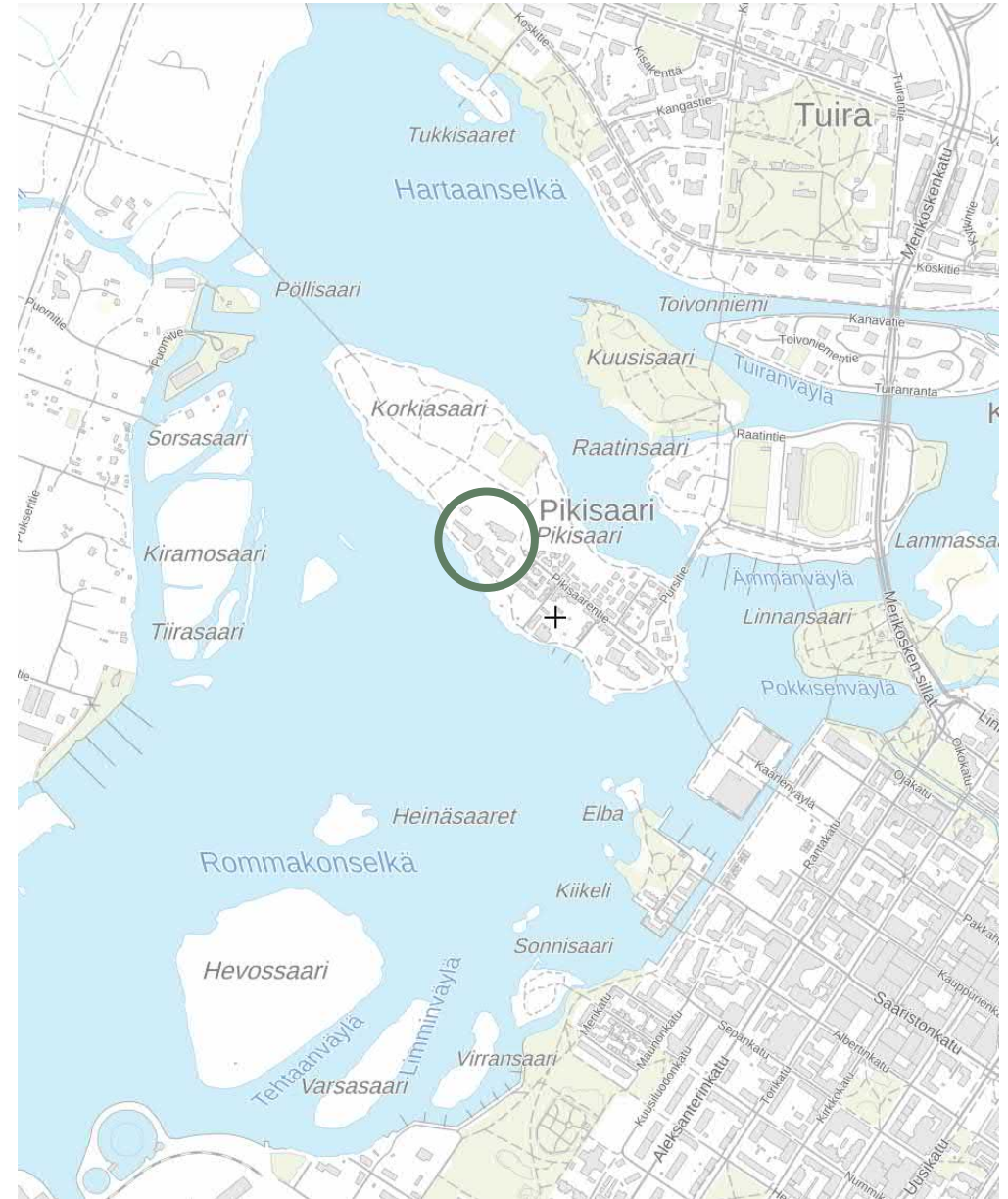
1 JOHDANTO

1.1 Kohde

Mallassaunana tunnettu rakennus sijaitsee Oulun Pikisaarella. Rakennus on osa saaren luoteisosassa sijaitsevaa rakennuskokonaisuutta. Kokonaisuus tunnetaan villatehtaan alueena. Viime vuosikymmenet se on tunnettu myös OSAO:n Pikisaaren yksikkönä. Mallassauna on villatehtaan alueen rakennuksista vanhin säilynyt rakennus. Se on peräisin vuodelta 1869¹.

Pikisaari sijaitsee Oulun keskustan edustalla Oulujoen suistoalueella. Pikisaarella on pienellä alueella monipuolinen teollisen historian, luotsien sekä teollisuustyöntekijöiden kaupunkimaisen asumisen keskittymä. Pikisaari tunnetaan kulttuurikohteena. Saarella asuu ja työskentelee paljon taiteilijoita ja käsityöläisiä. OSAO:n opetustoiminnan siirryttyä pois Pikisaaresta on villatehtaan alueelle muodostunut edelleen lisää kulttuuri toimintaa.

Pikisaari kuuluu valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen (RKY 2009) kokonaisuuteen osana Oulujoen suistoaluetta. Kokonaisuuteen kuuluviin kohteisiin on villatehtaan rakennuksista nostettu mallassauna ja villatehdas.² Pikisaarella sijaitsee kiinteä muinaisjäännösalue, jolle pikiruukki perustettiin 1600-luvulla³.

Pikisaari sijaitsee Oulujoen suistoalueella. Villatehtaan alue on ympyröity kuvassa.

Lähde: MML karttapaikka.

¹ Hautala, K., 1976, s.406–407

² Museovirasto, 2009

³ Museovirasto, 2008

Villatehtaan alue sijaitsee Pikisaarentien päätteenä. Alue on ympyröity kuvassa.

Lähde: Oulun kaupungin karttapalvelu.

Nykyisin asuminen on Pikisaaren pääasiallinen käyttötarkoitus ja saaren asukasluku on noin 200.⁴ Asuinalueena saaren arvoa nostavat historiallinen puutalomiljö, kulttuuri- ja tapahtumapaikat sekä näkymät Oulujoen suistoalueelle. Pikisaari houkuttelee kaupunkilaisia vapaa-ajan viettoon kulttuurin pariin tai saarta kiertävälle virkistysreitille.

Villatehtaan alue sijaitsee Pikisaarentien päätteenä. Oulun keskustasta on sinne yhden kilometrin matka kävelyn ja pyöräilyn väyliä pitkin. Rakennukset ovat aikanaan sijainneet Pikisaaren luoteiskärjessä, mutta myöhemmin Pikisaari on yhdistetty viereisiin saariin.

⁴ Arkkitehtitoimisto Järvinen & Kuorelahti Oy, 2020

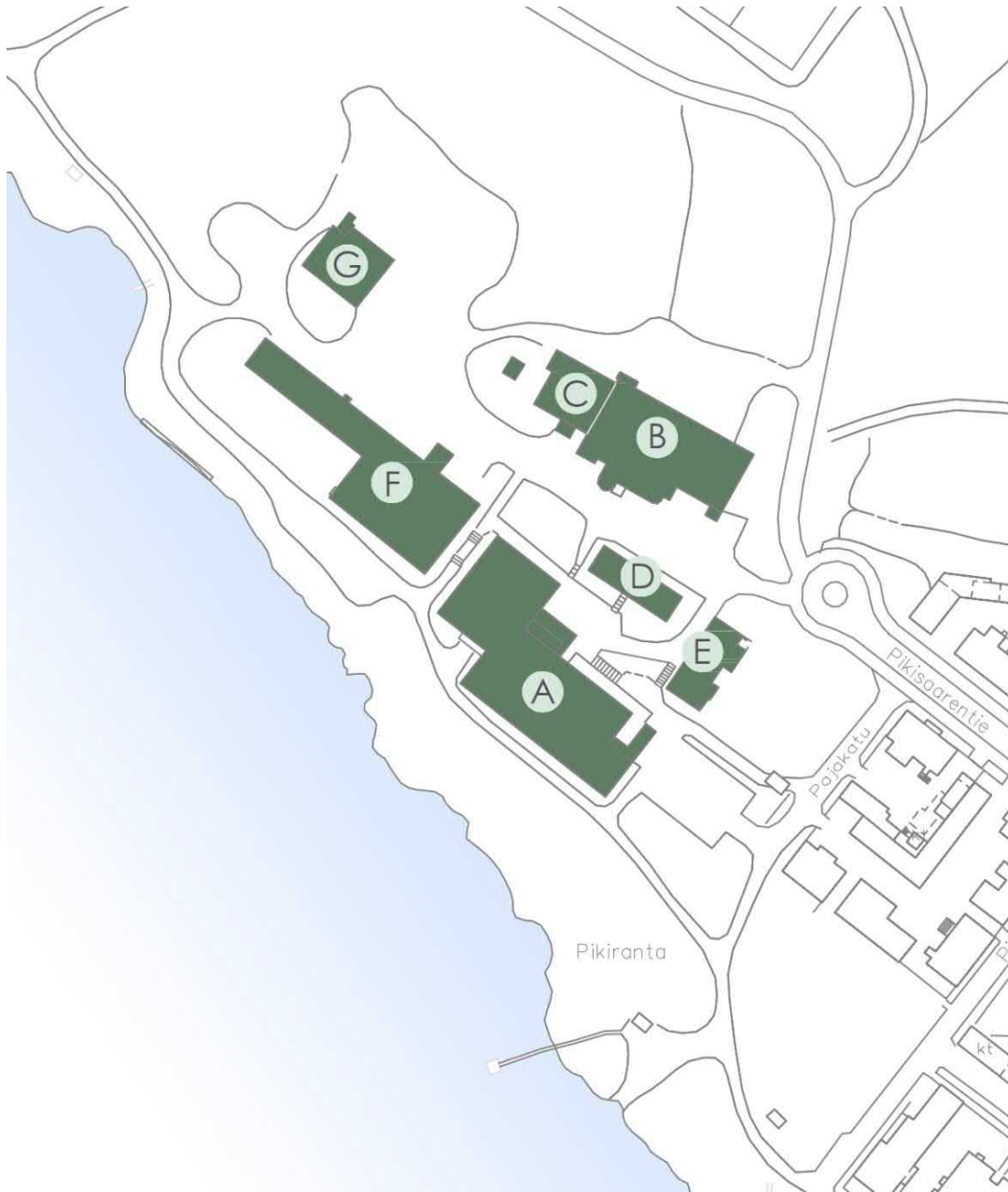

Mallassauna sijaitsee villatehtaan alueen keskivaiheilla.

Mallassauna on ympyröity kuvassa.

Selvityksen kohteena oleva mallassauna sijoittuu vanhan villatehtaan alueen rakennusryhmän keskivaiheille, sen koillislaidalle. Mallassaunan osoite on Pikisaarentie 15C, 90100 Oulu. Mallassaunan kylkeen on 1950-luvulla rakennettu kutomorakennus. Alueelle saavuttaessa mallassauna jää nykyisin toimitiloiksi vuokratun entisen kutomorakennuksen taakse.

Itäpuolella rakennusryhmää rajaa Pikisaarentien jatkeena kulkeva kävelyn ja pyöräilyn väylä ja tenniskentät. Pohjoisessa rakennusryhmä rajautuu Korkeasaaren lähivirkistysalueisiin ja lounaassa rantaan kohden Rommakonselkää. Saaren ympäri kulkee suosittu ulkoilureitti, joka kulkee rannassa myös villatehtaan alueen kohdalla.

Alueen rakennukset ja niistä käytetyt tunnuksat.

Villatehtaan alueen rakennukset

Tunnus	Rakennuksen nimi	Vuodelta	Suunnittelija
A	Kotiteollisuuskoulun päärakennus, "A-rakennus"	1980	Arkkitehtuuritoimisto O. Ylipahkala Oy
B	Kutomo "Uusi villatehdas"	1952	Arkkitehti Mikko Huhtela
C	Mallassauna	1869	
D	Keltainen talo	1885	
E	Makasiinirakennus "Suolamakasiini"	1903	Rakennusmestari J. W. Lillqvist
F	Kehräämö "Villatehdas" "Vanha villatehdas"	1898	Rakennusmestari J. W. Lillqvist
	Villatehtaan laajennusosa	1938	Lääninarkkitehti Gustaf Strandberg
G	Vanha lämpökeskus	1945	

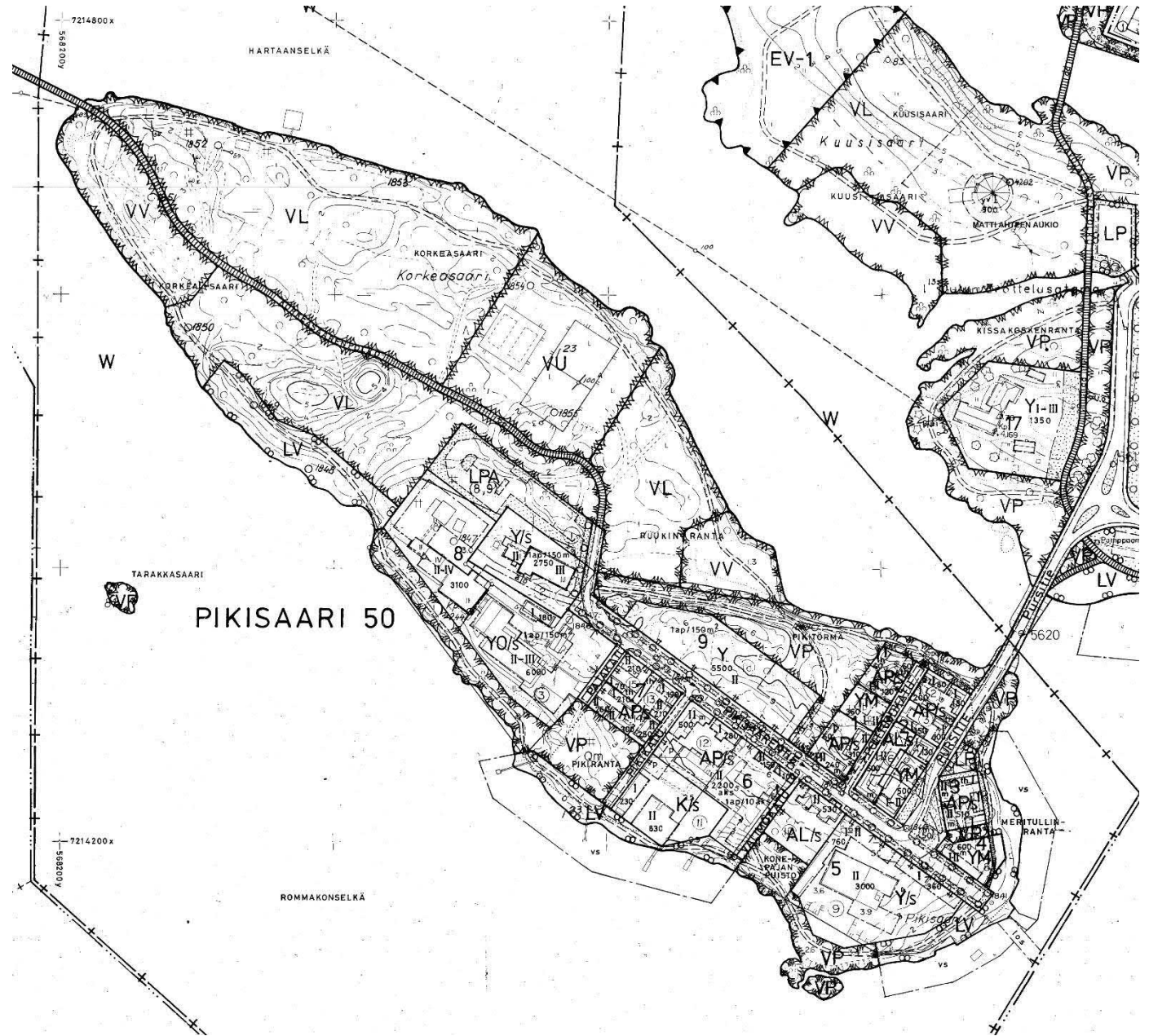
Mallassauna ja sen kylkeen vuonna 1952 valmistunut kutomorakennus,
joka tunnetaan myös uutena villatehtaana.

1.2 Kaava- ja suojelutilanne

Mallassauna sijaitsee Oulun kaupungin Pikisaaren kaupunginosan 50 korttelissa 8. Voimassa oleva asemakaava on vuodelta 1985. Kutomorakennuksen ja mallassaunan osalla, kaavamerkintä on Y/s eli yleisten rakennusten korttelialue, jolla ympäristö säilytetään. Kerroskorkeus on mallassaunan osalla II ja viereisen kutomorakennuksen osalla III. Rakennusoikeutta on yhteensä 2750 k-m².

Korttelin rannan puoleisen osan kaavamerkintä on YO/s eli opetustoimintaa palvelevien rakennusten korttelialue/alue, jolla ympäristö säilytetään. Sen alueelle kuuluvat loput villatehtaan alueen rakennuksista. Pohjoisimpana korttelissa 8 on kaavassa merkittynä autopaikkojen korttelialue LPA, joka on vain osittain toteutettu.

Pikisaaren voimassa olevassa asemakaavassa ainoa suojeltu rakennus merkinnällä sr-2 on aiemmin laivanveistämön konepajana toiminut nykyisen Ravintola Sokeri-Jussin rakennus.

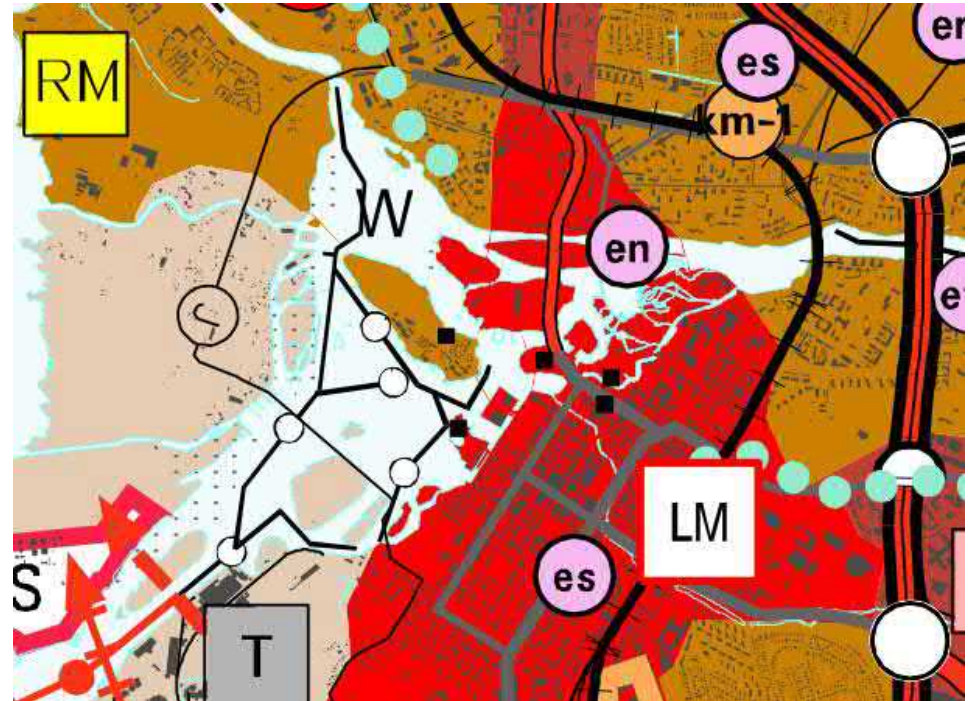
Ote Pikisaaren voimassa olevasta asemakaavasta vuodelta 1985. Lähde: Oulun kaupungin karttapalvelu.

Vanhemmat rakennetut korttelit, kuten villatehtaan alue, sisältävät asemakaavassa merkinnän /s, ”alue, jolla ympäristö säilytetään”. Merkinnällä on ilmaistu tavoite alueen rakennusten sekä muun ympäristön säilyttämisestä. Merkintä on vanhentunut. Vuodesta 2003 saakka Ympäristöministeriö on ohjeistanut, että merkintään tulee liittää suojelua täsmentävä määräys. Vuodelta 1985 peräisin oleva kaava onkin suojelun osalta vanhentunut. Pikisaaren ja sen rakennuksien arvo tunnustetaan. Niitä koskevissa muutoksissa konsultoidaan museoviranomaista.

Uuden Oulun yleiskaavassa vuodelta 2016 Pikisaari sijoittuu kaupunkikehittämisyöhykkeelle 3, kaupunkikehä. Ote kaavamerkinnän tekstistä:

”Kaupunkikehittämisyöhyke 3, kaupunkikehä: Kaupunkikehä muodostuu kaupunkikeskustaa ympäröivistä tehokkaasti rakennetuista alueista. Vyöhykettä kehitetään toiminnoiltaan monipuolistuvana, tiivistyvän maankäytön sekä erityisesti joukkoliikenteeseen ja pyöräilyyn perustuvana kaupunkiympäristönä sekä asumisen yhteyteen sopivien työpaikkojen ja palvelujen ympäristönä. Vyöhykettä tulee kehittää alueiden erityispiirteitä vaalien sekä vesistöjen läheisyyttä hyödyntäen ja rantojen yleistä käyttöä kehittäen.”

Keskeistä kaupunkialuetta tarkemmin kuvaavassa uuden Oulun yleiskaavan toisessa kaavakartassa villatehtaan kortteli on merkitty julkisten palveluiden alueeksi PY, joka tarkoittaa, että ”alue varataan luonteeltaan julkisille palveluille. Lisäksi alueelle saa sijoittaa palvelujen yhteyteen soveltuvia työpaikkatoimintoja ja vähäisessä määrin myös asumista.”⁵

Ote uuden Oulun yleiskaavasta, kaavakartta 1. Pikisaari on merkitty ruskealla värillä. Se kuvaa Kaupunkikehittämisyöhykettä 3.

Musta neliö merkitsee muinaismuistokohdetta, Pikisaarella Pikiruukin jäänteitä. Lähde: Oulun kaupunki.

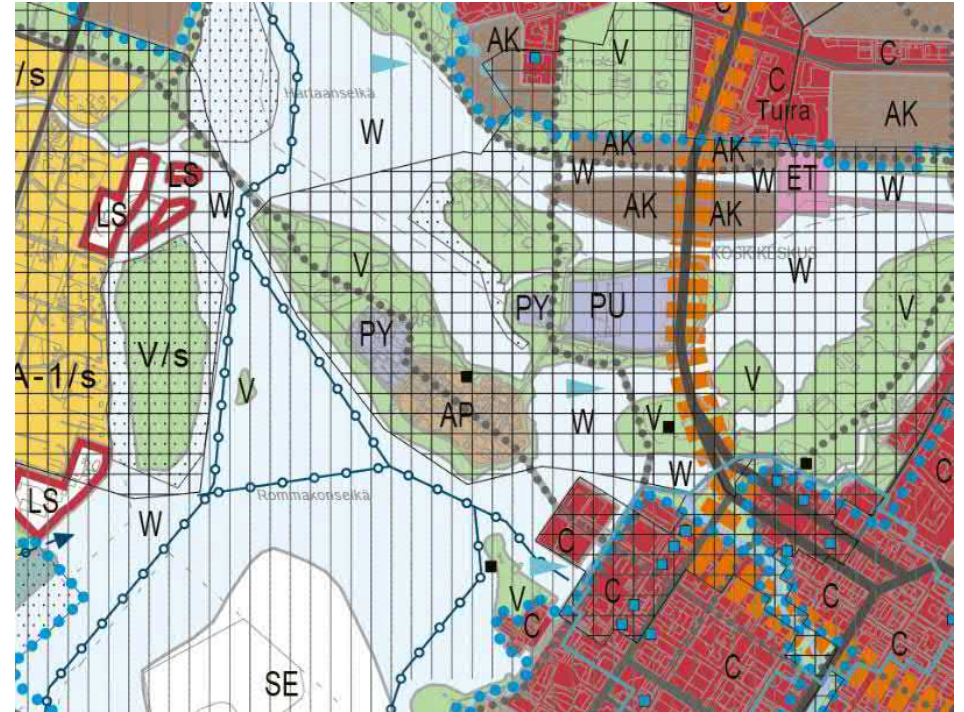
⁵ Oulun kaupunki, Yhdyskunta- ja ympäristöpalvelut, 2016

Lisäksi Pikisaari on osana suistoaluetta merkitty ruudukkomerkinnällä, joka tarkoittaa kulttuuriympäristön vaalimisen kannalta valtakunnallisesti tärkeää kohdetta tai aluetta.

”Merkinnällä on osoitettu valtakunnallisesti merkittävät rakennetun kulttuuriympäristön kohteet (RKY 2009) ja valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet. Alueen suunnittelussa ja käytössä tulee edistää kulttuuriperintö- ja maisema-arvojen turvaamista siten, että rakennustaiteellisesti tai kulttuurihistoriallisesti arvokas rakennuskanta säilytetään. Suunniteltaessa alueelle muutoksia on turvattava alueen ominaisuusluonteen ja erityispiirteiden säilyminen. Rakennettuun kulttuuriympäristöön vaikuttavista hankkeista on pyydettävä lausunto museoviranomaiselta.”⁶

Pohjois-Pohjanmaan maakuntakaavassa Pikisaari sijaitsee Oulun keskustatoimintojen alueella. Ote kaavamerkinnän tekstistä:

”Merkinnällä osoitetaan Oulun kaupunkikeskustan palvelutoimintojen alue, johon sijoittuu keskustahakuisia hallinto-, kauppa-, hyvinvointi- ja vapaa-ajan palveluja sekä asumista. Yksityiskohtaisemmassa suunnittelussa ja kaavoituksessa tulee luoda edellytyksiä kansainvälisen, kaupallisesti vetovoimaisen ja viihtyisän kaupunkikeskustan kehittymiselle varaamalla alueita tiivistä kaupunkirakentamista ja monipuolisia palveluja varten sekä määrittelemällä korkea tasoisen kaupunkikuvan kehittämisen periaatteet. Alueiden käytön suunnittelussa ja rakentamisessa on varmistettava, että alueella sijaitsevien kulttuuriympäristön tai maiseman vaalimisen kannalta tärkeiden kohteiden kulttuuri- ja luonnonperintöarvot säilyvät.”⁷

Ote uuden Oulun yleiskaavasta, kaavakartta 2. Villatehtaan alue on merkitty PY-merkinnällä eli julkisten palveluiden kortteliksi. Musta ruudukko suistoalueella tarkoittaa valtakunnallisesti merkittävää kulttuuriympäristöaluetta.

Lähde Oulun kaupunki.

⁶ Oulun kaupunki, Yhdyskunta- ja ympäristöpalvelut, 2016

⁷ Pohjois-Pohjanmaan liitto, 2015

Pohjois-Pohjanmaan maakuntakaavaa varten tehdyn MRKY 2015 päivitysinventoinnin perusteella villatehtaan alueen rakennuksista mallassauna ja villatehdas on osoitettu valtakunnallisesti arvokkaiksi kohteiksi ja suolamakasiini maakunnallisesti arvokkaaksi kohteeksi.

Villatehtaan korttelissa on meneillään asemakaavamuutos. Alueelle suunnitellaan Pikisaaren kulttuurikeskusta, luovien alojen yritysten keskusta ja kiinnostavaa kaupunkikulttuurin käyntikohdetta.

Kaavamuutoksella mahdollistetaan vuonna 1980 valmistuneen päärakennuksen tilalle rakennettavaksi uudisrakennus, johon on tarkoitus sijoittaa majoituspalvelun tiloja. Muut alueella olemassa olevat rakennukset tulevat säilymään. Lisäksi alueelle tarkastellaan Pikisaaren kulttuurikeskuksen toimintaa palvelevaa täydennysrakentamista. Asemakaavan muutoksen on tarkoitus valmistua vuoden 2024 aikana.⁸

Kaupungin suunnalta valokuvatussa talvisessa kuvassa välittyy hienosti Pikisaaren tunnelma. Tiiviisti rakennetun saaren värikkäät puu- ja tiilitalot pilkahtelevat lumisten puiden välistä. Rannassa kulkee ulkoilureitti. Lähde: Wikimedia commons.

⁸ Oulun kaupunki, 2023

1.3 Arvot

Pikisaari kuuluu Oulujoen suistoalueen historialliseen kokonaisuuteen. Kokonaisuus on arvotettu valtakunnallisesti merkittäväksi kohteeksi valtakunnallisessa ja maakunnallisessa rakennettujen kulttuuriympäristöjen inventoinnissa.

RKY 2009

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt on inventointi, jonka kohdevalikoima kuvastaa Suomen historian vaiheita. Sen kohteista muodostuu kokonaiskuva maamme rakennetusta historiasta ja sen keskeisistä kehityslinjoista.⁹

Pikisaari kuuluu RKY-inventoinnissa Oulujoen suistoalueen historialliseen kokonaisuuteen. Suistoalueen kokonaisuutta ja Pikisaarta kuvataan Museoviraston ylläpitämässä tietokannassa muun muassa seuraavasti:

”Oulujoen ja meren yhtymäkohtaan sisältyy Oulun kaupungin historiallisesti merkittävimpiä alueita. Oulujoen suun alue on laaja ja sitä leimaavat monimuotoinen teollisuuteen liittyvä rakennuskanta, vesivoimalaitos sekä joenrantojen puistovyöhyke. Oulujoen suiston saarirakenne on syntynyt maankohoamisen myötä. Pikisaarissa aivan kaupungin rantaviivan edustalla on pienellä alueella monipuolinen teollisen historian sekä luotsien ja teollisuustyöntekijöiden kaupunkimaisen asumisen keskittymä. Saaren halki kulkevan pääkadun varret muodostuvat tiuhoista asuintonteista. Saaren keskivaiheilla on entisen konepajan rakennuksia ja uudempi käsi- ja taideteollisuusoppilaitos sekä vanha viinanpolttimo makasiineineen ja

⁹ Museovirasto, 2020

¹⁰ Museovirasto, 2009

kellareineen. Pikiruukin jäänteitä on saaren pohjoisrannalla. Suurin osa nykyisistä rakennuksista on 1800- ja 1900-luvun taitteesta.¹⁰

MRKY 2015

Maakunnallisesti arvokasta rakennettua kulttuuriympäristöä (MRKY) edustavien alueiden ja kohteiden päivitysinventointi on toteutettu vuosina 2013–2015. Inventoinnissa on käyty läpi, päivitetty ja täydennetty Pohjois-Pohjanmaan kulttuurihistoriallisesti merkittävien kohteiden valikoima ja kohteita koskevat tiedot.

Aluekohteiden sisältämät kohteet on inventoitu ja listattu valtakunnallista inventointia tarkemmalla tasolla. MRKY 2015 - inventoinnin perusteella villatehtaan alueen rakennuksista on osoitettu valtakunnallisesti arvokkaiksi kohteiksi mallassauna ja villatehdas ja maakunnallisesti arvokkaiksi kohteeksi suolamakasiini.¹¹

Inventoinnin perusteella villatehtaan alueen arvoista on nostettu esille:¹²

- Historialliset arvot (H)
- Rakennushistorialliset arvot (R)
- Maisema- ja ympäristöhistorialliset arvot (M)

¹¹ Pohjois-Pohjanmaan liitto, 2015

¹² Pohjois-Pohjanmaan liitto, 2015

Pikisaari on ainutlaatuinen ja omaleimainen kohde. Saaren historia on merkittävä Oulun kaupungin historian ja kehittymisen kannalta. Pikisaarella on vanhoja teollisuusrakennuksia sekä upea puutalomiljöö sympaattisine kujineen. Rakennuskannaltaan Pikisaari on kerroksellinen, selkeä ja ehyt kokonaisuus, jota on täydennetty harkiten¹³. Vanhoja rakennuksia on säilynyt runsaasti ja uudemmat rakennukset on sovitettu ympäristöön onnistuneesti.

Suistoalueen saarella näkyy merellinen ympäristö sekä vehreä luonto rantapolkuihin. Saari on suosittu ulkoilukohde. Pikisaarella on tärkeä asema osana suistoa kiertäviä virkistysreittejä niin maitse kuin vesitse. Saarelta aukeavat näkymät sekä kaupunkiin että suistoon useasta eri suunnasta ja se on kaupungista katsottuna lähellä ja läsnä. Puistoalueet sisältävät historiallisia jääneitä mm. pikiruukista ja Korkeasaaren sahasta.¹⁴

Kulttuurihistoriasta kertoo Pikisaaren pitkä teollinen historia ja vahva käsityöperinne. Saarella on harjoitettu kädentaitoja vaativia ammatteja 1500-luvulta tähän päivään saakka. Teollisuuslaitoksien lopetettua saarella on perinne jatkunut käsityöalan oppilaitoksen, taiteilijoiden kotien ja työtilojen, kulttuurialan yritysten toimittilojen ja gallerioiden sekä suunnitteilla olevan Pikisaaren kulttuurikeskuksen muodossa.

Yllä mainitut asiat yhdessä luovat Pikisaaresta tunnelmaltaan ainutlaatuisen ja arvokkaan kohteen, joka sijaitsee aivan Oulun keskustan tuntumassa.

¹³ Oulun kaupunkisuunnittelu, 2021, s.59

Villatehtaan alue on kiinteä osa Pikisaarta, mutta muodostaa myös oman kerroksellisen ja arvokkaan kokonaisuutensa. Villatehtaan alueen arvoja on kuvattu lyhyesti seuraavassa testissä, joka on lyhennelty lainaus Oulun Yliopiston arkkitehtiopiskelijoiden Pikisaarta koskevasta harjoitustyöstä.

¹⁴ Oulun kaupunkisuunnittelu, 2021, s. 59

Arkkitehtipiskelijöiden harjoitustyössä esille nostettuja

villatehtaan alueen arvoja:

Rakennustaiteelliset arvot

Pikisaaren luoteiseen päähän sijoittuva entisen villatehtaan alueen kutomoteollisuutta ja sittemmin koulutus- ja kulttuuritoimintoja palvellut kortteli 8 muodostaa oman, massoitteeltaan ja materiaaleiltaan muista alueen rakennuksista poikkeavan kokonaisuutensa. Punatiiliset vuosina 1869–1898 rakennetut teollisuusrakennusten vanhimmat osat edustavat hyvin säilyneine yksityiskohtineen ajalleen tyyppilistä teollisuusrakennusten arkkitehtuuria. Oulun seudulla vastaavaa arkkitehtuuria on säilynyt suhteellisen vähän. Alueella on myös säilynyt pitkä vuonna 1885 rakennettu puurakennus, joka on alun perin toiminut puusepän verstaana. Rakennustyyppi on teollisuusrakennuksena harvinainen.

Vuonna 1952 valmistunut, nykyään kulttuuritoimintaa palveleva kutomorakennus edustaa rapattuine julkisivuineen alueellisesti varsin tavanomaista arkkitehtuuria, mutta rakennuksella on kuitenkin kulttuurihistoriallinen arvo osana villatehtaan aluetta.

Kaupunkikuvalliset ja ympäristölliset arvot

Villatehtaan alue on oma ainutlaatuinen kokonaisuutensa saarella ja tärkeä maisemallinen osa Pikisaarta. Teollinen toiminta alueella on vaikuttanut koko saareen, kuten asuntorakentamiseen ja liikenneväylien muodostumiseen. Vanha kutomorakennus toimii visuaalisena päätteenä Pikisaarentien katutilalle.

Teksti on lyhennelmä julkaisusta:

Historiallisen kaupunkimiljöön suojeluatlas: Oulun Pikisaari¹⁵
RYHMÄ 2: Rakennusten inventointi – saaren luoteispääty
Aku Korhonen, Maija Simoska, Kaisu Tervo, Tuomas Vierimaa

¹⁵ Soikkeli, A., Yliaho, T., & Järvinen, R., 2022, s. 110–111

1.4 Tehtävä

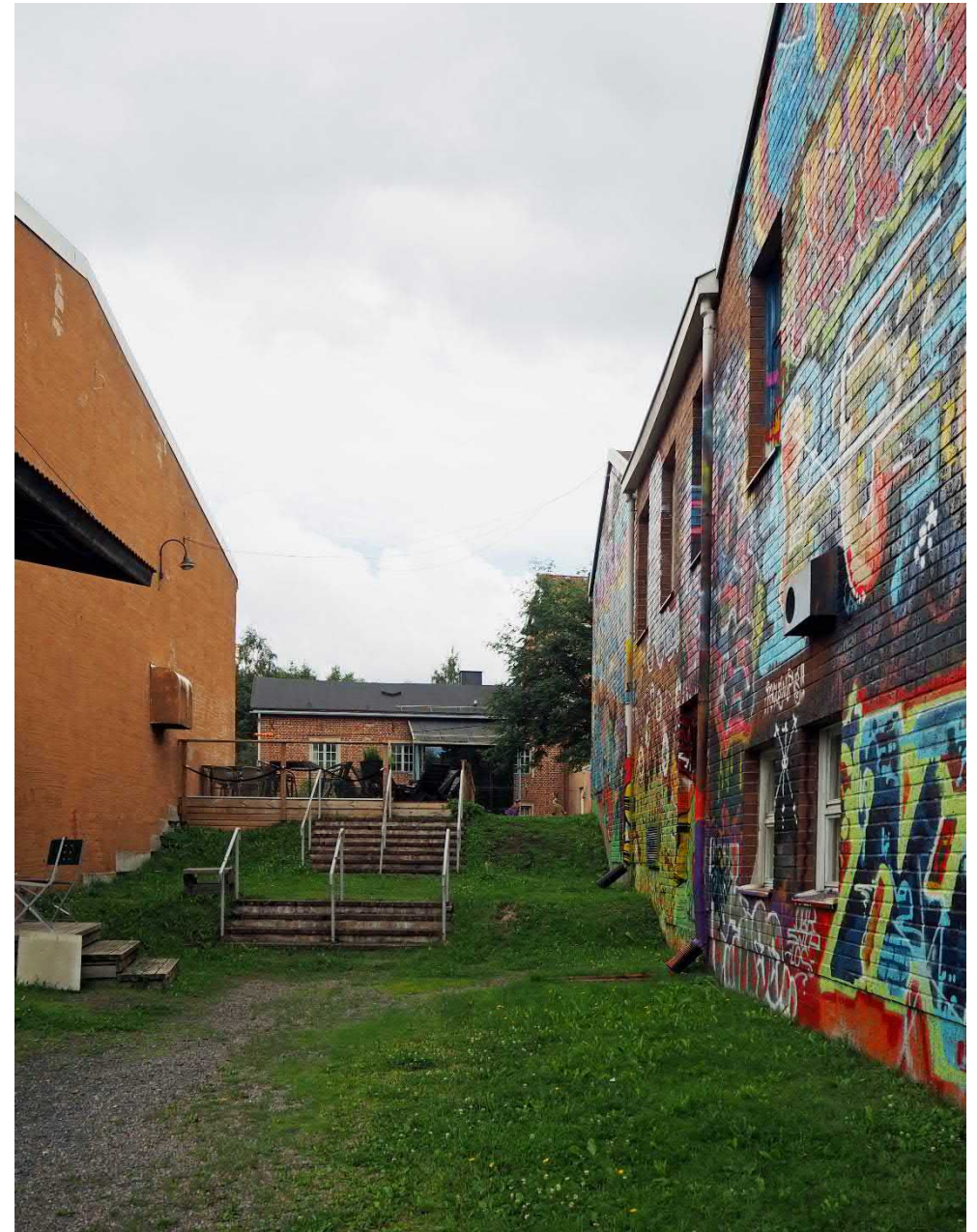
Mallassaunan rakennushistoriaselvitys laaditaan osana villatehtaan alueen asemakaavan muutosprosessia. Asemakaavamuutoksessa mallassaunaan ei kohdistu muutoksia, mutta osana prosessia kaikkien korttelin rakennuksien taustat ja arvot halutaan selvittää.

Villatehtaan alueelle suunnitellaan Pikisaaren kulttuurikeskusta. Entisestä teollisuus- ja kampusalueesta halutaan kehittää vetovoimainen kaupunkikulttuurin keskus ja luovan alan yritysten keskittymä¹⁶. Vuoden 2026 Euroopan kulttuuripääkaupungiksi valitun Oulun yksi hankkeista on Pikisaaren kulttuurikeskus. Aluetta kehitetään yhdessä Oulun kaupungin, kulttuuriväen ja Pikisaaren yrittäjien kanssa.¹⁷

Korttelin rakennukset omistaa Potential Toimitilat Oy, joka on Oulun kaupungin omistama kiinteistöyhtiö. Potential Toimitilat Oy toimii selvityksen tilaajana. Selvityksen tekemistä on ohjattu Oulun kaupungin asemakaavoituksen ja Pohjois-Pohjanmaan museon toimesta.

Villatehtaan alue on muuttumassa.
Purettavassa A-rakennuksessa järjestettiin
purkutaidenäyttely kesällä 2023. Graffiteilla
peitetty julkisivu oli osa näyttelyä.

¹⁶ Kaleva, 2022

¹⁷ Kaleva, 2023

Asemakaavan muutoksen osallistumis- ja arviointisuunnitelmassa tavoitteita kuvataan seuraavasti: *”Tavoitteena on muodostaa Villatehtaan alueesta ainutlaatuinen kiinnostava käyntikohde ja uusi keskus paikallisille luovan alan yrittäjille. Kaava-
muutoksella mahdollistetaan vuonna 1980 valmistuneen päärakennuksen tilalle rakennettavaksi uudisrakennus, johon on tarkoitus sijoittaa majoituspalvelun tiloja. Muut alueella olemassa olevat rakennukset tulevat säilymään. Lisäksi alueelle tarkastellaan sen toimintaa palvelevaa täydennysrakentamista. Asemakaavan muutoksen on tarkoitus valmistua vuoden 2024 aikana.*

Villatehtaan alueen rakennuksien omistaja on vaihtunut useaan otteeseen alueen pitkän historian aikana. Piirustusaineistoa ja muuta dokumentaatiota rakennuksien muutoksista tai käyttötarkoituksista on löytynyt rajallisesti. Mallassauna on kulkenut eri nimillä ja toiminut toissijaisissa käyttötarkoituksissa, esimerkiksi varastorakennuksena. Siitä löytyy aineistoa alueen päärakennuksia heikommin.

Kansallisarkiston Oulun toimipisteestä löytyy Oulun Villatehdas Oy:n arkisto. Sen piirustus- ja kartta-aineistosta löytyvät vanhimmat mallassaunasta löytyneet pohjapiirroukset vuodelta 1951. Sitä varhaisemmalta ajalta löytyy vain kartta- ja asemapiirroksia.

Oulun kaupungin arkistosta löytyvät mallassaunan peruskorjauksen lupapiirustukset vuodelta 1997. OSAO:n aikaiset piirustusaineistot on luovutettu rakennuksen nykyiselle omistajalle Potential Toimitilat Oy:lle. Näissä aineistoissa on mittauspiirustukset vuodelta 1996, pää- ja työpiirustukset vuoden 1997 kunnostuksesta, rakennustapaselostus ja joitakin valokuvia. Lisäksi aineistossa on mallassaunan peruskorjausta käsittelevä opinnäytetyö. Korjaus ja miljöörakentamisen opiskelijan Pia Hämäläisen opinnäytetyö *”Mallassauna, korjaus- ja laajennushankkeen seuranta, Artenomin opinnäytetyötyö”* on vuodelta 1997¹⁸.

Oulun Yliopiston Arkkitehtuurin yksikössä tehtiin vuonna 2022 selvitys Pikisaaren rakennetun ympäristön historiasta. *”Historiallisen kaupunkimiljöön suojeluatlas: Oulun Pikisaari”* - julkaisussa on käyty laajasti läpi Pikisaaren historiaa ja teollista kehitystä¹⁹. Julkaisu on netissä kaikkien luettavissa Oulun Yliopiston julkaisuarkiston Jultikan kautta ja siihen tutustuminen on oikein suositeltavaa. Tässä rakennushistoriaselvityksessä Pikisaaren historiaa käsittelevä osuus on pyritty pitämään tiiviinä.

¹⁸ Hämäläinen, P., 1997

¹⁹ Soikkeli, A., Yliaho, T., & Järvinen, R., 2022

Näkymä Pikisaarentieltä kohti villatehtaan aluetta. Vasemmalla puiden takaa pilkistävät suolamakasiini ja keltainen talo.

Perällä näkyy vanhana villatehtaana tunnettu kehräämörakennus.

Kuvan keskiosassa on kutomorakennus, joka tunnetaan myös uutena villatehtaana.

1.5 Perustiedot

Kohde	Mallassauna
Osoite	Pikisaarentie 15C, 90100 Oulu
Kiinteistötunnus	564-50-8-5
Alkuperäinen käyttötarkoitus	Viinapolttimon maltaiden käsittely
Nykyinen käyttötarkoitus	Anniskeluravintola ja juhlatila
Kiinteistön omistaja	Potential Toimitilat Oy
Kiinteistön käyttäjä	Hailuodon Panimo, Mallassauna-ravintola
Valmistumisvuosi	1869
Laajuus	284 kem ²
Oleelliset muutosvaiheet	1918–1925: Puurakenteisten laajennusosien rakentaminen 1945–1950: Laajennusosan laajentaminen 1952: Kutomorakennuksen rakentaminen mallassaunan kylkeen 1997: Erittäin laaja ja kattava peruskorjaus, aiempien laajennusosien korvaaminen nykyisillä 2022: Rakennuksen muuttaminen ravintolaksi
Kaavamerkintä ja suojelutilanne	Osa valtakunnallisesti arvokasta Oulujoen suistoalueen historiallista kokonaisuutta (RKY 2009). Valtakunnallisesti arvokas rakennus MRKY 2015- inventoinnin perusteella. Asemakaavamerkintä Y/s eli yleisten rakennusten korttelialue, jolla ympäristö säilytetään. Rakennukselle ei ole osoitettu suojelumerkintöjä. Kaava on vanhentunut suojelun osalta ja kohdetta koskevissa muutoksissa konsultoidaan museoviranomaista.

Villatehtaan alueella on luovia yksityiskohtia, muun muassa pihakalusteissa.

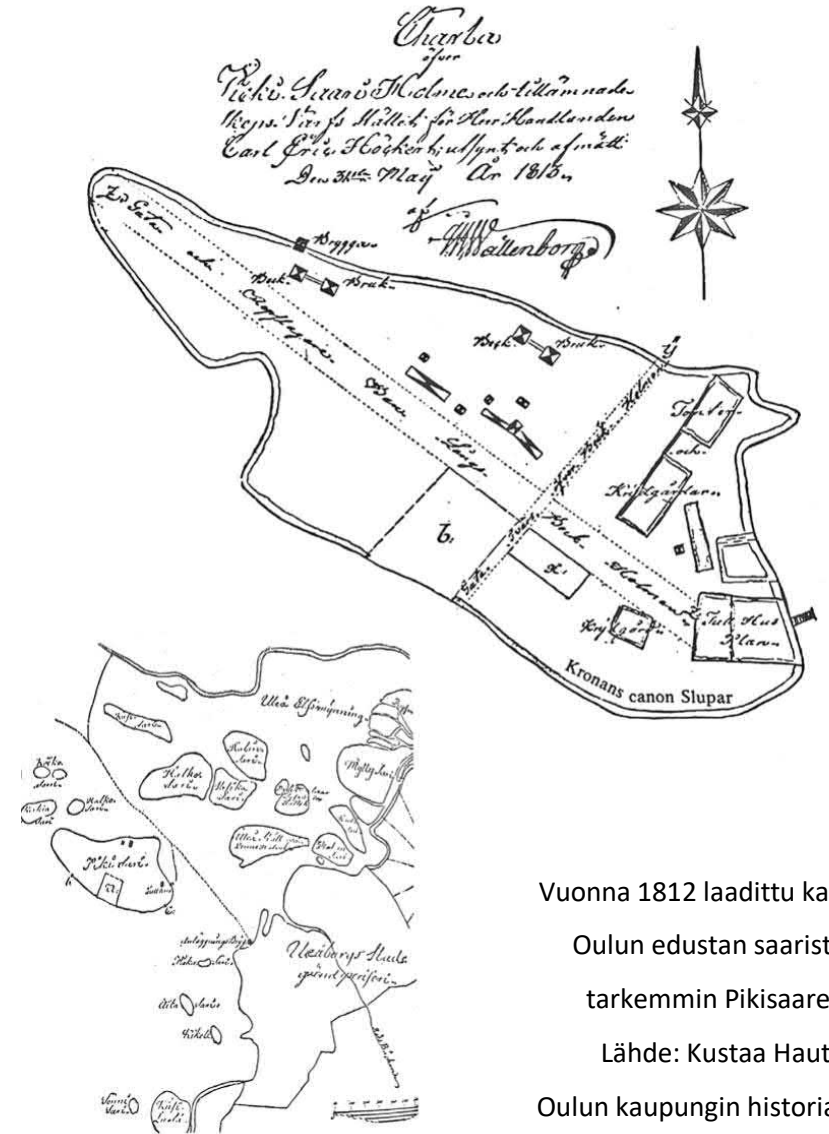
2 TAUSTA

2.1 Pikisaaren historiallista taustaa lyhyesti

Pikisaari on Oulujoen suistossa, Oulun keskustan edustalla sijaitseva saari ja kaupunginosa. Pikisaarella on pitkä historia useiden eri teollisuudenalojen sijaintipaikkana.

Pikisaaren historia alkaa jo ennen Oulun kaupungin perustamista. Oulun kaupunki perustettiin vuonna 1605 vanhalle satama- ja markkinapaikalle. Jo ennen kaupungin perustamista porvarien kerrotaan harjoittaneen markkinapaikkana pidetyssä Pikisaarella kauppaa ulkomaalaisten kauppiaiden kanssa.²⁰ Saarella sijaisi kauppiaiden meri- ja tolppa-aittoja ainakin 1600-luvulta lähtien²¹.

Pienvalmistus käynnistyi ennen 1600-luvun puoliväliä. Saaren nimi Beckholmen eli suomeksi Pikisaari esiintyy kartassa vuodelta 1649²². 1700-luvun puolivälistä alkaen saarella toimi pikiruukki.²³ Paloturvallisuuden vuoksi pikeä kannatti valmistaa veden ympäröimällä saarella. Pikisaaren toinen tärkeä ala laivanrakennus hyötyi myös läheisestä sijainnista pikipolttimoihin²⁴. Pikisaari oli 1600-luvulta lähtien Oulun tärkeimpiä laivanrakennuspaikkoja²⁵ ja 1700-luvun lopulla saarella oli neljä laivanveistämöä eli laivanrakennusvarvia²⁶.

Vuonna 1812 laadittu kartta Oulun edustan saarista ja tarkemmin Pikisaaresta. Lähde: Kustaa Hautala, Oulun kaupungin historia III.

²⁰ Hyttinen, M., 2021, s. 95

²¹ Sormunen, M., 1994, s. 8

²² Laine, L. 2002

²³ Kallio-Seppä, T. et al., 2005, s. 200

²⁴ Krogius, P., 2023

²⁵ Outakoski, A., 1949, s. 10

²⁶ Huhtelin, T., 2016, s. 14

Kaupungin vanhan meritullin huuhtouduttua kevättulvan mukana, meritulli siirrettiin Pikisaareen vuonna 1724. Tullin siirtämisen myötä Pikisaaren katsottiin kuuluvan osaksi varsinaista kaupunkialuetta.²⁷ Saaresta alettiin käyttää nimitystä Tullisaari²⁸. Meritullin myötä Pikisaareen muutti ensimmäisiä pysyviä asukkaita²⁹. Tulli toimi Pikisaarella 1800-luvun alkuun saakka³⁰.

Saarena Pikisaari oli säästynyt Oulun kaupunkia toistuvasti runnoneilta suurilta tulipaloilta. Krimin sodan aikaan vuonna 1854 englantilaiset kuitenkin polttivat Pikisaaren ja muiden kaupungin edustan saarien teollisuuden. Pikisaaren rakennukset tuhoutuivat palossa lähes kokonaan.³¹

Pikisaaren ensimmäinen asemakaava on vuodelta 1882. Kaavassa saari jaettiin kahdeksaan kortteliin, jotka oli tarkoitettu tehdas- tai asuinrakennuksille. Pienempiin osiin jaetut asuinkäyttöön tarkoitetut tontit sijoitettiin saaren koillisosaan sekä osa lounaisosaan lähelle viinapolttimoa.³² Saaren keskellä kulkeva, nykyinen Pikisaarentie, tunnettiin aiemmin nimillä Waltakatu ja Saarikatu³³. Pitkää ja suoraa katua käytettiin 1800-luvun alussa köydenpunontaratana³⁴

1800-luvulla piki- ja laivanrakennusteollisuus hiipui ja korvautui uusilla aloilla. Saarelle perustettiin Pohjois-Suomen ensimmäinen konepaja 1870-luvulla. Kaupungin

omistama viinapolttimo toimi Pikisaaren pohjoiskärjessä 1840–1890-luvuilla, jonka jälkeen samalle paikalle perustettiin värjäämö ja villatehdas.³⁵ Laajimmillaan Pikisaaren teollinen toiminta oli 1900-luvun puolivälissä heti talvi- ja jatkosotien jälkeen. Siihen aikaan Pikisaarella työskenteli lähes 1000 ihmistä.³⁶ 1960-1970-luvuilla

Pikisaaren suurimmat teollisuusyritykset Oulun Villatehdas Oy ja Konepaja Oy lopettivat toimintansa. Rakennuksissa toimi sen jälkeen useita pienempiä yrityksiä. 1970-luvun lopussa Oulun kaupunki osti vanhat teollisuuskiinteistöt ja työväenasunnoiksi rakennettuja puutaloja. Villatehtaan alueelle muutti Oulun kotiteollisuuskoulu, jonka seuraaja OSAO:n Pikisaaren yksikkö toimi Pikisaarella vuoteen 2020 saakka³⁷.

²⁷ Huhtelin, T., 2016. s. 11

²⁸ Outakoski, A., 1949, s. 10

²⁹ Sormunen, M., 1994, s. 8

³⁰ Hyttinen, M., 2021, s. 102

³¹ Outakoski, A., 1949, s. 11

³² Soikkeli, A., Yliaho, T., & Järvinen, R., 2022, s.39

³³ Soikkeli, A., Yliaho, T., & Järvinen, R., 2022, s.46

³⁴ Sormunen, M., 1994, s. 25

³⁵ Sormunen, M., 1994, s. 14

³⁶ Sormunen, M., 1994, s. 21

³⁷ Osao.fi, 2022

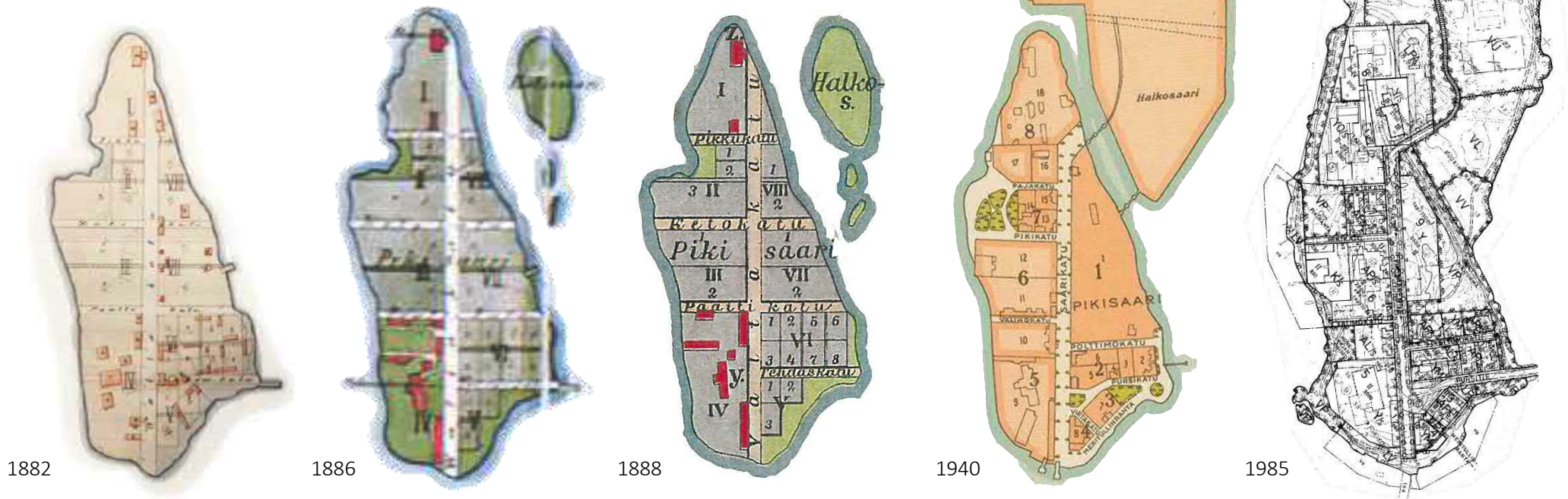

Näkymä Pikisaaren suuntaan Tuomiokirkon tornista 1800-luvulla.

Kriminsodassa poltettu saari oli pitkään puuton ja karu. Tehokkaasti käytetyllä teollisuusalueella puustoa oli pitkään 1900-luvun puolellakin vain istutettu tärkeimmillä paikoilla, kuten pääkadun varteen. Lähde: Museovirasto, finna.fi

Vuonna 1976 laaditun Pikisaaren käyttösuunnitelman ja vuonna 1985 vahvistetun asemakaavan myötä kaupunki alkoi kehittämään Pikisaarta. Pikisaaren haluttiin täydentävän Oulujoen suiston kulttuurirakennusten vyöhykettä liittämällä näihin saaren elävää puukaupunkimiljöötä ja käsityöläisyyttä. Saareen siirrettiin vanhoja rakennuksia keskusta-alueelta.³⁸ Vanhoja työväen asuntoja kunnostettiin ja vuokrattiin taiteilijoiden ja käsityöläisten kodeiksi³⁹.

Pikisaaren asemakaavoja. Vasemmassa reunassa on Pikisaaren ensimmäinen asemakaava vuodelta 1882 ja oikeassa reunassa nykyinen voimassa oleva asemakaava vuodelta 1985. Lähde: Oulun kaupunki; Oulun historialliset kartat ja Oulun karttapalvelu.

³⁸ Soikkeli, A., Yliaho, T., & Järvinen, R., 2022, s.49

³⁹ Sormunen, M., 1994, s. 23–24

Pikisaaren puurakennuksia talvelle 2006. Torni kuuluu Konepaja Oy:n konttorirakennukseen.

Lähde: Wikimedia commons.

Nykyinen Pikisaari koostuu useasta alun perin erillään olleesta saaresta. Maankohoamisen sekä saarten välisen salmien täyttämisen myötä Pikisaaren pohjoispuolella sijaitsevat pikusaaret ja Korkeasaari liitettiin osaksi Pikisaarta. Ensimmäinen silta Pikisaareen rakennettiin 1940-luvun alussa. Se kulki Raatinsaaresta Pikisaareen. Kevyenliikenteen silta Vänmanninsaarelta Pikisaareen valmistui vuonna 1996.⁴⁰

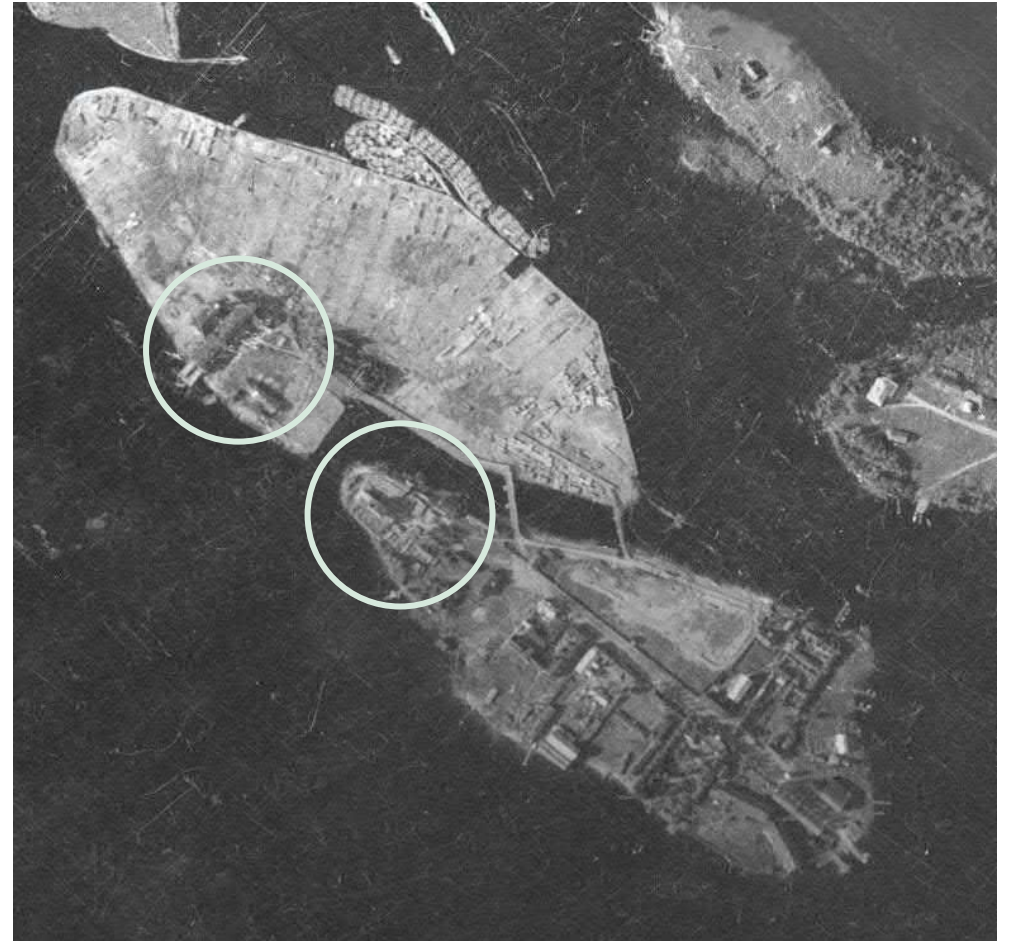
⁴⁰ Oulun kaupunki, 1999, s. 57

Pikisaaren maisemallinen muutos

”Pikisaaren maisemallinen biografia on aikojen saatossa kokenut suuria muutoksia. Teollisena aikana saaren maisema oli lähes puuton, kun kaikki alueen puut oli käytetty rakentamiseen tai teolliseen toimintaan. Tämän lisäksi nykyinen Pikisaaren alue muodostui alun perin kolmesta eri saaresta. Saaret yhdistyivät vähitellen sekä maankohoamisen vaikutuksesta että ihmisen toiminnan seurauksena. Korkeasaaren sahan ollessa toiminnassa vuosina 1879-1928, alueen maisemaa hallitsivat korkeat lautatarhat, jotka levittäytyivät Korkeasaaren ja Halkosaaren lisäksi myös Pikisaaren pohjoisosaan. Pikisaaren puolella maisemaan piirtyivät alueen tiiliset teollisuusrakennukset ja niiden piiput sekä niitä ympäröivät puiset piha- ja asuinrakennukset. Sahan toiminnan loppuessa myös lautatarhat hävisivät maisemasta ja niiden tilalle istutettiin puustoa, jonka annettiin kasvaa ja vallata hiljalleen lähes koko Korkeasaaren alue. Teollisuuden loppuessa myös teollisuuden tunnusmerkit, esimerkiksi tehtaiden piiput, katosivat maisemasta.”⁴¹

Lainaus on julkaisusta:

Teollisuusalueesta kulttuurin keskukseksi
Oulun Pikisaaren muuttuva kulttuuriperintö ja sen merkitys
Noora Perälä, 2022, Oulun yliopisto, Humanistinen tiedekunta,
Arkeologian Pro-gradu -tutkielma.

Historiallisessa ilmakuvassa vuodelta 1931 näkyvät Piki- ja Korkeasaaret. Kuvan päälle on merkitty Korkeasaaren sahan ja villatehtaan alueen sijainnit. Saha sijaitsi villatehtaan alueen naapurissa lähes 50 vuotta, vaikka salmi erotti saaret. Sahan raunioita löytyy edelleen Pikisaarta kiertävän rantapolun varresta. Lähde: Maanmittauslaitos, paikkatietoikkuna.

⁴¹ Perälä, N., 2022, s. 61

2.2 Villatehtaan alueen vaiheita

Rakentaminen ulottuu Pikisaaren luoteiskärkeen ilmeisesti viinapolttimon perustamisen myötä. Ainakaan vanhimmassa Pikisaaresta tehdyssä kartassa vuodelta 1813 saaren kärjessä ei näy rakennuksia.

Pikisaareen perustettiin tehdasmaisesti viinaa valmistama viinapolttimo vuonna 1840. Pikisaaren polttimossa erityistä oli, että oli Suomen ainoa kaupungin omistuksessa oleva viinapolttimo.⁴² Kaupungissa käytiin voimakasta keskustelua kaupungin omistaman viinapolttimon sopimattomuudesta, mutta polttimon tuottoja käytettiin muun muassa Heinätorin kansakoulun rakentamiseen⁴³.

Kaupunki myi viinapolttimon kauppias H.O. Storelle vuonna 1883. Uusi omistaja perusti polttimon yhteyteen myös pienen höyrymöllyn viljan jauhamiseksi⁴⁴. Viinapolttimon toiminta loppui 1890-luvulla. Sen paikalla aloitti Otto Lindgrenin (myöhemmin Karhi) tehdasmäinen värjäämö vuonna 1890.⁴⁵

1890-luvulla polttimorakennus peruskorjattiin värjäämön ja kehräämän käyttöön⁴⁶. Alueella sijainneita makasiineja muutettiin työntekijöiden asuinkäyttöön. Entisen polttimorakennuksen viereen, saaren kärkeen, valmistui vuosisadan vaihteessa kaupungin rakennusmestarin J. W. Lillqvistin suunnittelema kehräämörakennus.⁴⁷ Vuonna 1898 suunniteltu rakennus tunnetaan nykyään vanhana villatehtaana.

⁴² Hautala, K., 1976, s. 408

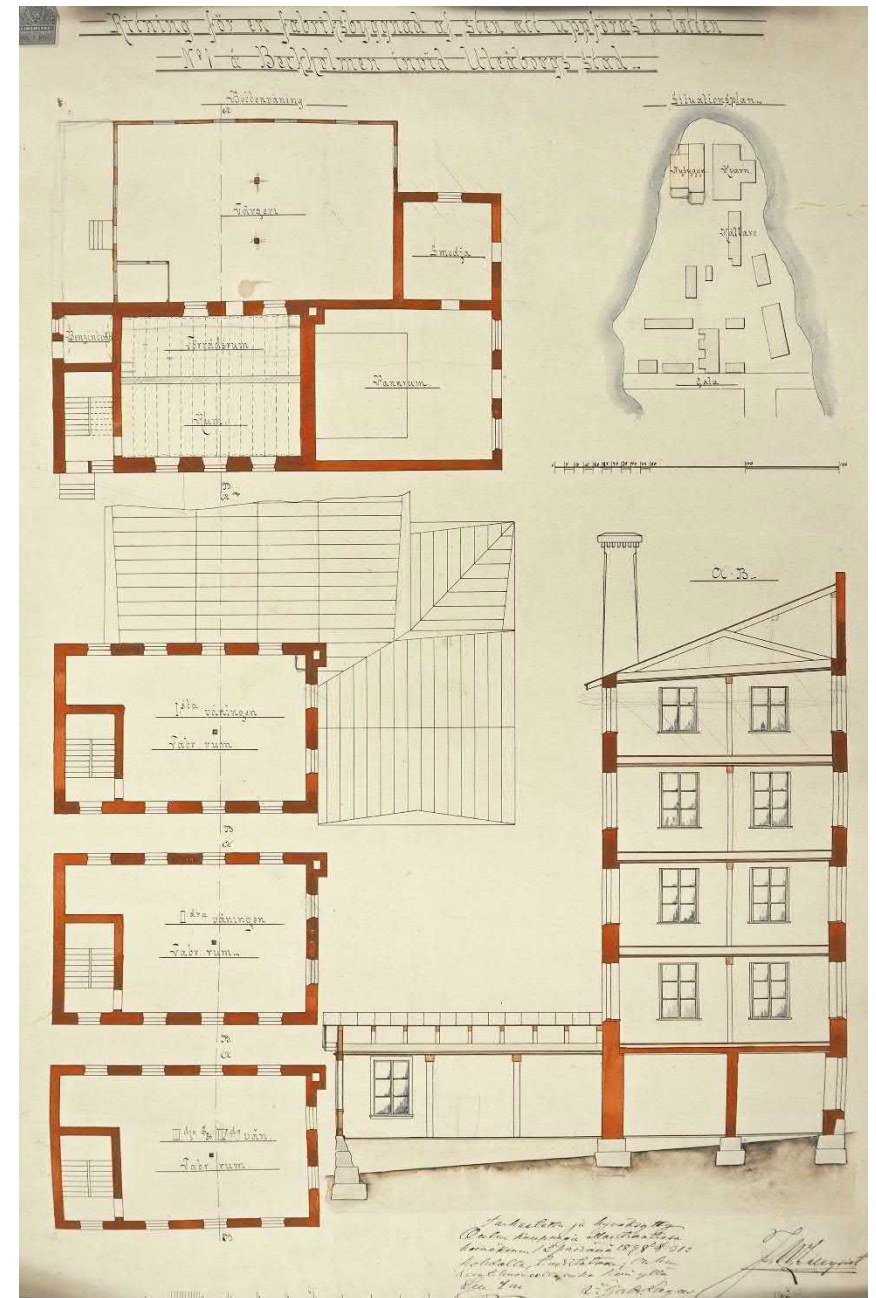
⁴³ Snellman, ym., 1924, s. 24–26

⁴⁴ Hautala, K., 1976, s. 195

⁴⁵ Hautala, K., 1982, s. 99.

⁴⁶ Hautala, K., 1976, s. 196

⁴⁷ Kioski -tietokanta

Vanhana villatehtaana tunnettu kehräämörakennus näkyy korkeimpana. Sen etualalla on vuonna 1915 suunniteltuja makasiineja, jotka on myöhemmin purettu. Oikeassa laidassa on vuonna 1937 suunniteltu kehräämän laajennusosa.

Lähde: Museovirasto, finna.fi.

⁴⁸ Kempainen, E. & Tenhunen, M., 2007, s.24

⁴⁹ Strandberg, G., 1937, rakennuspiirustukset

⁵⁰ Huhtala, M. 1951, rakennuspiirustukset

Osa värjäämön rakennuksista, entinen polttimo-rakennus ja kaksi asuinrakennusta, paloivat joulukuussa 1900. Vuonna 1917 värjäämön alue laajeni entisen emalitehtaan omistajan Karl Penzin myytyä omaisuuttaan. Ainakin suolamaksiinina tunnettu, emalitehtaan pakkaamoksi ja varastoksi vuonna 1903 rakennettu hirsirakennus, tuli tällöin osaksi värjäämön aluetta.⁴⁸

Vuonna 1918 kauppaneuvos Valde Hyry osti värjäämön ja sen nimeksi tuli Oulun Villatehdas Oy. Oulun Villatehdas Oy:n aikana värjäämö kasvoi entisestään. Kehräämörakennusta laajennettiin vuonna 1937 lääninarkkitehti Gustaf Strandbergin suunnitelmien mukaan.⁴⁹ Mallassaunan rakennuksen jatkoksi rakennettiin vuonna 1952 uusi nelikerroksinen kutomo- ja varastorakennus. Sen suunnittelu arkkitehti Mikko Huhtala.⁵⁰

Oulun Villatehdas Oy:n tärkein tuote oli laadukas sarkakangas, joka käytettiin muun muassa sotaväen vaatetuksessa. Parhaimpina vuosiin, heti sotavuosien jälkeen, Villatehdas työllisti lähes 500 työntekijää. Keinokuitujen yleistyessä tehdas joutui kuitenkin vaikeuksiin ja koneisto jäi vanhanaikaiseksi. Tehdas jatkoi toimintaansa konkurssiin asti.⁵¹

Jouduttuaan 1960-luvulla taloudellisiin vaikeuksiin villatehtaan tuolloinen omistaja Valde Hyry joutui myymään ja vuokraamaan omaisuuttaan. Tehdasalueella toimi jatkossa pienteollisuusyrityksiä, muun muassa kone-, puusepän, tekstiili- ja kemikaaliteollisuutta sekä juomia valmistavaa teollisuutta. Rakennuksissa sijaitti myös erilaisia toimistoja, kuten kaupungin maanmittaustoimisto.⁵² 1970-luvulta lähtien Oulun kaupunki osti Hyryn perikunnalta rakennuksia sekä meren rannasta suuren puistoalueen, johon rakennettiin myöhemmin Oulun kotiteollisuuskoulun päärakennus.⁵³ A-rakennuksena tunnetun rakennuksen suunnitteli Arkkitehtitoimisto O. Ylipahkala Oy⁵⁴.

⁵¹ Sormunen, M., s.22

⁵² Sormunen, M., s.22

⁵³ Sormunen, M., s.22

⁵⁴ Lukkaroinen Arkkitehdit Oy, 2020

Oulun kotiteollisuuskouluna Pikisaaressa aloittanut oppilaitos toimi villatehtaan alueella lähes 40 vuotta. Koulun nimessä, omistajissa ja koulutuslinjoissa tapahtui monia muutoksia. Oppilaitoksen toiminta laajeni ja uusia opetusaloja varten villatehtaan vanhoja rakennuksia kunnostettiin koulun tarpeisiin. 1980-luvun lopussa kutomorakennus kunnostettiin puutyöosaston tiloiksi ja 1990-luvulla tiloja laajennettiin kunnostamalla Mallassaunan rakennus. 1990-luvun alussa perustettiin videokuvauslinja, jolle tilat kunnostettiin vanhasta villatehtaasta. Suolamakasiini kunnostettiin vuonna 2006 rakennusrestauraation ja audiovisuaalisen opetuslinjojen sekä koulun tuotteita myyvän myymälän käyttöön. Keltainen talo toimi koulun näyttelytilana.

⁵⁵ Osao.fi, 2022

Opetustoiminta OSAO:n Pikisaaren yksikössä päättyi vuonna 2020. Viimeiseksi Pikisaaressa sijaitsivat taideteollisuusalan, tekstiili- ja muotialan sekä media-alan koulutukset. OSAO omisti rakennuksista A-rakennuksen, kutomorakennuksen, mallassaunan, Keltaisen talon ja Suolamakasiinin. OSAO myi rakennukset Oulun kaupungin omistamalla kiinteistöyhtiölle Potentia Oy:lle vuonna 2022.⁵⁵

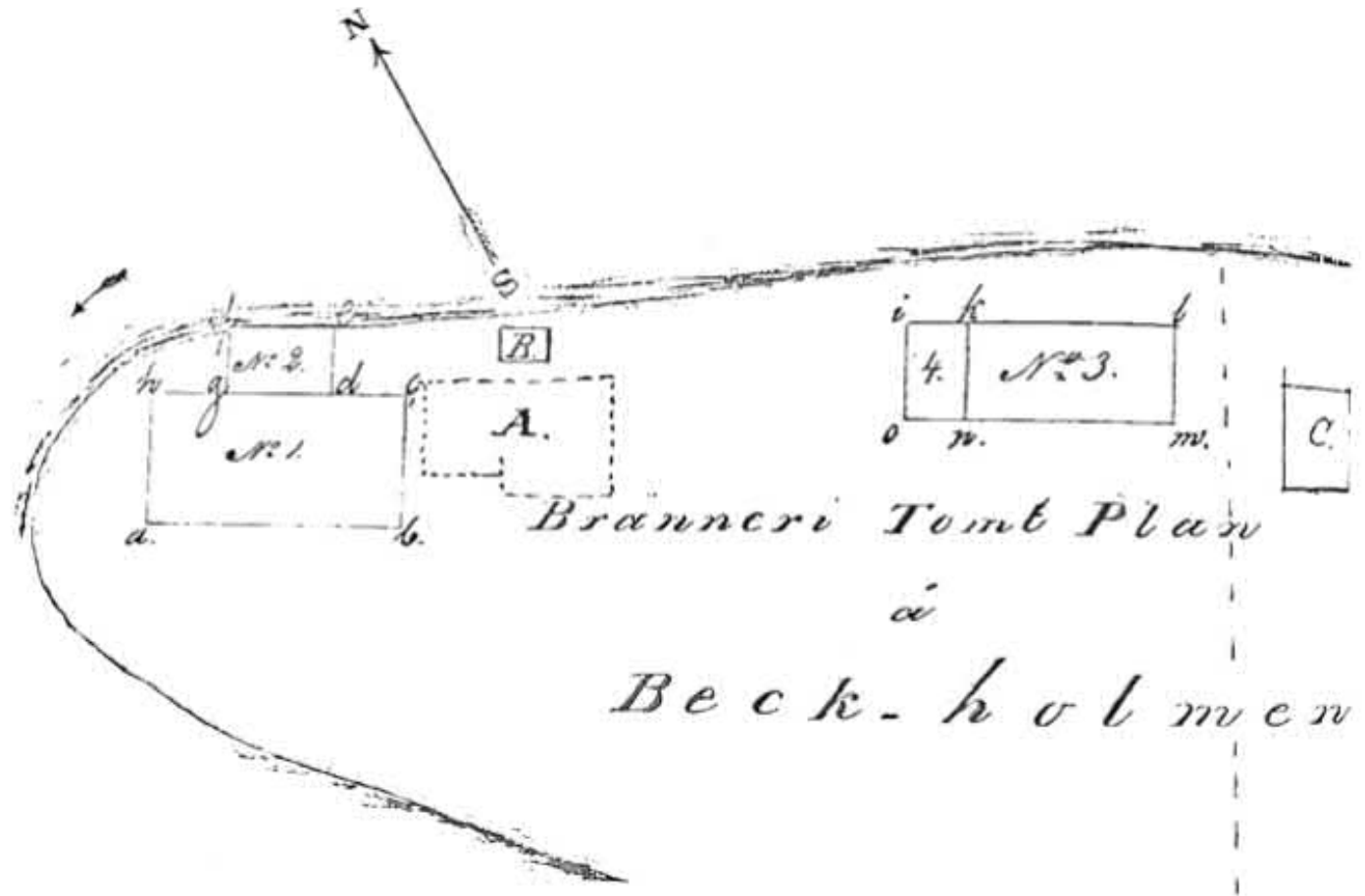
Opetustoiminnan päätyttyä Villatehtaan alueen rakennuksia on vuokrattu muun muassa luovien alojen yrityksille. Alueella toimii myös kaksi ravintolaa. Alueelle suunnitellaan kulttuuritoiminnan ja luovan alan yritysten keskittymää. Hanke on kaavamuutosvaiheessa ja sen on vuoden 2026 Euroopan kulttuuripääkaupungiksi valitun Oulun yksi hankkeista.⁵⁶

⁵⁶ Oulun kaupunki, 2023

3 RAKENTAMISEN VAIHEET

3.1 Mallassaunan rakentaminen

Pikisaareen perustettiin viinapolttimo vuonna 1840. Viinapolttimon päärakennus oli vuonna 1845 rakennettu höyrypolttimo, joka oli kaksikerroksinen hirsirakennus. Oulun kaupungin historia III- ja IV-teoksissa on otteet viinapolttimon rakennuksien palovakuutuskirjoista. Vuodelta 1849 olevan palovakuutuskirjan mukaan viinapolttimoon kuului neljä rakennusta. Asiakirjassa ei mainita yhtään tiilirakennusta, josta voi päätellä, ettei mallassaunan rakennusta ollut vielä rakennettu vuonna 1849.⁵⁷

Viinapolttimon rakennukset vuoden 1849 palovakuutuskirjan mukaan.

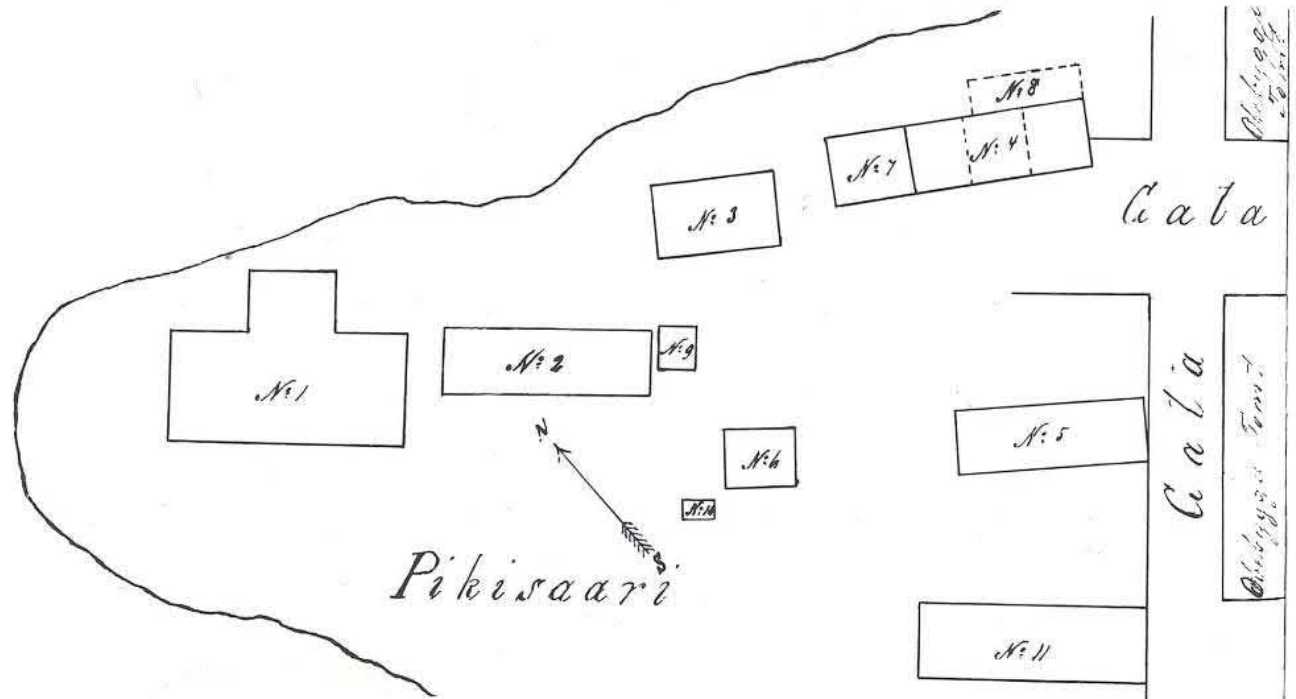
Lähde: Oulun kaupungin historia III, Hautala K. 1975

1. höyrypolttimo, 1845
2. hirsimakasiini mäskin jäähdytykseen, laajennus höyrypolttimoon, 1845,
3. puinen kaksikerroksinen makasiini, 1847
4. liiteri

⁵⁷ Hautala, K., 1975, s. 286

Vuoden 1884 palovakuutuskirjan mukaan poltti-
moon kuului jo 11 rakennusta. Siinä on maininta
1869 valmistuneesta tiilestä rakennetusta imel-
tämö tai imelämö-rakennuksesta. Luultavimmin
kyseessä on juuri mallassaunan rakennus. Raken-
nuksen kuvaus, mitat ja käyttötarkoituksen ku-
vaus sopivat mallassaunaan.

”Talo n.o 3 oli tiileistä vuonna 1869 rakennettu
kaksikerroksinen imelämö, jonka alempaan ker-
rokseen oli merestä vesijohto. Ylemmässä kerrok-
sessa olivat huoneen maltaiden idättämistä var-
ten ja kuivaushuone, joka sai lämpönsä alemman
kerroksen kuivausuunista. Alemmassa kerrok-
sessa oli 50 kannun tislauspannu. Rakennus oli 24
¾ kyynärää pitkä, 15 leveä ja 13 korkea. Talon
arvo oli 11 550 mk.”⁵⁸

Viinapolttimon rakennukset vuoden 1884 palovakuutuskirjan mukaan.

Lähde: Oulun kaupungin historia IV, Hautala K. 1976

1. höyrypolttimo, 1845	5. paloviinavarasto
2. rankkilaari, 1870	6. asuinrakennus ja pullottamo, 1871
3. imeltämö, tiilirakennus, 1869	7.–11. ulkorakennuksia
4. makasiinirakennus, 1853	

⁵⁸ Hautala, K., 1976, s. 406–407

Joissakin lähteissä mallassaunan rakennusajankohdaksi on mainittu 1840-luku. Todennäköisesti viinapolttimon perustamisajankohdan mukaan. Oulun kaupungin historia – teoksissa olevien palovakuutuskirjojen otteiden perusteella mallassaunan rakennusvuodeksi voi kuitenkin melko selvästi päätellä vuoden 1869.⁵⁹

Mallassaunalla on tarkoitettu erityistä saunaa maltaiden valmistusta varten tai saunaa sinä aikana, jolloin siinä valmistetaan maltaita⁶⁰. Rakennustyyppistä on käytetty myös nimitystä mallastamo tai imeltämö. Oulun kaupungin historia IV kirjassa Kustaa Vaasa käyttää nimitystä Imelämö⁶¹. Läntisessä Suomessa on ollut tapana mallastaa sahdin ja oluen valmistukseen käytettävät ohra ja ruis saunassa.

Suomen Saunakulttuuri ry:n teksteissä menetelmää kuvataan seuraavasti:

*"Mallastuksessa jyvistä hajosi viljan tärkkelys sokeriksi ja valkuaisaineet vesiliukosiin osiin. Samalla jyvän ydin muuttui jauhomaiseksi. Aluksi jyviä liotettiin vuorokausi vedessä. Sitten jyvät huuhdottiin ja nostettiin puiseen kouruun itämään ja imelymään. Itujen puhjettua jyvät kuivatettiin lämmitetyssä saunassa mallasparvilla. Lopuksi itäneet ja imeltyneet jyvät jauhettiin riihessä käsikivillä mallasjauhoiksi."*⁶²

⁵⁹ Hautala, K., 1976, s. 406–407

⁶⁰ Otavan Iso Tietosanakirja, 1963

⁶¹ Hautala, K., 1976, s. 406–407

⁶² Kaleva, 2017

Oulussa mallassaunoja on sijainnut Pikisaaren lisäksi ainakin Sonnisaareissa ja Maikulassa ja Toppilassa^{63,64}. Ilmeisesti näistä on jäljellä vain Pikisaaren mallassauna.

Mallassauna on vanhan villatehtaan alueen rakennuksista ainoa säilynyt rakennus, joka on rakennettu viinapolttimon aikana. Tiilinen rakennus oli todennäköisesti ensimmäinen kiviaineinen rakennus korttelissaan. Rakennus rakennettiin tiilestä oletettavasti paloturvallisuussyistä, sillä maltaita kuivattiin suurella uunilla⁶⁵. Mallassaunalla on tärkeä rooli olla kertomassa alueen historiasta ja ensimmäisestä käyttötarkoituksesta viinatehtaana.

Pikisaaren mallassauna on yksi saaren vanhimpia säilyneitä rakennuksia. Se on ilmeisesti vanhin alkuperäisellä paikallaan säilynyt rakennus. Merimiehenkotimuseon ja Arkkitehtikillan rakennukset ovat iältään vanhempia, mutta Pikisaareen 1980-luvulla siirrettyjä.⁶⁶

⁶³ Hautala, K., 1976, s. 192–195

⁶⁴ Kaleva, 2017

⁶⁵ Hautala, K., 1976, s. 406–407

⁶⁶ Soikkeli, A., Yliaho, T., & Järvinen, R., 2022

3.2 Tila- ja rakenneratkaisut

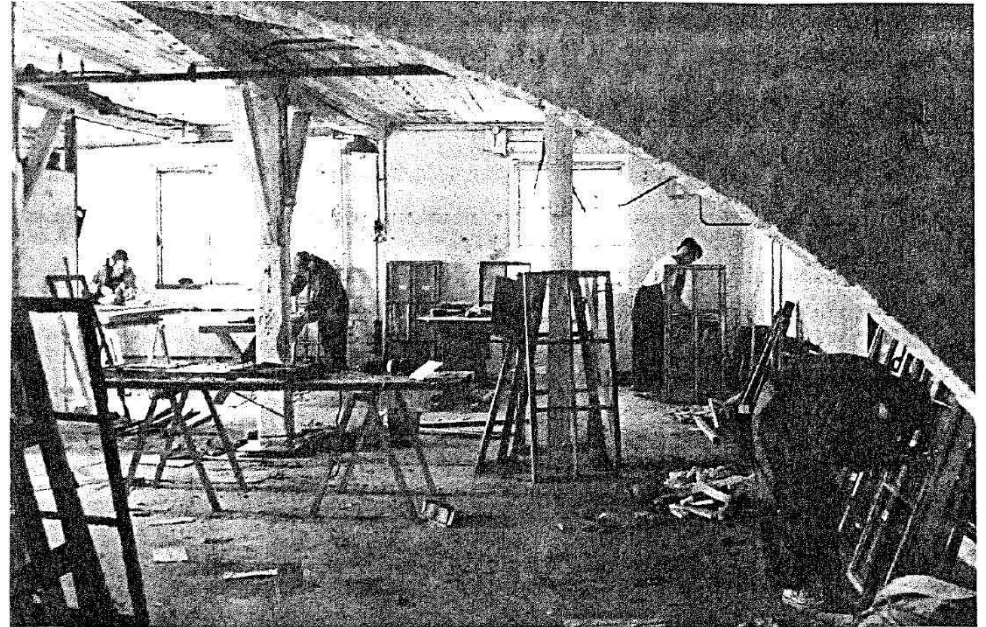
Pikisaaren mallassauna on harjakattoinen tiilirakennus. Suorakaiteen muotoinen kaksikerroksinen rakennus on muodoltaan noppamainen. Rakennuksessa on kahden pääkerroksen lisäksi ullakko. Alkuperäisiä pohjapiirustuksia ei ole säilynyt. Ainoa löytynyt kuvaus tilojen alkuperäisestä käytöstä on edellisessä kappaleessa esitettyssä palovakuutuskirjassa vuodelta 1884: ”*Ylemmässä kerroksessa olivat huoneen maltaiden idättämistä varten ja kuivaushuone, joka sai lämpönsä alemman kerroksen kuivausuunista. Alemmassa kerroksessa oli 50 kannun tislauspannu.*”⁶⁷

Mallassaunaan tehtiin laaja kunnostus vuonna 1997. Kunnostuksen ajalta on olemassa Pia Hämäläisen tekemä opinnäytetyö ”*Mallassauna, korjaus- ja laajennushankkeen seuranta, Artenomin opinnäytetyö*”. Opinnäytetyön avulla rakennuksen rakenteista ja muista piiloon jäävistä yksityiskohdista löytyy tietoja.⁶⁸

Ensimmäisessä kerroksessa jykevällä holvikaarella on mahdollistettu koko rakennuksen kokoinen yhtenäinen tila. Alun perin rakennuksessa ei vaikuta olleen ulkopuolista porrasta kerrosten välillä. Opinnäytetyöstä selviää, että kunnostuksen yhteydessä välipohjasta löytyi useita aukkoja. Jotain aukoista on todennäköisesti käytetty kerrosten välillä kulkemiseen. Keskellä rakennusta sijaitsevat välipohjan aukon kohdalta ullakolta löytyi myös puinen väkipyörä. Rakennushistoriaselvityksen tekemisen yhteydessä ullakolle ei ollut pääsyä, mutta vuonna 1997 väkipyörä ainakin jätettiin paikoilleen.

⁶⁷ Hautala, K., 1976, s. 406–407

Opinnäytetyöhön on dokumentoitu muun muassa rakennuksessa käytetyt rakenneratkaisut. Ulkoseinärakenne muodostuu kaksinkertaisesta tiilimuurista, jossa on välissä ilmarako. Välipohja on puurakenteinen ja sen palkisto tukeutuu ulkoseinien lisäksi ensimmäisessä kerroksessa olevaan massiiviseen tiiliseen holvikaareen ja puupilareihin. Holvikaaren yläpuolella on toisessa kerroksessa kantava tiiliseinä.

Mallassaunan ensimmäisen kerroksen holvikaari ja entiset puupilarit.

Lähde: Mallassauna, korjaus- ja laajennushankkeen seuranta, Artenomin opinnäytetyö, Hämäläinen, P., 1997. / tilaajan arkisto

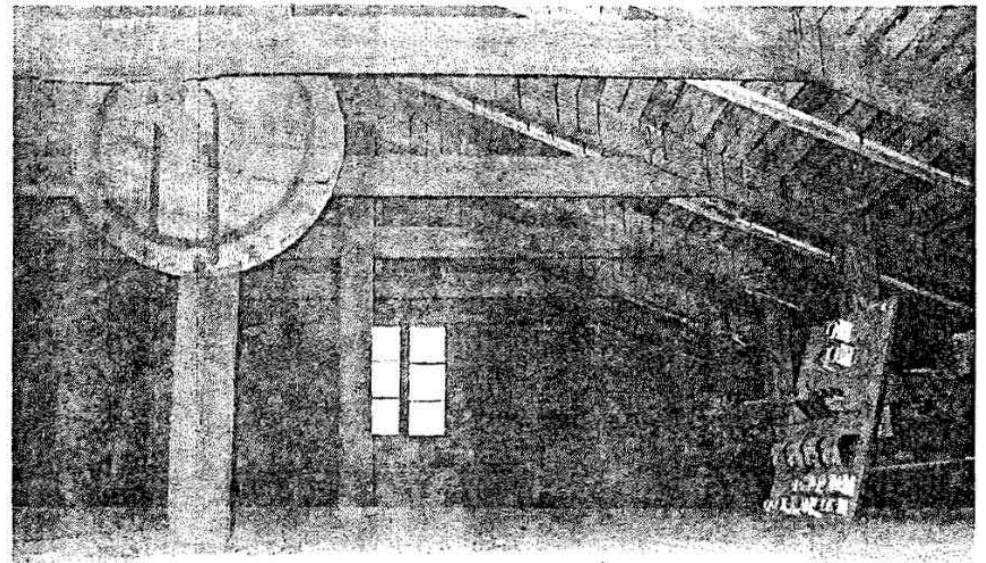
⁶⁸ Hämäläinen, P., 1997

Yläpohjassa on puinen ristikkorakenne. Sitä vahvistettiin vuoden 1997 kunnostuksessa teräspalkeilla yläpohjan notkahtamisen vuoksi ja samalla toisessa kerroksessa sijainneista puupilareista luovuttiin. Rakennuksen maavarainen alapohja uusittiin 1997, mutta ennen sitä rakennuksen alapohja muodostui hiekkapatjan päällä olevasta kaksinkertaisesta tiilikerroksesta ja pintavalusta. Pintavalu ei todennäköisesti ole kuulunut alkuperäiseen rakenteeseen. Rakennuksen kivijalka on luonnonkiveä.

69

Tiilirakennuksen ikkunat ja ovet ovat puurakenteisia. Ikkunoiden puitteet on koottu puutappiliitoksin, jotka vahvistettu kulmaraudoin. Ikkunat ovat sisään-ulosaukeavia kaksikerroksisia ja kaksilasisia. Ne ovat verrattain suuret rakennusaikaan nähden, joten tuotantotilan luonnonvalon määrä on todennäköisesti haluttu maksimoida. Valtaosassa ikkunoista on pystyvälikarmi ja sen molemmin puolin ruudutetut ikkunapuitteet.

Vesikaton alkuperäisestä materiaalista ei ole tietoa. Vanhimmat valokuvat rakennuksesta ovat 1950-luvulta. Kuvasta ei aivan tarkkaan näe katemateriaalia, mutta todennäköisesti kyseessä on rimasaumakate eli huopakate. Huopakattoja on tehty rimasaumakatteina tai kolmiorimakatteina 1800-luvun loppupuolelta saakka, kun kattohuopaa alettiin valmistaa rullatavarana⁷⁰. On siis mahdollista, että alkuperäinen katto on ollut huopakate.

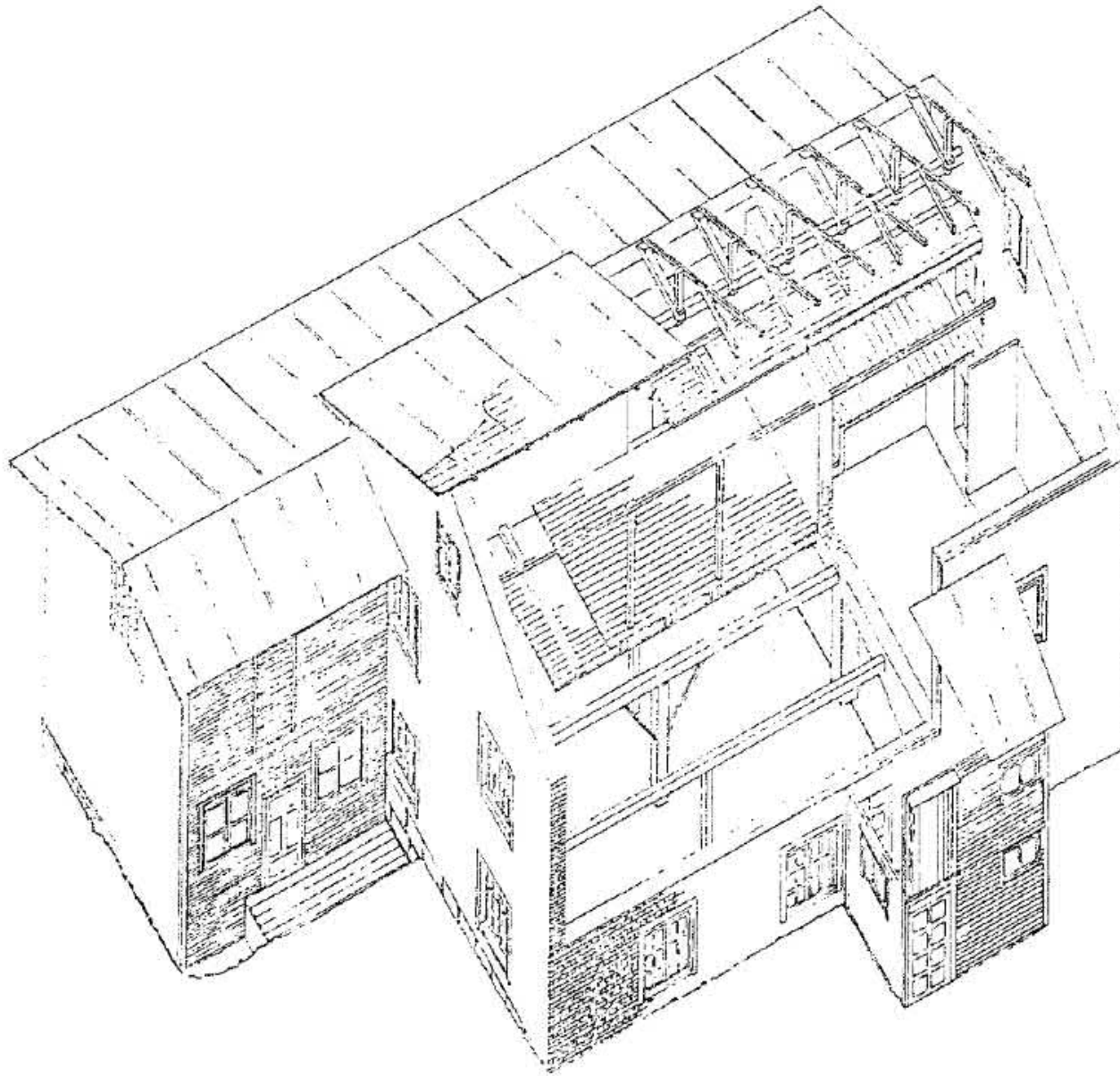

Mallassaunan ullakolla näkyviä vesikaton puurakenteita ja puinen väkipyörä.

Lähde: Mallassauna, korjaus- ja laajennushankkeen seuranta, Artenomin opinäytetyö, Hämäläinen, P., 1997. / tilaajan arkisto

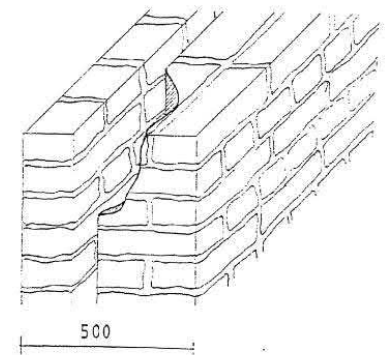
⁶⁹ Hämäläinen, P., 1997, s. 18–31

⁷⁰ Rinne, H. 2018

Aksonometrinen piirros mallassaunasta
vuodelta 1996.

Lähde: Mallassauna, korjaus- ja laajennushank-
keen seuranta, Artenomin opinnäytetyö, Hämäläi-
nen, P., 1997 / tilaajan arkisto

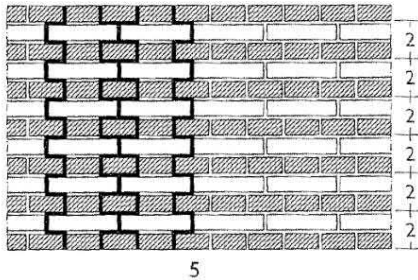
Tiiliseinän runko on kaksinkertainen ja ilmaeristeinen.

Mallassaunan ulkoseinärakenne.

Lähde: Mallassauna, korjaus- ja laajennushankkeen
seuranta, Artenomin opinnäytetyö,
Hämäläinen, P., 1997. / tilaajan arkisto

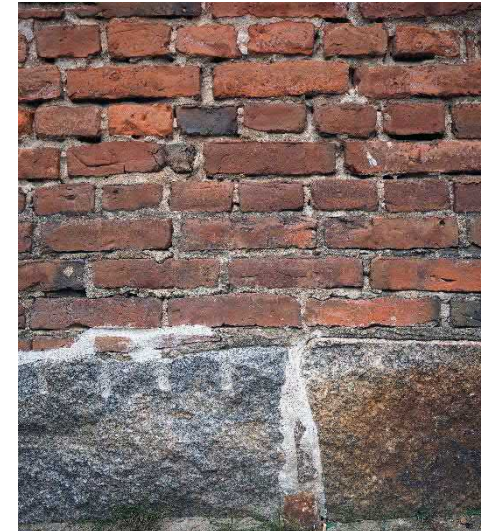
3.3 Tiiliarkkitehtuuri

Julkisivut ovat puhtaaksi muuratut. Todennäköisesti käsityönä tehtyjen poltettujen tiilien muoto, pinta ja värit vaihtelevat. Kalkkilaastilla tehtyssä saumauksessa näkyy vaihtelevuutta. Julkisivujen muurauksessa on käytetty vuorolimitystä. Siinä vuorottelevat kaksi kerrosta, sidekerros ja juoksukerros. Limitys tunnetaan myös blokki- tai renessanssilimityksenä. Siinä tiiliä on käytetty vuorokerroksin pitkittäin ja poikittain.⁷¹

5 blokkilimitys (vuorolimitys, renessanssilimitys)
English bond

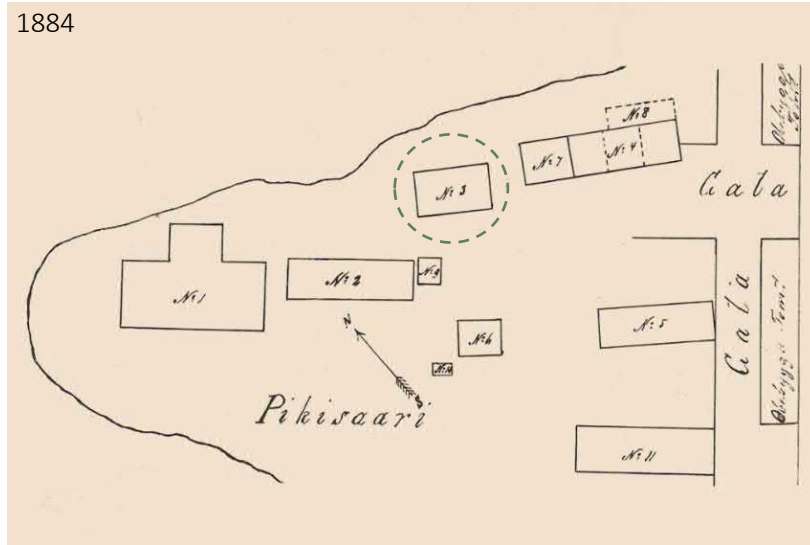
Mallassaunan julkisivuissa on kauniita alkuperäisiä tiiliyksityiskohtia. Muuratuissa räystäissä on käytetty pyöristettyjä muototiiliä, ja julkisivuissa näkyvät takorautaiset muuraussiteet välipohjien korkeudella. Pienempien ikkunoiden ikkuna-aukkojen yläpuolella on muuratut tiilikaaret. Suuremmissa ikkunoissa aukon ylitykseen on käytetty todennäköisesti puupalkkia. Myöhemmin palkit on korvattu betonilla.

Valokuvia mallassaunan tiilijulkisivujen yksityiskohdista.

⁷¹ Jokiniemi, E., & Davies, N., 2012, s. 402

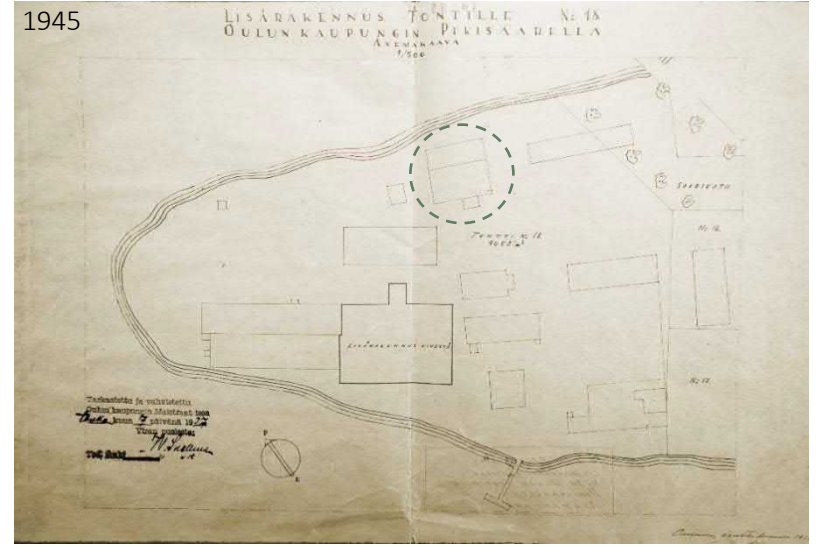
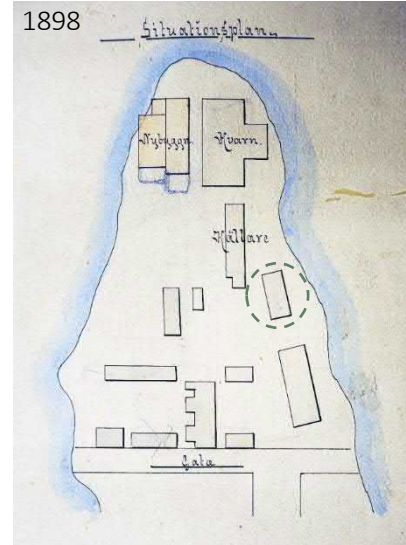
4 MUUTOKSET

Viinapolttimon rakennukset vuoden 1884 palovakuutuskirjan mukaan.

Mallassaunan rakennus on ympyröity.

Lähde: Oulun kaupungin historia IV, Hautala K. 1976

Asemapiirustukset villatehtaan ja sen lisärakennuksen rakentamisen ajoilta.

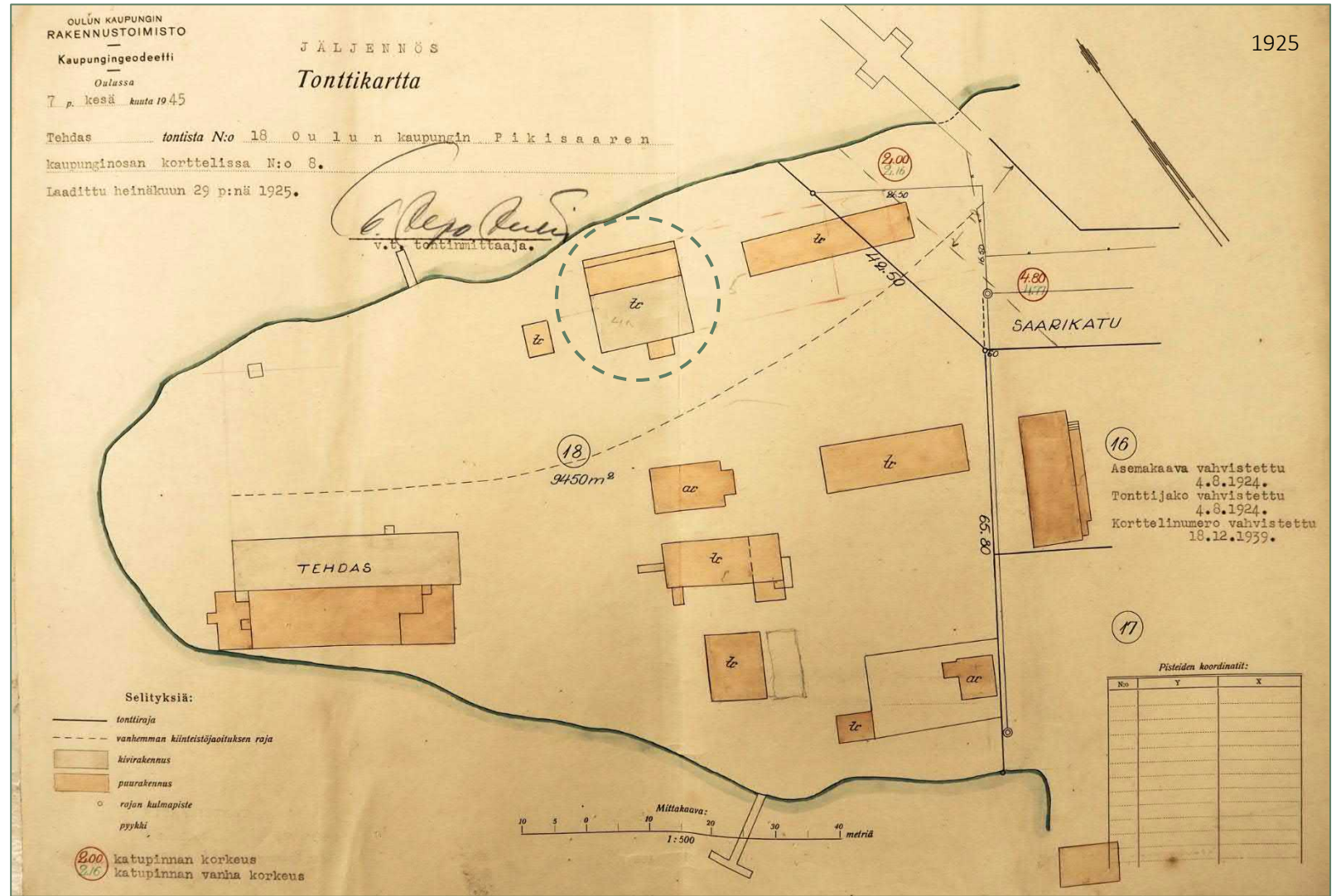
Mallassaunan rakennus on ympyröity. Rakennukset on rakennettu todella lähelle niemen kärkeä ja vedenrajaa. Rantatörmä mallassaunan takana on ollut melko korkea. Lähde: Kansallisarkisto

4.1 1800-luvun lopusta 1940-luvulle

Mallassaunan rakennuksesta löytyy piirustusaineistoa rajallisesti. Rakennuksen omistaja on vaihtunut useita kertoja. Eri vaiheiden käyttötarkoituksista ja muutoksista on niukasti tietoa. Rakennuksesta on käytetty eri nimityksiä ja se on toiminut muun muassa varastotilana, joka voi myös selittää vähäistä dokumentaatiota.

Mallassaunan muutosvaiheita voi tarkastella alueen kehittymisen ja omistajavaihdosten kautta. Mallassauna näkyy palovakuutusasiakirjojen karttakuvissa ja alueen muiden rakennuksien asemapiirroksissa. Mallassaunan rakennus toimi viinatehtaan mallassaunana todennäköisesti toiminnan loppumiseen saakka 1890-luvulle. Asemapiirroksien mukaan rakennusta ei laajennettu tänä aikana.

Rakennuksen käyttötarkoituksesta värjäämön ajalta ei ole tietoa. Asemapiirroksien perusteella on pääteltävissä, että rakennukseen takapuolelle ja nykyisen sisäänkäynnin paikalle tehtiin laajennukset vuoteen 1925 mennessä. Laajennuksien purkamisen yhteydessä rakenteista löytyi Oulun Villatehdas Oy:n kirjjanpitoa eli laajennus on tehty vuoden 1918 jälkeen⁷². Vuoden 1925 tonttikarttajäljennöksessä rakennukset on eritelty rakennusmateriaalin mukaan. Mallassaunan laajennukset olivat puurakenteisia. Sen taustapuolella oleva laajennus on esitetty alkuperäisen osan levyisenä.

Asemapiirustus villatehtaan alueesta vuodelta 1925.

Mallassaunan rakennus on ympyröity.

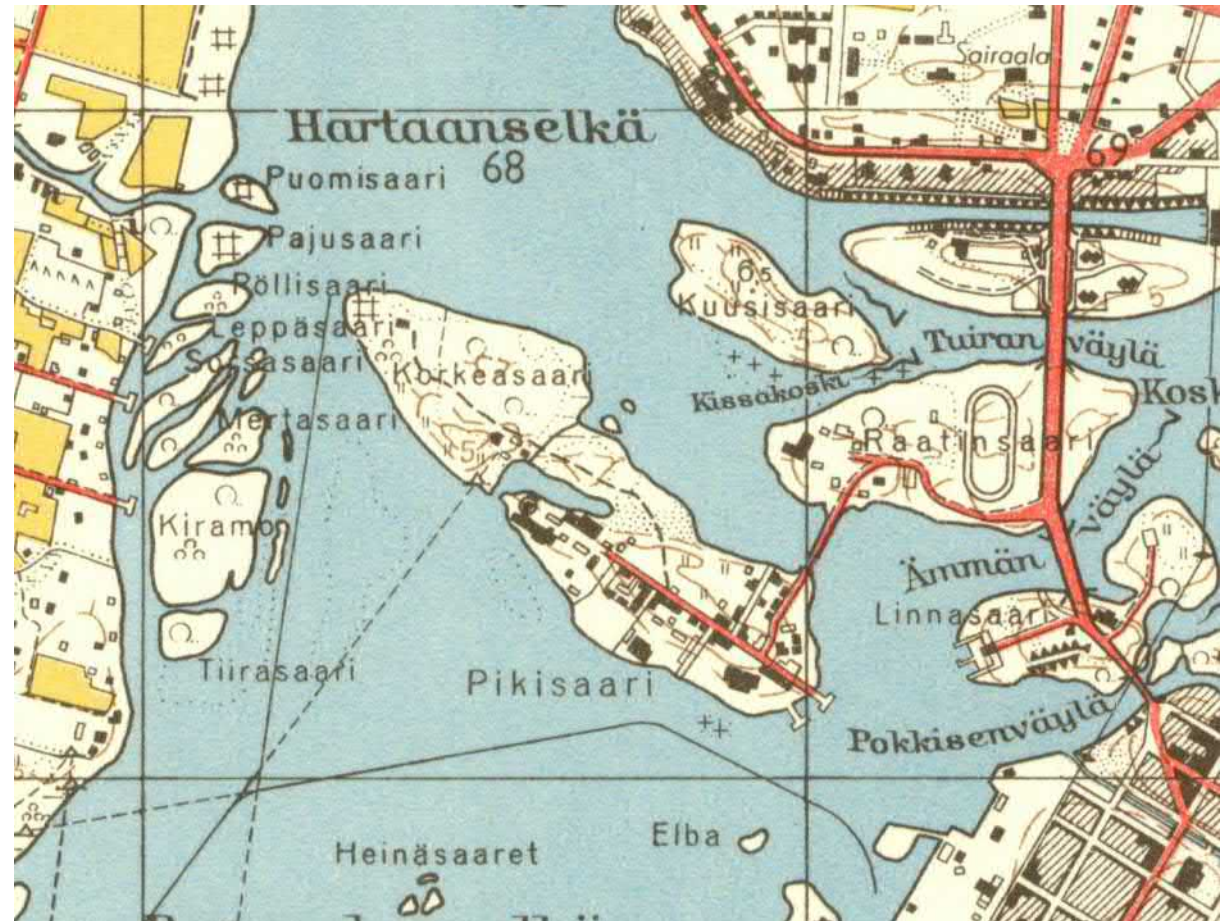
Lähde: Kansallisarkisto.

⁷² Kempainen, E. & Tenhunen, M., 2007, s. 23

4.2 1950-luku

Villatehtaan alue on maisemallisesti muuttunut hyvin merkittävästi. Alun perin viinapolttimo rakennettiin Pikisaaren luoteiskärkeen. Rommakonselän ja Piki- ja Korkeasaaria erottavan uoman väliin jäi terävä niemenkärki, johon polttimorakennus sijoitettiin. Viinapolttimo ja mallassauna sijaitsivat saaria erottavan uoman puolella, hyvin lähellä rantaa. Uoman puolen rantatörmä oli melko jyrkkä, mikä näkyy maastossa edelleen.

Piki- ja Korkeasaaret yhdistettiin 1950–1960-lukujen aikana⁷³. Teollisen käytön aikana Piki- ja Korkeasaaret olivat lähes puuttomia. Villatehtaan pihapiirissä kohosi tehtaan höyryvoimalan korkea tiilipiippu.

Kartassa vuodelta 1953 Korkeasaarta ja Pikisaarta erottava uoma on jo osittain täytetty.

Saarien yhdistäminen muutti villatehtaan alueen ympäristöä voimakkaasti.

Lähde: Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

⁷³ Perälä, N., 2022, s. 27

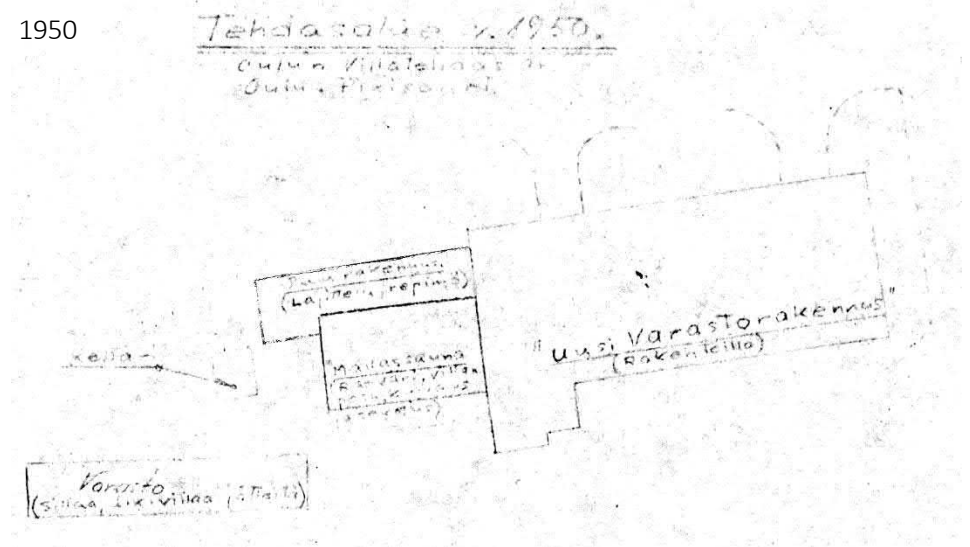
Vuosina 1949–50 villatehtaan alueen rakennukset on dokumentoitu laajasti. Alueesta on tehty asemapiirros, johon rakennukset on nimetty ja niiden käyttötarkoitukset on lueteltu. Osasta rakennuksista on tehty pohjapiirustuksia. Piirustukset löytyvät Kansallisarkiston Oulun toimipisteestä, mutta ne ovat hyvin vaaleiksi himmenneitä.

Asemapiirroksien perusteella on pääteltävissä, että vuosien 1945–1950 välillä mallassaunan puista laajennusosaa pidennettiin. Vuoden 1950 asemapiirustuksessa näkyy ”puurakennus” eli laajennusosa, joka ulottuu alkuperäistä tiilirakennusta pidemmälle. Piirustukseen on merkitty rakennuksien käyttötarkoituksia. Mallassaunan puisen laajennusosan kohdalla lukee ”Puurakennus; lajittelu ja repimö”. Tiilisen osan kohdalla lukee ”Mallassauna; väri, villan kuivaus ja sekoitus”. Piirustuksessa mallassaunan jatkeena näkyy rakenteilla ollut kutomorakennus, joka valmistui vuonna 1952.

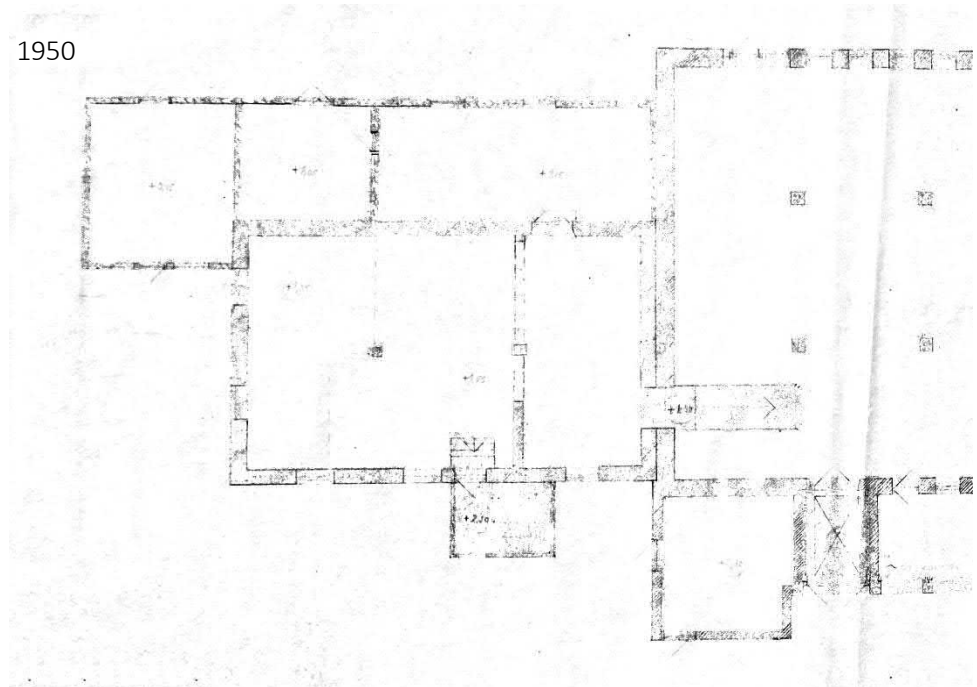
Vanhin löytynyt pohjapiirros mallassaunasta on tehdasalueen dokumentoinnin ajalta, vuodelta 1950. Piirustuksessa näkyy ensimmäisen kerroksen pääosin yhtenäinen tila, laajennusosat rakennuksen takana ja porrashuone sisäänkäynnin kohdalla. Mallassaunan ja kutomorakennuksen välillä oli sisäyhteys luiskalla.

Otteet asemapiirustuksesta ja ensimmäisen kerroksen pohjapiirustuksesta mallassaunan kohdalta. Piirustukset ovat vuodelta 1950. Lähde: Kansallisarkisto.

1950

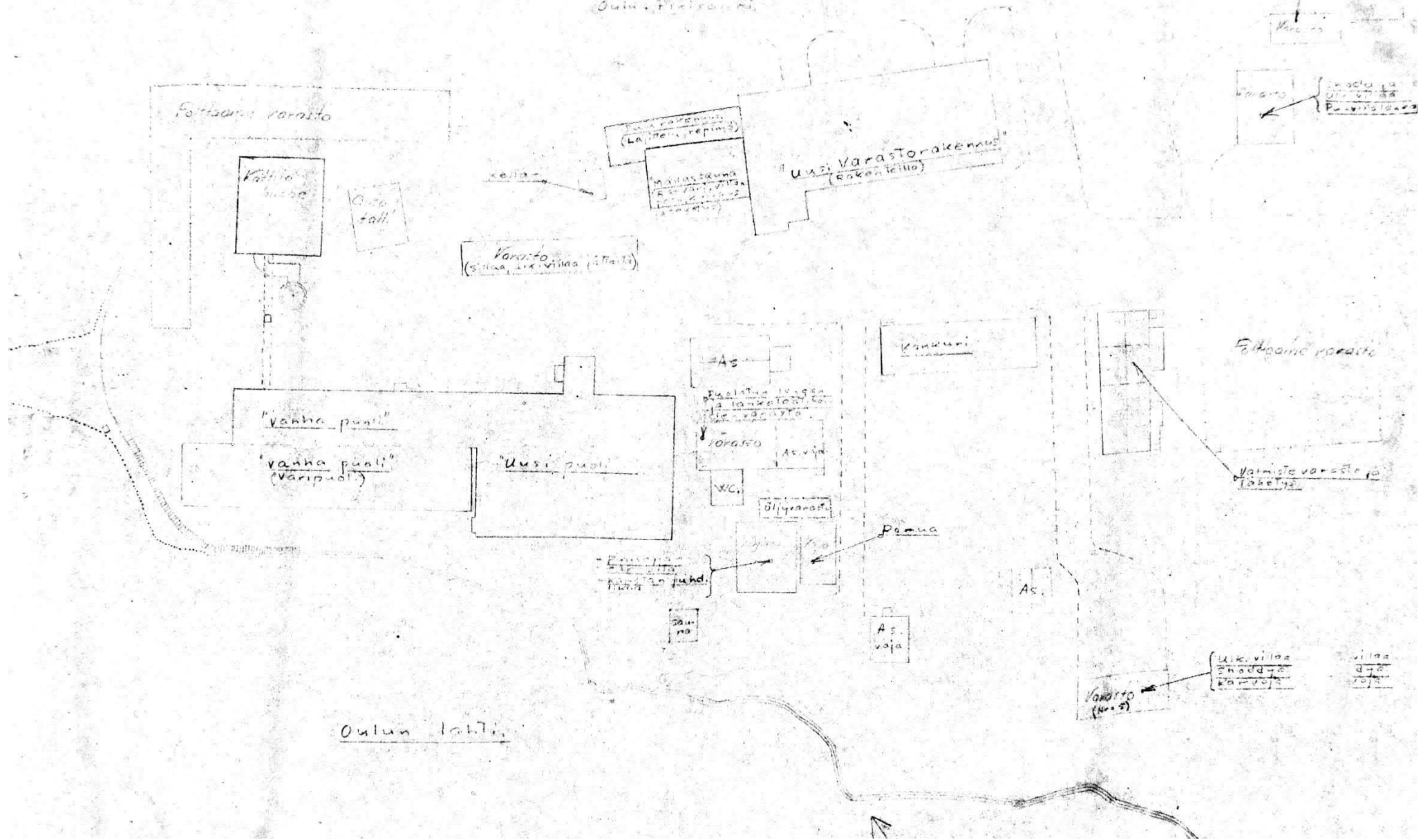

1950

Tehdasalue v. 1950.
 Oulun Villatehtaasta
 Oulu, Pikkisaaressa.

Kansallisen arkiston
 valokopiointi
Liite 13

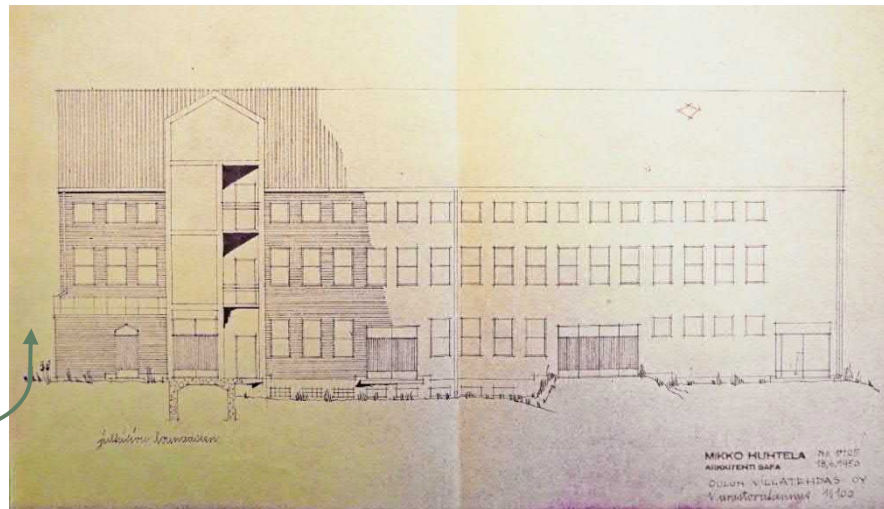

Asemapiirustus villatehtaan alueesta vuodelta 1950. Lähde: Kansallisarkisto.

Vuonna 1952 mallassaunan kylkeen rakennettiin uudisrakennus. Arkkitehti Mikko Huhtelan vuonna 1950 suunnittelema rakennus tunnetaan kutomorakennuksena tai uutena villatehtaana, joskin alkuperäisissä piirustuksissa rakennusta kutsutaan varastorakennukseksi.

Kiviaineinen nelikerroksinen uudisrakennus on selvästi mallassaunan rakennusta suurempi. Mallassauna jää se alisteiseen asemaan kutomorakennukseen nähden. Alueelle saavuttaessa mallassauna jää suuremman kutomorakennuksen taakse. Saattaa tulla vaikutelma, että mallassauna olisi laajennusosa.

Huhtelan tekemissä pohja- tai julkisivupiirroksissa mallassaunaa ei näytetä millään tavalla, vaikka uudisrakennus liittyi siihen kiinteästi ja rakennuksien välillä oli sisäyhteys. On vaikea arvioida, kertooko tämä esimerkiksi mallassaunan arvottamisesta tai tulevaisuuden näkymistä, ei välttämättä. Villatehtaan alue on rakentunut teollisuuden tarpeiden mukaan, josta rakennuksien erikoinen asetelma todennäköisesti kertoo.

Mallassaunan sijainti

Julkisivu- ja asemapiirustukset vuodelta 1950 kutomorakennuksesta. Arkkitehti Mikko Huhtela suunnitteli rakennuksen Mallassaunan jatkoksi, mutta piirustuksissa mallassaunaa ei näy. Lähde: Oulun kaupungin arkisto.

Edellinen sivu:

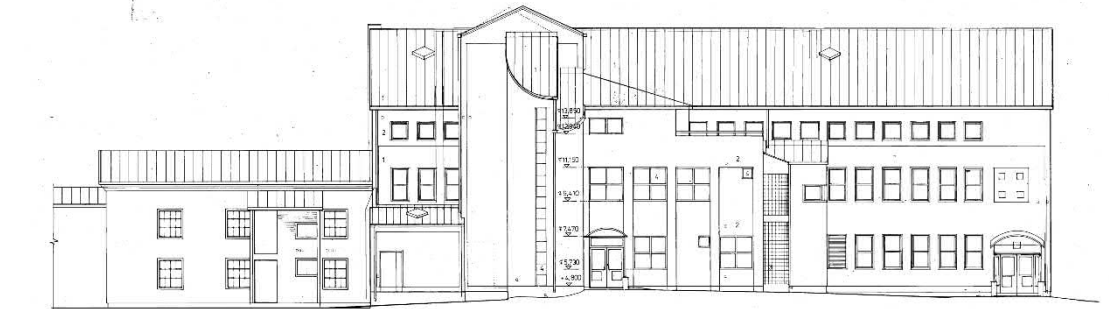
Valokuva villatehtaan kutomorakennuksesta 1950-luvulta. Mallassauna näkyy kutomorakennuksen jatkeena. Kuvaaja Mauno Mannelin.

Lähde: Johannes Moisio, Alsiha (Teollisuuskuvaus M M) T:mi.

4.3 1980–1990-luku

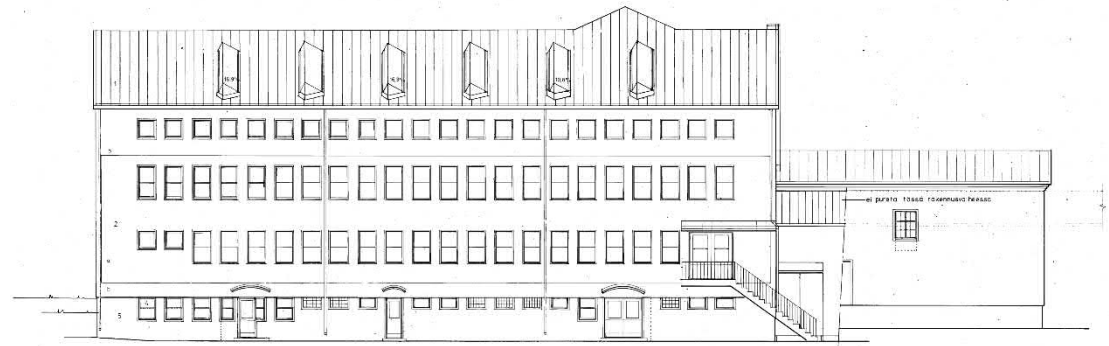
1980-luvulla Oulun kotiteollisuuskoulu muutti Pikisaareen, koulun nimi muuttui ja sen toiminta laajeni.⁷⁴ Mallassaunaan kytketty kutomorakennus muutettiin opetuskäyttöön. Julkisivupiirustuksien perusteella mallassaunaan tehtiin tässä yhteydessä vain yksi ikkunamuutos.

Mallassaunan ikkuna-aukkoja on jossain vaiheessa kunnostettu lisäämällä niihin rapatut kehykset, vähän puutalon vuorilautojen tapaan. Korjauksen ajoituksesta ei ole tietoa, mutta se on tehty ennen vuonna 1996. Mallassaunan historiasta on dokumentoitu hyvin vähän muutosvaiheita. Ikkunoiden kunnostus rapatuilla kehyksillä voisi olla tehty kutomorakennuksen kunnostuksen yhteydessä. Materiaalin ja tyylin puolesta rapatut kehykset voisivat sopia kutomorakennuksen laajennuksen kanssa samaan aikaan tehdyiksi. Kutomorakennuksen julkisivut ovat rapatut ja laajennuksessa on post-moderneja aiheita.

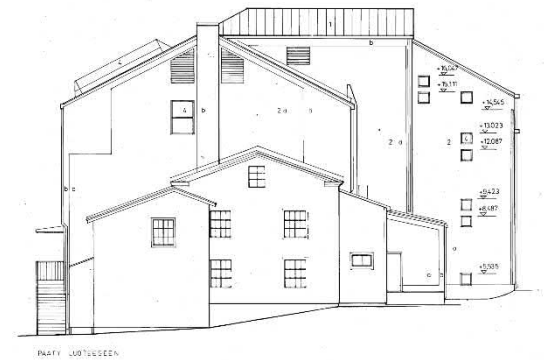
JULKISIVU LÖYRÄSSÄEN

MATERIAALIT: 1 TIILITEHTAAN KUTOMORAKENNUS
2 RAPPAUS SAARRAUSKALLA KORJAUS - MAALAUUS, VÄRSÄYTYKSEN KORJAUS, SAATTAMINEN
3 LÄSTITILIT
4 LASI
5 PUHTI VALKOKUVA BETONIN KORJAUS - MAALAUUS
6 PUU
7 MUOKKUNUTTU PELLIT

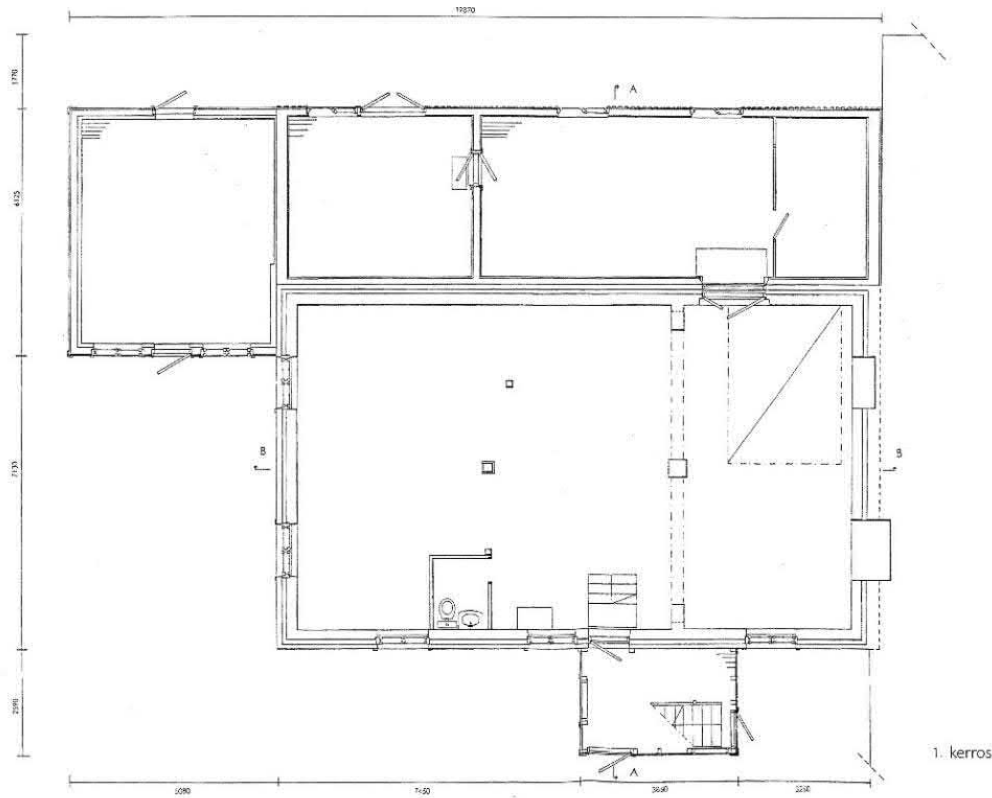
JULKISIVU KÖLLISSÄEN

Arkkitehtuuritoimisto O. Ylipahkalan tekemät julkisivupiirustukset vuodelta 1988 ovat vanhimmat löytyneet julkisivupiirustukset Mallassaunasta. Lähde: Arkkitehtitoimisto Juha Pekka Mikkonen.

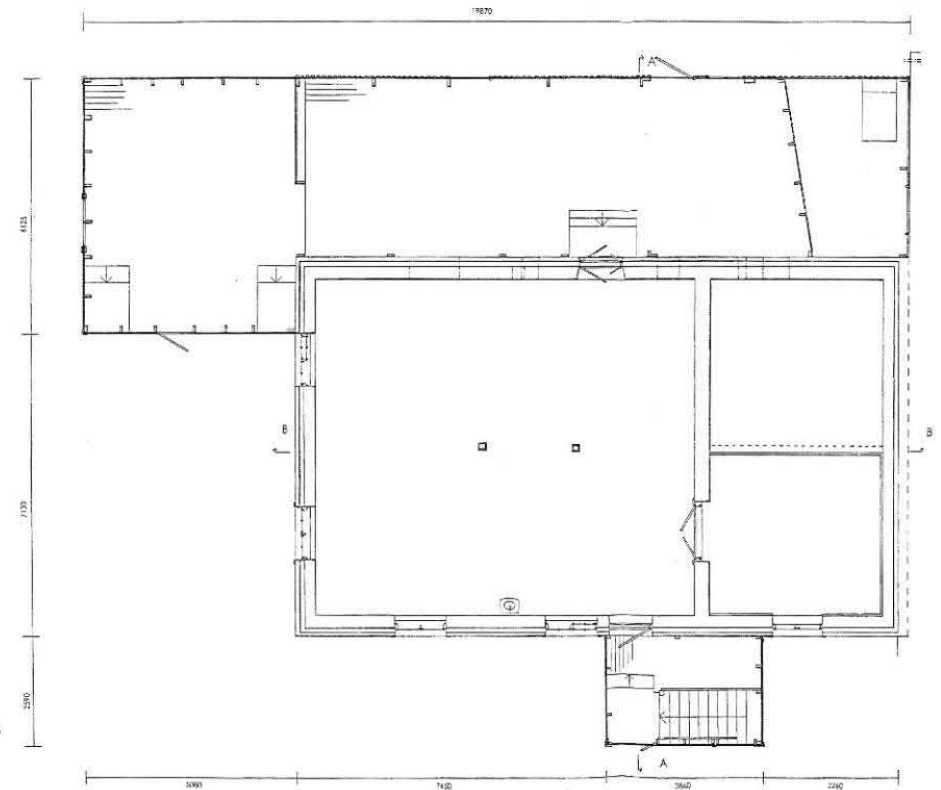

PAATI LÖYRÄSSÄEN

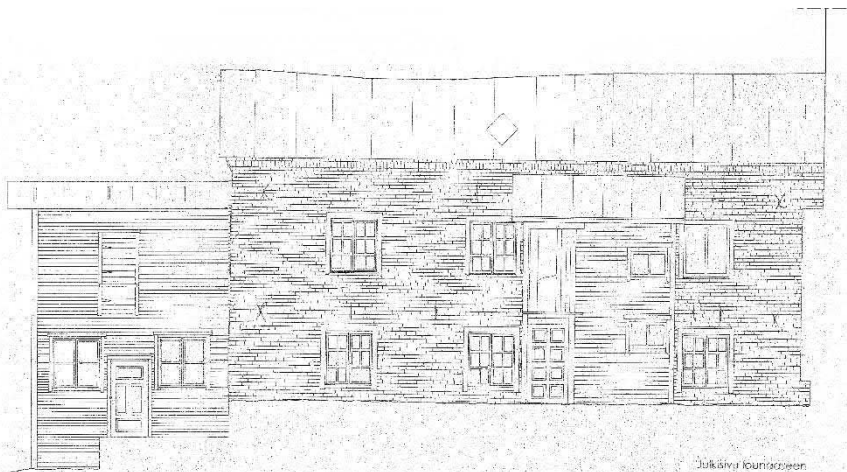
⁷⁴ Kempainen, E. & Tenhunen, M., 2007, s. 15

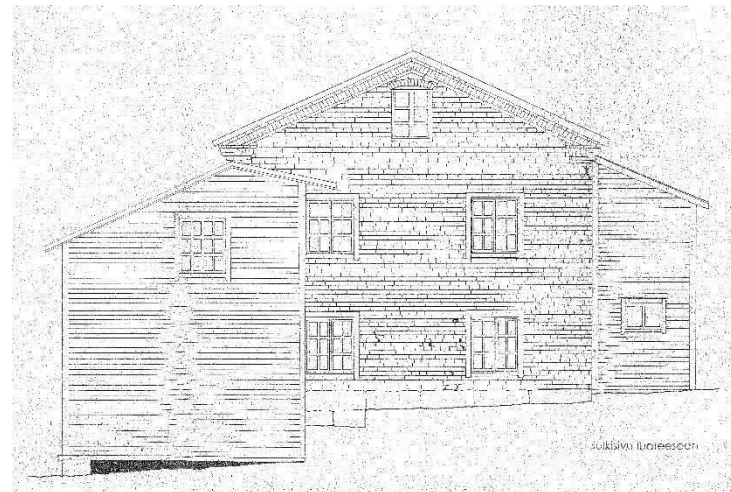
1. kerros

2. kerros

Julkisivu luoteispuolelta

Julkisivu itäpuolelta

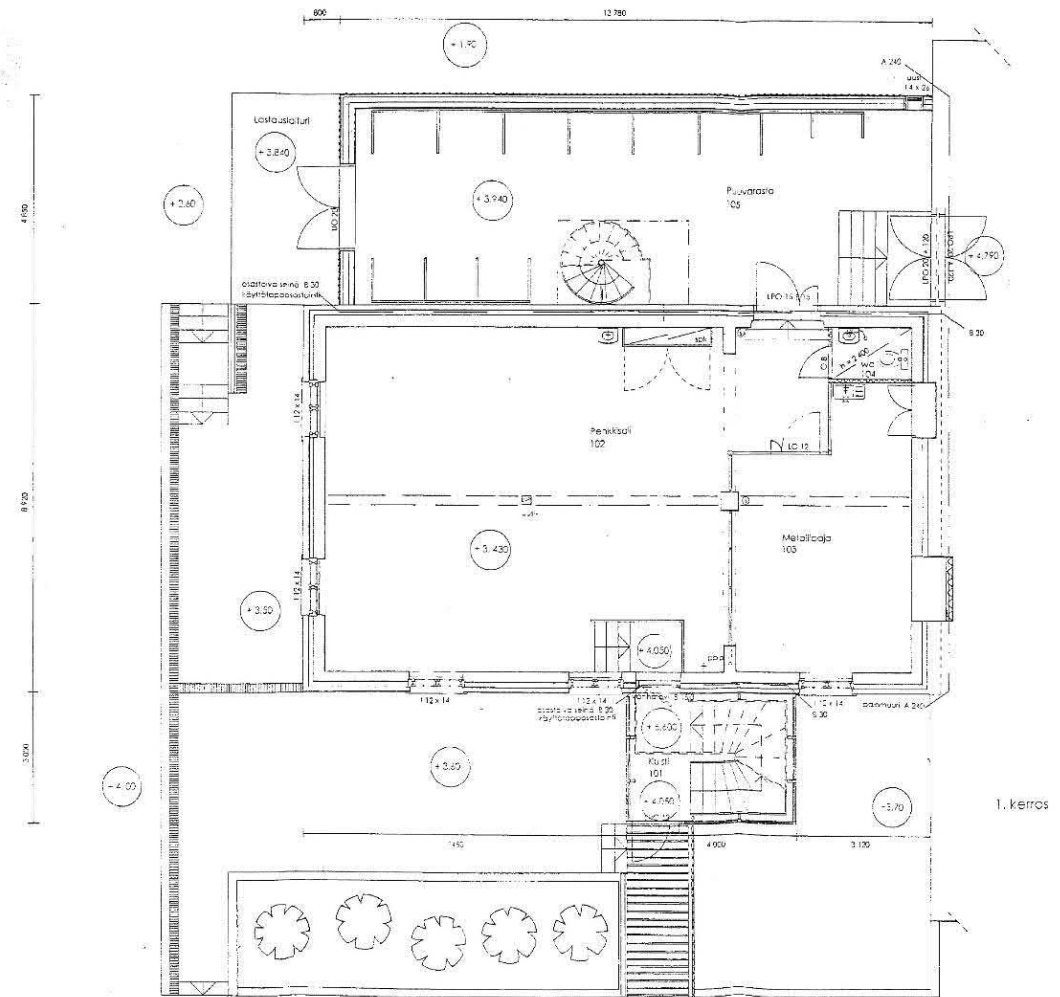
Vuonna 1996 tehdyt ajanta-sapiirustukset Mallassauna-nasta. Lähde: Mallassauna, korjaus- ja laajennushankkeen seuranta, Artenomin opinnäytetyö, Hämäläinen Pia, 1997 / tilaajan arkisto.

Vuonna 1997 mallassauna muutettiin opetuskäyttöön puutyöosaston tiloiksi. Viimeiseksi ennen opetuskäyttöä rakennuksen ensimmäisessä kerroksessa toimi ostojen ja myyntiliikkeen varasto sekä toisessa kerroksessa taiteilija Veikko Törmäsen työtilat⁷⁵.

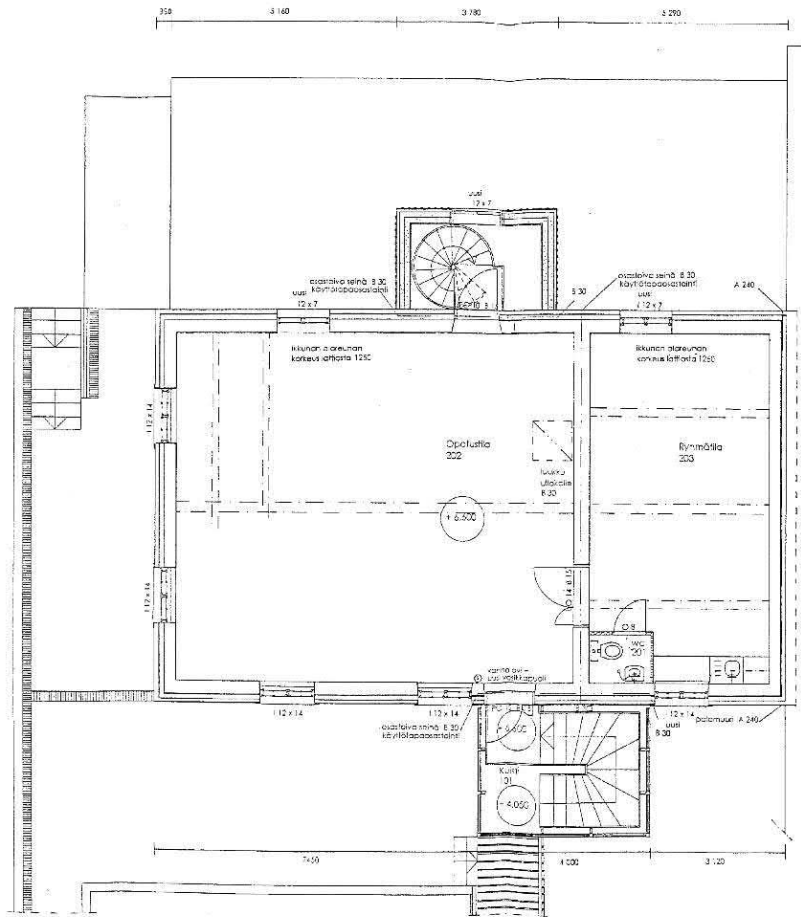
Vuoden 1997 muutoksessa ensimmäiseen kerrokseen sijoitettiin metallityötila ja puutyösali. Puutavaran ja harjoitustöiden varastointia varten suunniteltiin uusi laajennusosa. Pääsisäänkäynnin kohdalle rakennettiin uusi teräs- ja lasirakenteinen porrashuone ja sisäänkäynti rakennukseen. Toiseen kerrokseen suunniteltiin luokkatila ja ryhmätyötila.

Opetuskäyttöön muuttamisen yhteydessä mallassaunaan toteutettiin erittäin laaja ja perusteellinen kunnostus. Rakennus käytiin läpi ja kunnostettiin kauttaaltaan. Vanhat puurakenteiset laajennusosat purettiin huonokuntoisina ja korvattiin uusilla. Rakennuksen notkahtanut katto suoristettiin teräspalkkien avulla. Ylä- ja välipohjarakenteita korjattiin ja uusittiin perusteellisesti. Maavarainen alapohja uusittiin kauttaaltaan. Luiskalla varustettu sisäyhteys kutomorakennukseen laitettiin umpeen. Maanpintaa rakennuksen ulkopuolella madallettiin ja piha-alueille rakennettiin terassit. Rakennukseen lisättiin koneellinen ilmanvaihto. Rakennuksen sisätiloihin lisättiin saniteettitiloja, lasiseinä, uusia kulkuaukkoja ja portaita. Kaikki seinä-, lattia- ja kattopinnat käsiteltiin uudelleen tai uusittiin kokonaan. Puurakenteiset ikkunat ja ovet kunnostettiin⁷⁶.

⁷⁵ Hämäläinen, P., 1997, s. 18–31

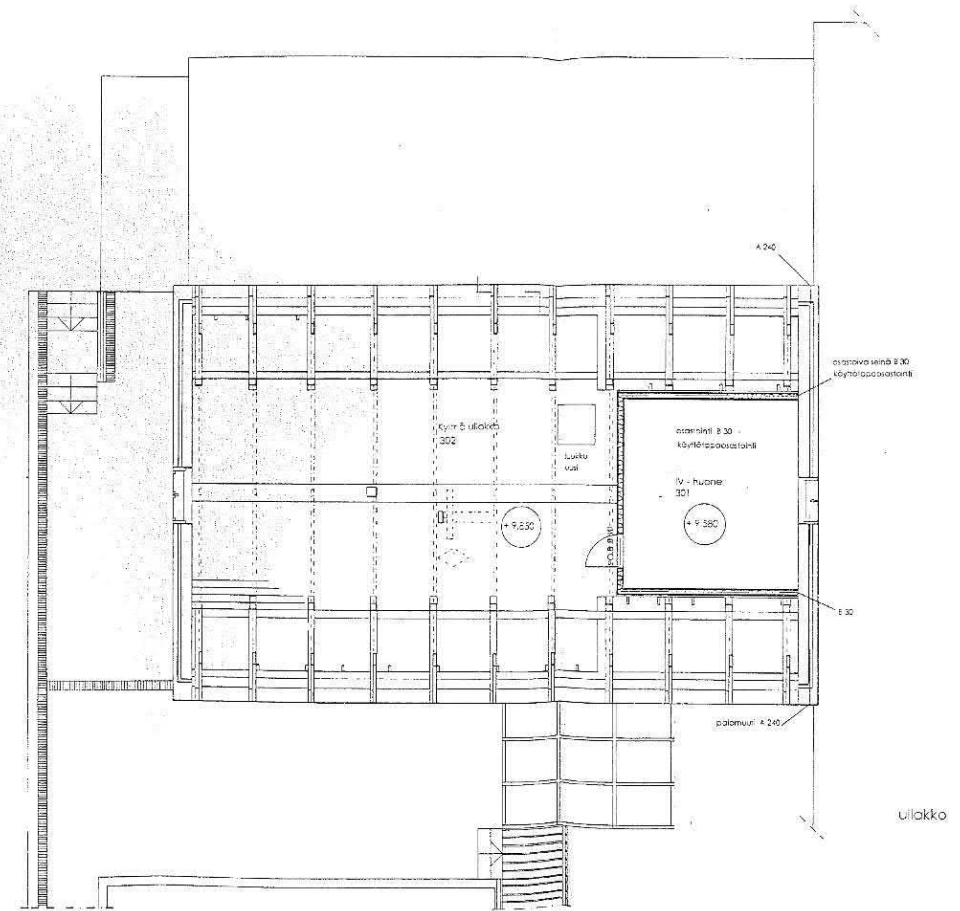

⁷⁶ Hämäläinen, P., 1997, s.17–31

Pohjapiirustus vuodelta 1997, 2.kerros.

Lähde: Mallassauna, korjaus- ja laajennushankkeen seuranta, Artenomin opinnäytetyö, Hämäläinen Pia, 1997 / tilaajan arkisto.

Pohjapiirustus vuodelta 1997, ullakko.

Lähde: Mallassauna, korjaus- ja laajennushankkeen seuranta, Artenomin opinnäytetyö, Hämäläinen Pia, 1997 / tilaajan arkisto.

Valokuva mallassaunasta vuonna 1996. Ennen vuoden 1997 kunnostusta. Lähde: tilaajan arkisto.

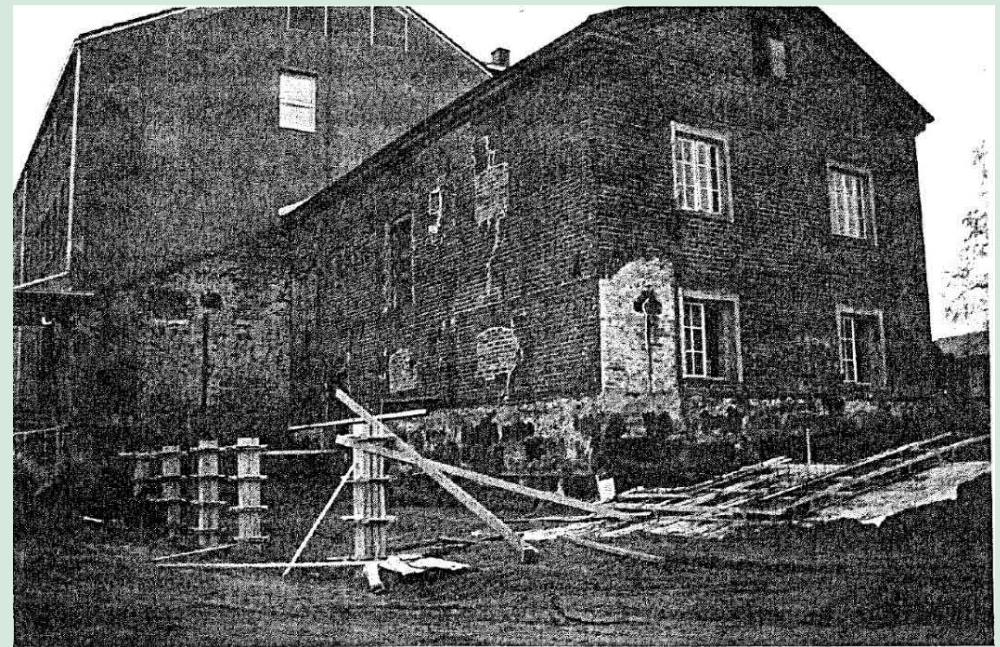
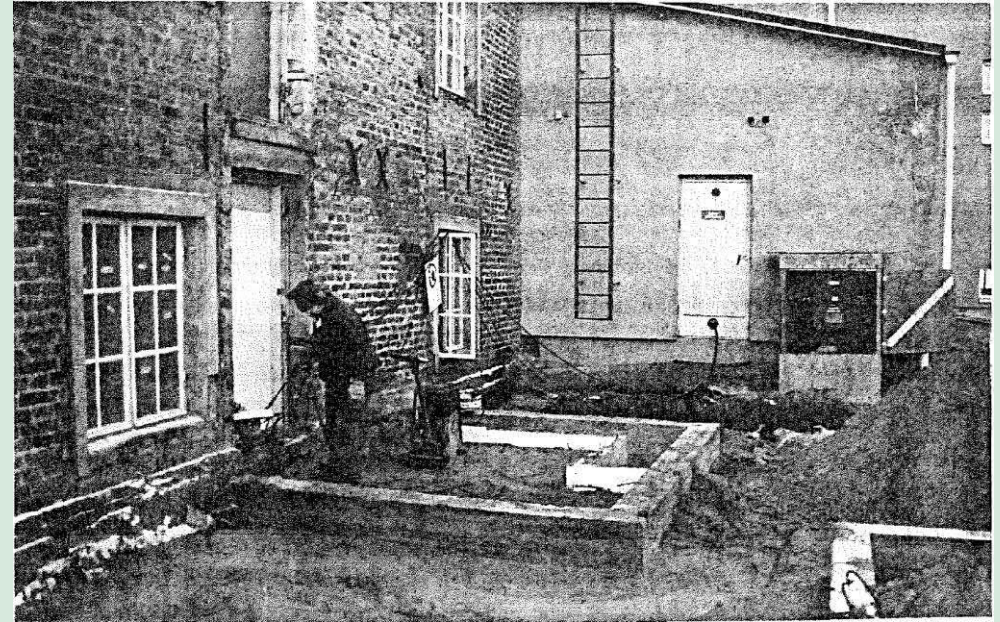
Mallassaunan peruskorjauksen suunnittelu oppilastyönä:

Mallassaunaan suunniteltiin vuosina 1996–1997 lisätilat Oulun käsi- ja taideteollisuusoppilaitoksen puutyöosastolle. Korjaus- ja miljööartenomikoulutuksen neljännen vuoden opiskelijat suunnittelivat peruskorjauksen ohjattuna harjoitustyönä, jota varten opiskelijoille perustettiin yritys Suunnittelutoimisto Kormi '93. Rakennukselle tehtiin kuntokartoitus, siitä piirrettiin ajantasapiirustukset ja suunnittelusta järjestettiin opiskelijakilpailu. Kilpailun ehdotuksista koostettiin lopullinen suunnitteluratkaisu. Suunnitelmat tehtiin detaljipiirustuksia myöten ohjattuna oppilastyönä ja osa opiskelijoista suoritti ohjatun työharjoittelun niitä tehden. Suunnittelu- ja harjoitustyön vetäjänä toimi arkkitehti Helena Hirviniemi. Lisäksi rakennesuunnittelua ohjasi arkkitehti Eino Niskala ja sisustussuunnittelua arkkitehti Aulikki Herneojja.⁷⁷

Osa mallassaunan kunnostuksesta, eli puurakenteisten ikkunoiden ja ovien kunnostus, toteutettiin oppilastyönä ja opiskelijoita oli myös kunnostuksen aikaisella rakennustyömaalla harjoittelussa. Pia Hämäläinen teki korjaus- ja miljööartenomikoulutuksen opinnäytetyönsä mallassaunan peruskorjauksen seurannasta. Hämäläisen opinnäytetyössä ”Mallassaunan korjaus- ja laajennushankkeen seuranta” on kuvattu tarkasti peruskorjaushanke suunnittelusta toteutusvaiheeseen saakka.

Opinnäytetyöstä skannattuja valokuvia työmaan ajalta vuodelta 1997. Lähde: Mallassauna, korjaus- ja laajennushankkeen seuranta, Artenomin opinnäytetyö, Hämäläinen Pia, 1997 / tilaajan arkisto.

⁷⁷ Hämäläinen, P., 1997

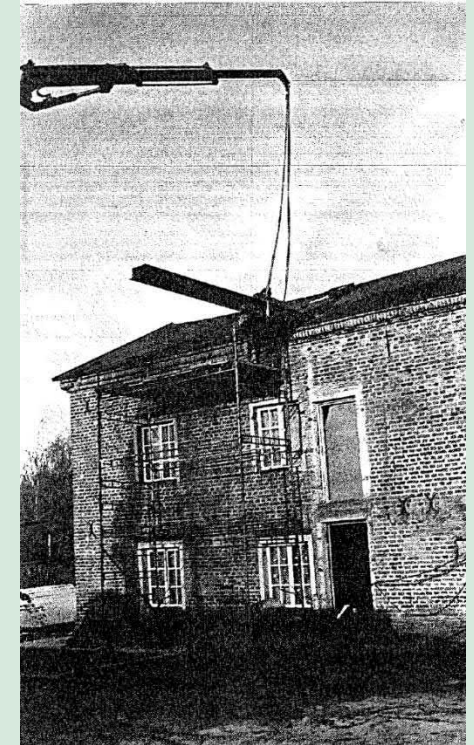
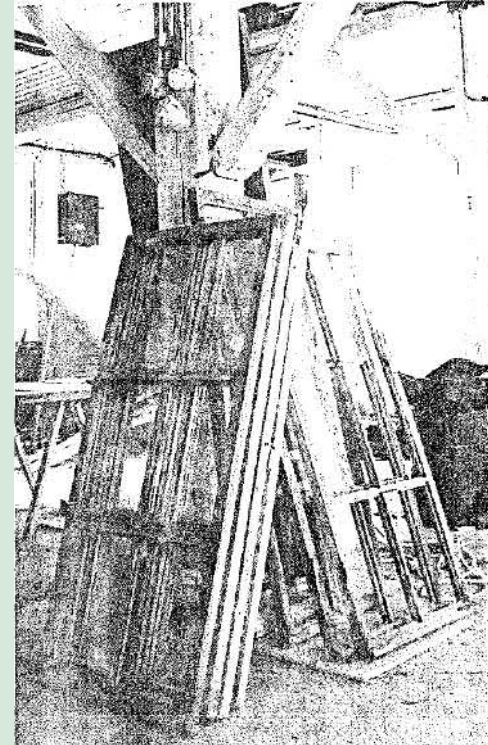
Mallassaunan peruskorjausta kuvataan lyhyesti oppilaitoksen historiikissa. Viereessä on lyhennelty lainaus peruskorjauksen aikaisista muutoksista.

Lyhennelty lainaus julkaisusta ”Alceniuksen kädenjälki: Rakennushistoriaselvitys Oulu seudun ammattiopiston Pikisaaren yksikön vaiheista 1882–2007.”

”Mallassaunan korjaus aloitettiin vuonna 1997. Ikkunat ja ovet korjattiin 2.6.-30.6.1997 viiden miljoörtasaaniopiskelijan voimin. Niiden korjaamisessa oli periaatteena, ettei tehdä vanhasta uutta, vaan aika saa näkyä. Kaikki vanhat osat, jotka voitiin käyttää, käytettiin. Ikkuna- ja ovikorjaus oli erotettu muusta urakasta. Varsinainen rakennusurakka aloitettiin 3.10.1997. Aikataulun mukaan sisätöiden oli määrä valmistua helmikuun 1998 loppuun mennessä ja ulkotöiden kesäkuun 1998 loppuun mennessä. Vanha puurakenteinen kuisti purettiin huonon kuntosensa takia. Se kaadettiin kokonaisuena. Uudet perustukset valettiin betonista. Uusi kuisti rakennettiin maalattusta teräksestä ja säteilyä heijastavasta värjätystä lasista. Vanha puinen lisäosa kaadettiin kahdessa osassa. Sen purueristeen vuorauspaperina oli käytetty villatehtaan kirjanpitoa vuosilta 1919–1931.

Uusi puuvarasto rakennettiin betonipilarien ja teräspalkkien varaan. Kantavat pystyrakenteet, ala- ja yläpohjat, ulkoseinät ja vesikattorakenteet tehtiin puusta. Lastaussilta on betonia ja vesikatteenä on bitumihuopakate. Mallassaunan vanha tiilinen alapohja purettiin, koska osa rakenteista oli pettänyt. Se korvattiin maanvaraisella laattalla. Katto oli päässyt notkahtamaan, mutta sen suoristaminen olisi avannut räystäät. Kompromissina katto jätettiin hieman notkolle, mutta teräspalkkeilla pidettiin huoli, ette katto notkahda enempää. Mallassaunan huonokuntoisia palkkeja uusittiin. Joitakin aukkoja tiiliseinissä muurattiin umpeen

paloturvallisuussyistä, kun taas joitakin aikaisemmin umpeen muurattuja aukkoja avattiin. Mallassaunan kivijalka on kiviaineinen. Kantavat pystyrakenteet ovat puu- tai tiilirakenteisia. Ulkoseinät ovat tiilirakenteiset ja väli- ja yläpohjarakenteet sekä vesikattorakenteet ovat puuta. Remontissa välipohjat eristettiin koulun puuosastolta kerätyllä purulla.”

Opinnäytetyöstä skannattuja valokuvia työmaan ajalta vuodelta 1997. Lähde: Mallassauna, korjaus- ja laajennushankkeen seuranta, Artenomin opinnäytetyö, Hämäläinen Pia, 1997 / tilaajan arkisto.

4.4 2020-luku

Mallassaunan rakennus muutettiin ravintolakäyttöön vuonna 2022. Hailuodon Parnimo perusti rakennukseen Mallassauna-nimisen ravintolan.

Muutoksen ravintolatilaksi suunnitteli Arkkitehtitoimisto Juha Pekka Mikkonen. Tii-liosan ensimmäiseen kerrokseen sijoitettiin ravintolasali ja myyntialue sekä lasiseinän taakse entiseen metallityötilaan ravintolan keittiö. Toiseen kerrokseen tuli, myös juhlatilana toimiva, esiintymislavallinen ravintolasali. Laajennusosaan ja toiseen kerrokseen rakennettiin saniteettitiloja, henkilökunnan sosiaalitilat sekä toimisto- ja varastotiloja. Rakennuksen ilmanvaihtoa uusittiin ja parannettiin ravintolakäyttöön soveltuvaksi. Piha-aluetta kunnostettiin ja ravintolalle rakennettiin terrassi.

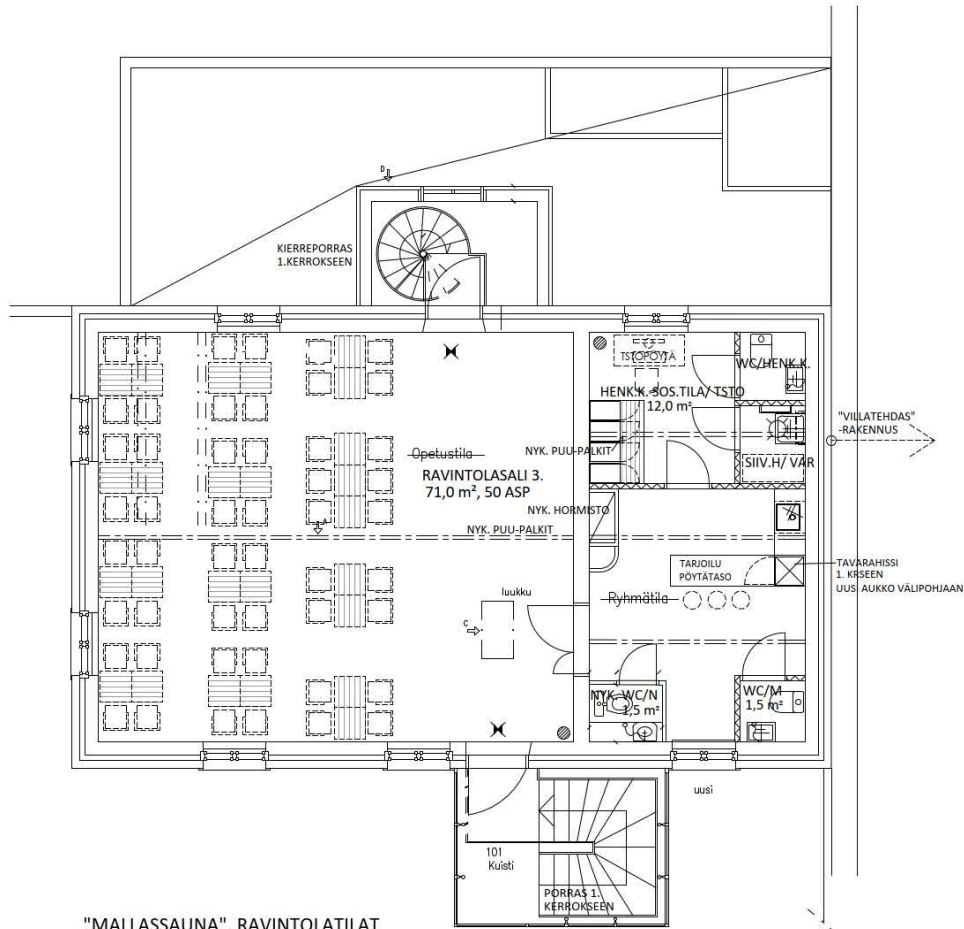
Rakennuksen käyttötarkoituksen muutosta koskevassa lausunnossa museoviranomainen kuvasi muutosta seuraavasti:

”Tiloihin suunniteltu ravintolatoiminta edellyttää vain vähäisessä määrin muutoksia olevan rakennuksen julkisivuihin, keittölaitteiden vesi- ja viemäri liittymät liitetään olemassa oleviin viemäripisteisiin. Pihalle tehtävä terassialue on luontevasti maan tasossa pari askelmaan alempana sisäänkäyntitasoa. Toisen kerroksen tiloihin ei ole esitetty esteetöntä kulkua. Suunniteltu toiminta soveltuu verraten hyvin rakennukseen eikä muutoksilla ole uhkaa arvoraakennukselle. Uusi toiminta elävöittää ja tukee alueen kasvavaa kulttuuritoimintaa. Alun perin mallastamona toimiva rakennus palaa lähes alkuperäiseen käyttöönsä, mallastuotteita tarjoavaan käyttöön.”⁷⁸

⁷⁸ Pohjois-Pohjanmaan museo, 2021

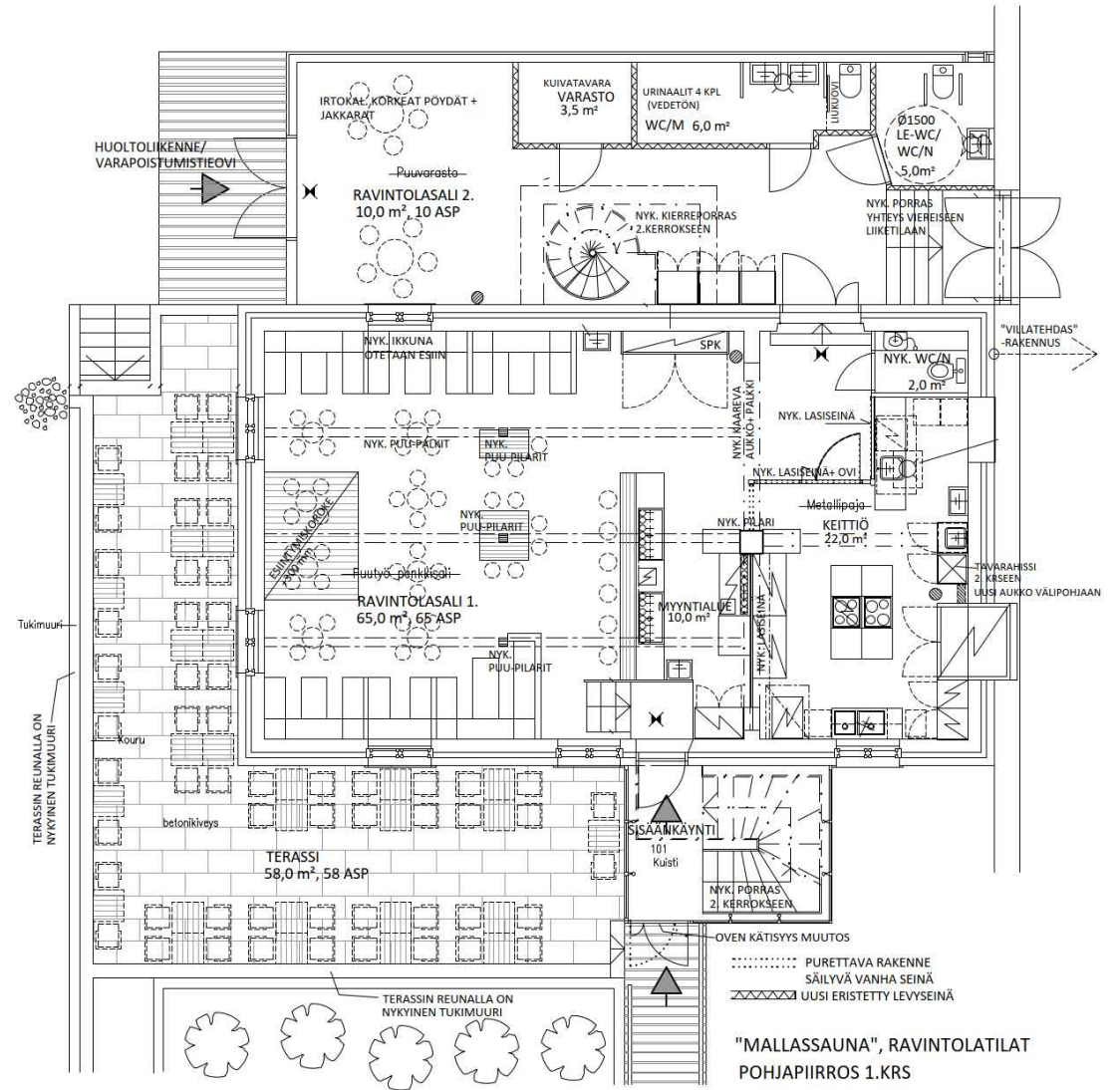

Valokuvia Mallassaunan ensimmäisen kerroksen ravintolasalista elokuussa 2023.

"MALLASSAUNA", RAVINTOLATILAT
POHJAPIIRROS 2.KRS

..... PURETTAVA RAKENNE
SÄILYVÄ VANHA SEINÄ
// UUSI ERISTETTY LEVYSEINÄ

"MALLASSAUNA", RAVINTOLATILAT
POHJAPIIRROS 1.KRS

..... PURETTAVA RAKENNE
SÄILYVÄ VANHA SEINÄ
// UUSI ERISTETTY LEVYSEINÄ

Pohjapiirustukset Mallassaunan muuttamiseksi ravintolakäyttöön vuodelta 2021. Irtokalustus ja esiintymislavan sijainti on toteutettu eri tavalla valmiissa ravintolassa. Lähde: Arkkitehtitoimisto Juha Pekka Mikkonen.

5 NYKYTILA JA SÄILYNEISYYS

5.1 Ympäristö

Pikisaari on yksi Oulun vanhimmista teollisuusalueista⁷⁹. Saari oli erinomainen paikka teollisuudelle, lähellä kaupunkia ja silloista satamaa. Pikisaaren teollinen tausta näkyy niin saaren nimessä, kuin esimerkiksi vanhoissa teollisuusrakennuksissa, työväen asunnoiksi rakennetuissa asuinkortteleissa, Pikisaarentien muodossa, pikiruukin muinaismuistossa ja Korkeasaaren sahan raunioissa. Teollisuusrakennuksia on muutettu asunnoiksi, opetus- ja toimitiloiksi. Niissä toimii myös kulttuurialan toimijoita, gallerioita ja ravintoloita. Historiallisesti ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaaseen Pikisaareen on pyritty luomaan kulttuurin ja taiteen keskittymä. Vuoden 2026 Euroopan kulttuuripääkaupungiksi valitun Oulun yksi hankkeista on villatehtaan alueen kehittäminen Pikisaaren kulttuurikeskukseksi.

Alun perin Pikisaaren kapeaan luoteiskärkeen rakennetun viinapolttimon ympäristö on muuttunut voimakkaasti. Niemenkärjen sijaan villatehtaan alue sijaitsee, saarien yhteen liittämisen vuoksi, laajentuneen Pikisaaren koillislaidalla. Villatehtaan alue rajautuu entisen Korkeasaaren lähivirkistysalueen metsikköön. Nykyään vehreät ja metsäiset Pikisaari ja Korkeasaari olivat teollisen toiminnan aikaan lähes puuttomia.

⁷⁹ Perälä, N., 2022, s. 15

Ilmakuva vuodelta 1939. Siinä näkyy miten tiiviisti villatehtaan alue, niemen kärjessä, on käytetty teollisen käytön aikana ja ennen saarien välisen uoman täyttämisen tuomaa lisätilaa. Lähde: Oulun karttapalvelu, Oulun kaupunki.

Villatehtaan alue on entinen teollisuusalue, joka toimi pitkään myös koulukampuksena. Villatehtaan alue on kerroksellinen ja rakennuskanta muodostuu 1860- ja 1980-lukujen välillä rakennetuista rakennuksista. Alue on muodostunut vaihteittain, rakennuksia on rakennettu teollisuuden tarpeiden mukaan. Rakennuksia, etenkin varistorakennuksia, on purettu ja joitakin rakennuksia on myös palanut. Eri aikoina rakennetut rakennukset on sovitettu aiempien joukkoon. Nykytilassa alueen rakennukset tuntuvat väljästi ja hieman sekavasti asemoiduilta, mutta se kertoo alueen rakentumisen taustasta.

Alueen teollinen luonne ja sen rakentuminen teollisuuden tarpeiden mukaan näkyvät rakennuksien sijoittumisessa alueelle sekä rakennuskannan monimuotoisuutena. Ympäristö on osin viimeistelemätöntä. Rakennuksissa näkyy ajan kuluminen, laajennukset ja korjaukset, mutta ne ovat oman aikansa teollisuusrakentamisen kauniita esimerkkejä. Nämä kaikki sopivat hyvin vanhan teollisuusalueen tunnelmaan.

Villatehtaan alueen rakennuksissa on tähän saakka säilynyt alueen kaikkien eri käyttötarkoitusten aikaisia rakennuksia. Opetuskäytöstä kertova Kotiteollisuuskoululle rakennettu A-rakennus on päätetty purkaa, mutta opetuskäyttö näkyy muihin rakennuksiin tehdyissä tilamuutoksissa.

Villatehtaan alue on Pikisaaressa sijainneista teollisuusalueista viimeinen laajasti säilynyt kokonaisuus. Pikisaaren rakennuskanta on nykyisin pääosin asuinkäytössä. Villatehtaan alueella sijaitsee myös yleisölle avoimia tiloja ja alueella järjestetään yleisötapahtumia. Villatehtaan alue on kiinnostava ja monipuolinen kokonaisuus, joka muistuttaa Pikisaaren teollisesta historiasta ja esittelee sitä kaupunkilaisille.

Mallassauna sijoittuu alueen keskivaiheille. Alueelle saavuttaessa se jää vuonna 1952 mallassaunan jatkeeksi rakennetun kutomorakennuksen taakse. Mallassaunaan on tehty laajennuksia ja se liittyy kiinteästi kutomorakennukseen. Alkuperäinen tiilirakennus vuodelta 1869 on selvästi erotettavissa kokonaisuudesta, mutta se jää laajennusosien keskellä ja viereisen kutomorakennuksen kyljessä muiden varjoon.

Valokuvia mallassaunan sijoittumisesta villatehtaan alueelle sekä sitä ympäröivistä rakennuksista. Oikeanpuolimmaisessa yläkuvassa on ruostepintainen lieriö, joka on villatehtaan entisen lämpövoimalan piipun paikalle tehty taideteos.

5.2 Julkisivut

Mallassauna on villatehtaan alueen rakennuksista vanhin säilynyt rakennus. Alkuperäinen kaksikerroksinen muodoltaan noppamainen tiilirakennus on mallassaunan rakennuksen ydin. Se on ulkoisesti säilynyt melko alkuperäisessä asussa ja siinä on kauniita alkuperäisiä yksityiskohtia. Mallassaunaan tehdyt laajennukset on tehty selvästi alkuperäisestä rakennuksesta poikkeaviksi, ja ne ovat helppo tunnistaa laajennuksiksi.

Punatiilinen julkisivu on alkuperäinen. Siinä näkyy jonkin verran paikkauksia ja korjailuja. Vuoden 1997 peruskorjauksessa julkisivua paikkailtiin ”*vain välttämättömiltä osin*”⁸⁰. Julkisivussa näkyvät hienosti vanhat tiilet ja kalkkilaastisaumat. Vanhojen poltettujen tiilien väreissä, muodossa ja koosta on vaihtelua, samoin saumoissa. Näiden, paikkausten ja ajan tuoman kulumisen myötä julkisivujen pinta on eläväinen.

Mallassauna eri suunnista kuvattuna. Tiilijulkisivuissa näkyy jälkiä paikkauksista ja korjauksista. Niissä on myös säilynyt alkuperäisiä detaljeja.

⁸⁰ Hämäläinen, P., 1997 s. 19

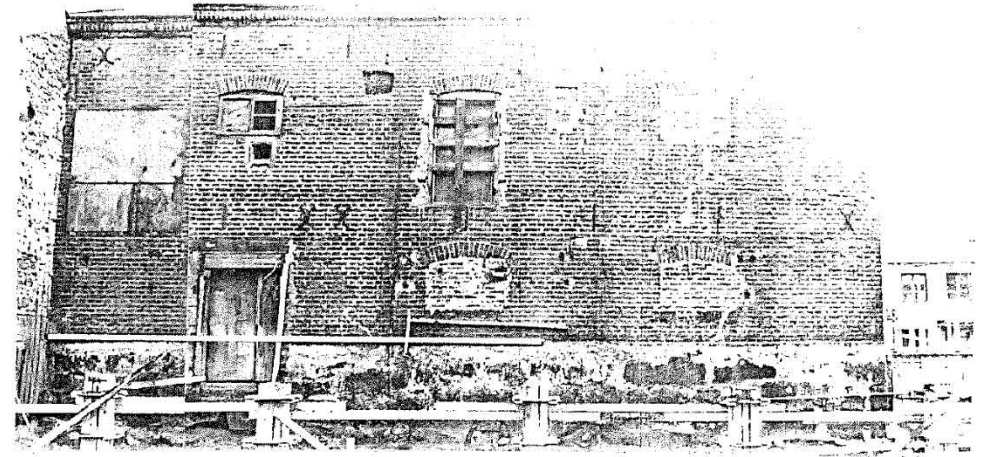
Tiiliosan julkisivuissa on säilynyt alkuperäisiä tiiliyksityiskohtia. Näitä ovat ainakin muuratut räystäät, joissa on käytetty pyöristettyjä muototiiliä ja julkisivuissa näkyvät takorautaiset muuraussiteet välipohjien korkeudella. Lisäksi pienemmissä ikkunoissa, ullakolla ja rakennuksen taustapuolella, ikkuna-aukoissa on muuratut tiilikaaret.

Mallassaunan korjaus- ja laajennushankkeen seuranta koskevassa opinnäytetyössä vuodelta 1997 tiilijulkisivujen korjausta kuvataan seuraavasti:

”Pohjois-Pohjanmaan museon toivomuksesta tiiliseinät jätetään mahdollisimman alkuperäiseen asuun. Muuraustöinä tehdään lähinnä tiiliseinän paikkauksia entisen kaltaisille poltetuilla tiilillä ja laastina käytetään kalkkilaastia. Korjausmuurauksen yhteydessä on varottava sulkemasta ulkoseinärakenteen ilmarakoa.”

”Tiiliseinä paikataan vanhoilla puhdistetuilla tiilillä ja puhdistetaan entisen kaltaiseksi. Kivijalan mahdolliset ylimääräiset betonoinnit poistetaan, jotta puhdas kivi saadaan näkyviin.”⁸¹

Rakennuksen taustapuolella eli koillisen puolella on ollut useita pienempiä ikkunaaukkoja molemmissa kerroksissa. Todennäköisesti yhteensä kuusi ikkunaa. Osa näistä on muutettu oviksi ja osa muurattu umpeen.

Epäselvä valokuva mallassaunan koillispuolen julkisivusta 1997 kunnostuksen ajalta. Siitä saa kuitenkin käsitystä julkisivun aukotuksesta. Oletettavasti tiilikarelliset ikkuna-aukot ovat alkuperäisiä. Lähde: Mallassauna, korjaus- ja laajennushankkeen seuranta, Artenomin opinnäytetyö, Hämäläinen Pia, 1997 / tilaajan arkisto.

⁸¹ Hämäläinen, P., 1997 s. 19

Tiiliosan suurempien ikkunoiden aukkojen rakenteita on korjailtu ja vahvistettu. Ikkuna-aukkojen päällä näkyy betonipalkki. Todennäköisesti suuremmissa aukoissa on alun perin käytetty hirsipalkkeja, mutta ne on myöhemmin korvattu betonista valetuilla palkeilla. Lisäksi ikkunoiden aukkorakenteita on oletettavasti yritetty vahvistaa lisäämällä niihin rappauksella toteutetut ikkunanpielet. Ikkunasyvennyksiin on lisätty rapattu pinta, joka ulottuu myös julkisivunpinnan puolelle kehystämään aukkoa. Rappaukset ovat osin murentuneet ja niiden osalta on nähtävissä, että rakenne on vain pinnassa. Laajennuksia lukuun ottamatta ikkunoihin lisätyt rapatut ikkunanpielet ovat suurin alkuperäistä ilmettä muuttanut asia.

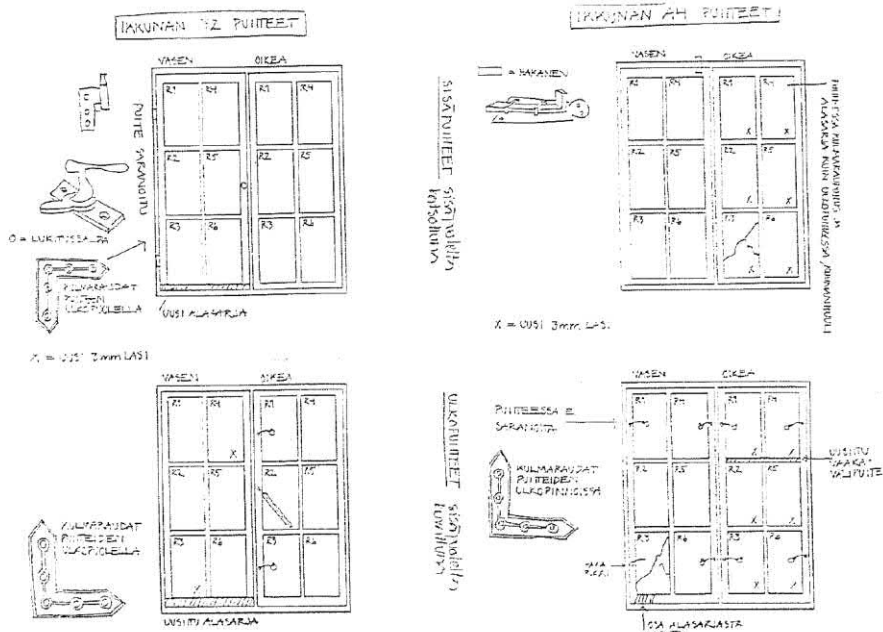

Vesikaton alkuperäisestä materiaalista ei ole tietoa. Vanhimmat valokuvat rakennuksesta ovat 1950-luvulta. Kuvasta ei aivan tarkkaan näe katemateriaalia, mutta todennäköisesti kyseessä on rimasaumakate eli huopakate. Nykyisen huopakatteen iästä ei ole tietoa. 1990-luvun peruskorjauksessa painunutta kattoa oikaistiin teräspalkein ja vesikatetta paikattiin. Sadevesikourut ja syöksyputket on lisätty vielä myöhemmin, eivätkä näy vuosien 1997 tai 1999 piirustuksissa.

Koillispuolen julkisivu ja sen vanhat ikkuna-aukot näkyvät sisätilassa laajennusosassa. Suurempia Ikkuna-aukkoja on vahvistettu todennäköisesti 1980-luvulla. Aukon yläpuolinen palkki on vaihdettu betoniseksi ja aukkoihin on rappauksella toteutetut kehysmäiset ikkunanpielet. Laajennuksien lisäksi ikkunanpielet ovat suurin yksittäinen julkisivujen ilmettä muuttava asia.

Mallassaunan tiiliosan ikkunat ja ovet ovat puurakenteisia, perinteisin tekniikoin valmistettuja ja vanhoja. Varmuutta niiden iästä ei ole, mutta vuonna 1997 tehdyssä kunnostuksessa ikkunoista löydettiin monia eri kunnostusvaiheita. Ikkunat ovat verrattain suuret rakennusaikaan nähden. Luonnonvalon määrä on haluttu maksimoida. Ikkunoiden puitteet on koottu puutappiliitoksien, jotka vahvistettu kulmaraudoin.

Valtaosassa ikkunoista on pystyvälikarmi ja sen molemmin puolin ruudutetut ikkunapuitteet. Pääosin ikkunoissa on kaksi kuusiruutuista puitetta rinnakkain. Toisessa kerroksessa on ikkunoita, joissa on kaksi neliruutuista puitetta ja ullakolla on kapeampi ikkuna, jossa on yksi 6 ruutuinen ikkunapuite. Ikkunat ovat sisään-ulosaukeavia kaksikerroksisia ja kaksilasiaisia.

Ikkunakaavioita mallassaunan ikkunoiden kunnostamisen ajalta vuodelta 1997. Lähde: Mallassauna, korjaus- ja laajennushankkeen seuranta, Artonomin opinnäytetyö, Hämmäläinen Pia, 1997 / tilaajan arkisto.

Mallassaunan ikkunoita sisäpuolelta kuvattuna. Tiiliosan ikkuna-aukoissa on syvät ikkunasyvennykset.

5.3 Laajennukset

Alkuperäiseen mallassaunan tiilirakennukseen liittyy kaksi laajennusta. Sekä viereinen kutomora-kennus, johon on olemassa sisäyhteys. Nykyiset laajennukset ovat vuodelta 1997. Silloin edelliset laajennusosat purettiin huonokuntoisina. Purkamisen mahdollisti myös Pohjois-Pohjanmaan museon lausunto, jonka mukaan muutosten yhteydessä tuli korostaa rakennuksen tiiliosaa⁸².

Rakennuksen pääsisäänkäynnin kohdalle rakennettiin uusi sisäänkäyntikuisti, jossa on yhdistettyinä porrashuone ja tuulikaappi. Teräs- ja lasirakenteisen laajennuksen teräsrakenteet ovat sinivihreän sävyiset ja lasipinnat tummaa siniharmaata peililasia. Porras on teräsrakenteinen, askelmat ovat koivua. Teräsrakenteinen lasinen rakennelma erottuu selvästi jälkeensä lisättyinä laajennuksena. Vuonna 1997 laajennus tehtiin lasikattoisena⁸³. Vuonna 1999 kuistiin suunniteltiin uusi katto, jälleen oppilastyönä, suunnittelutoimisto KORMI '95:ssä. Huopapintainen katto tehtiin hieman kuistia suuremmaksi ja tuettiin ulkopuolisin pilarein⁸⁴.

Rakennuksen taustapuolella on puuvarastoksi tehty laajennusosa. Teräsrunkoisen rakennuksen julkisivuissa on puuverhous. Verhous on aiemman laajennuksen tapaan verhoiltu pystysuuntaisella lomalaudoituksella ja se on väriltään vihreä. Puuvaraston laajennusta suunniteltaessa siitä päätettiin tehdä yksikerroksinen, jolloin se peittäisi tiilirakennusta aiempaa kaksikerroksista laajennusosaa vähemmän. Poistumistieportaan kohdalla laajennus on kaksikerroksinen. Puuvarastoksi tehtyyn laajennukseen liittyy lastauslaituri ja se on tyyllisesti varastomainen.⁸⁵

⁸² Hämäläinen, P., 1997 s. 11

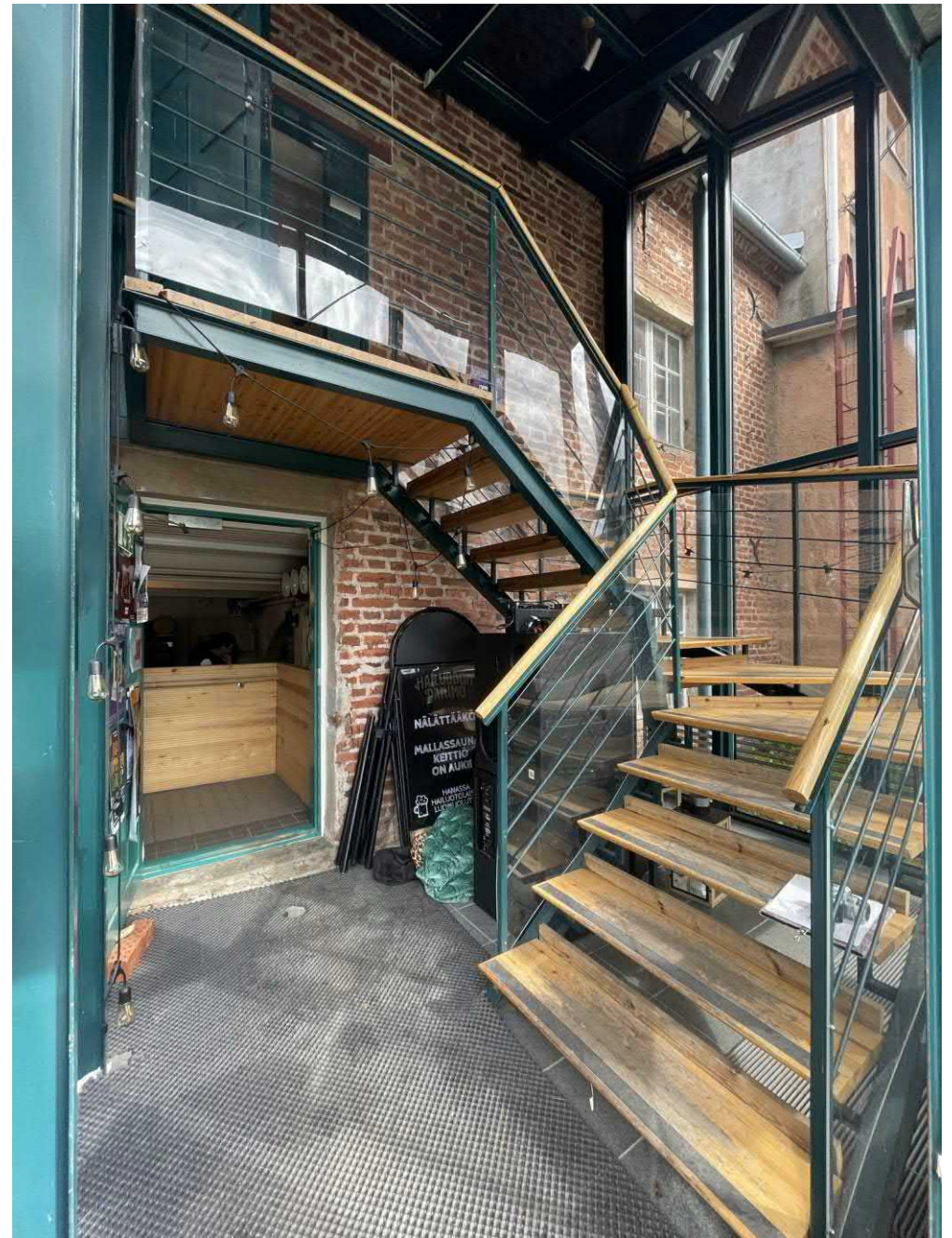
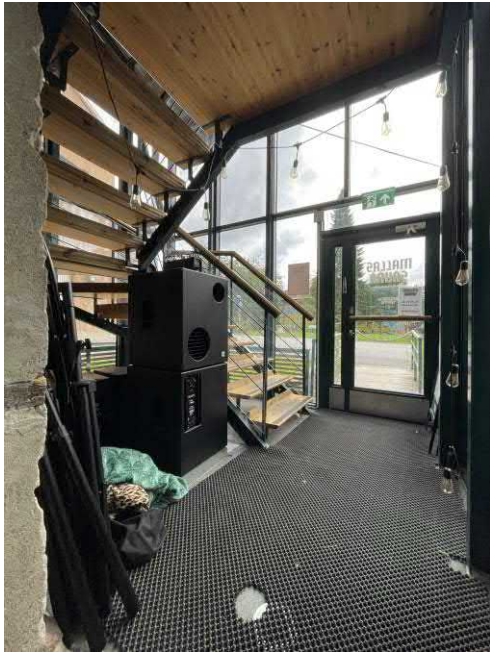
⁸³ Muutospiirustus mallassauna, 1996

⁸⁴ Muutospiirustus mallassauna, 1999

⁸⁵ Hämäläinen, P., 1997 s. 10–11

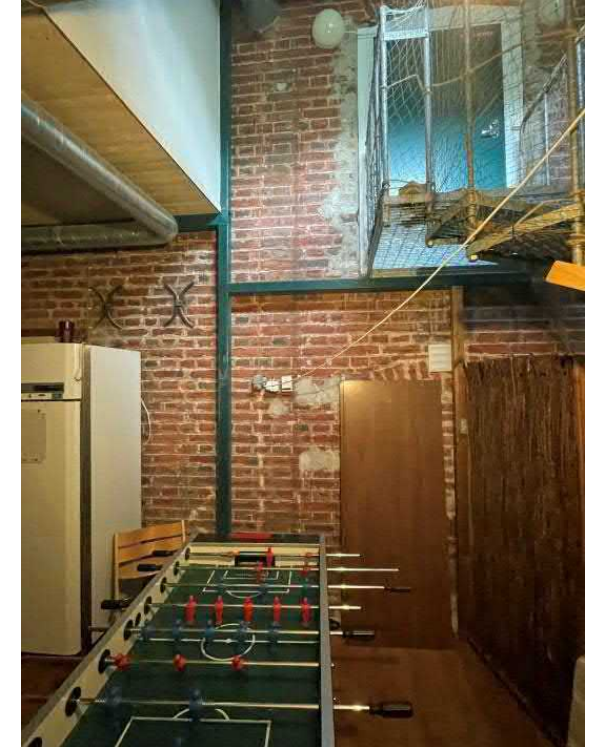
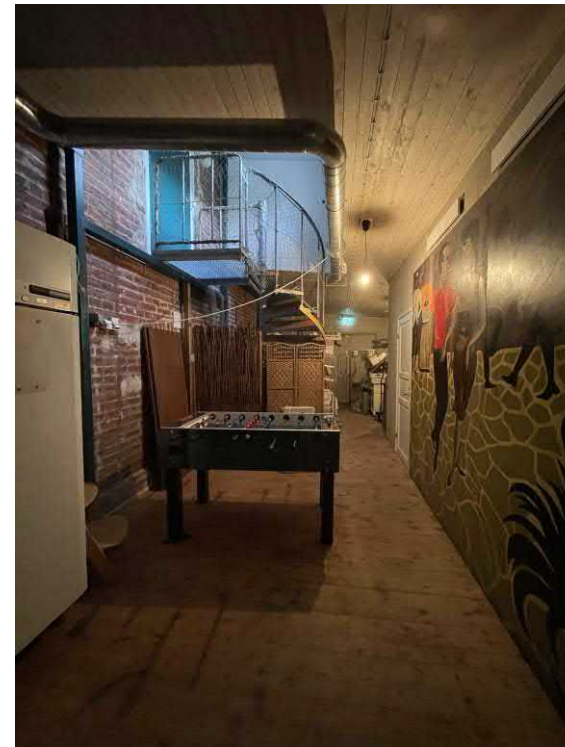
Mallassaunan nykyiset laajennukset ovat vuodelta 1997.

Sisäkuvia laajennuksista. Sisäänkäynti-
kuisti ja porrashuone on lasi- ja teräs-
rakenteinen. Teräsosien väriytyy sopii
punaisen tiliseinän kanssa yhteen.

Sisäkuvia alun perin puuvarastoksi tehdystä laajennuksesta. Alkuperäinen tiilijulkisivu on jätetty näkyviin laajennusten sisätiloihin.

5.4 Sisätilat

Mallassaunassa on kaksi kerrosta ja ullakko. Ensimmäisessä kerroksessa tiiliosassa on ravintolasali, myyntialue ja keittiö. Laajennusosaan on ravintolatoimintaa varten rakennettu lisää WC- ja varastotiloja. Toisessa kerroksessa sijaitsee toinen ravintolasali ja myyntialue, esiintymislava, lisää wc-tiloja ja henkilökunnan toimisto ja sosiaalitulat.

Vanhimmat löytyneet pohjapiirustukset mallassaunasta ovat vuodelta 1950. Niissä näkyy, että ensimmäinen kerros on ollut kokonaan avointa tilaa. Kerroksessa on alkuperäinen muurattu holvikaari, jonka avulla avoin tilaohjelma on ollut mahdollinen. Jykevä tiilikaari näkyy edelleen sisätiloissa vahvasti. Sen kohdalla on rakennettu teräsrakenteinen lasiseinä, joka erotti opetus-käytön aikaan metallityötilat ja erottaa nykyisin ravintolan keittiön muusta tilasta. Vaikka ensimmäinen kerros ei ole enää yhtenäistä tilaa, visuaalisesti avoimuus on säilynyt.

Toisessa kerroksessa kantava seinälinja jakaa tilaa. Alkuperäisestä tilajaosta ei ole tietoa. Toisen kerroksen ravintolasali on melko suuri yhtenäinen tila. Kantavan seinän toiselle puolelle on rakennettu myöhemmin pienempiä tiloja, kuten wc- ja sosiaalituloja.

Alkuperäisiä tai niiden kaltaisia elementtejä sisätiloissa ovat ensimmäisen kerroksen melko avoin tilaratkaisu ja tiiliholvi, ikkunasyvennykset ja ikkunat. Myös pintamateriaaleissa on alkuperäisin tekniikoin tehtyjä pintoja ja säilyneitä yksityiskohtia. Tiiliseinien sisäpinnat on maalattu kalkkimaalilla.

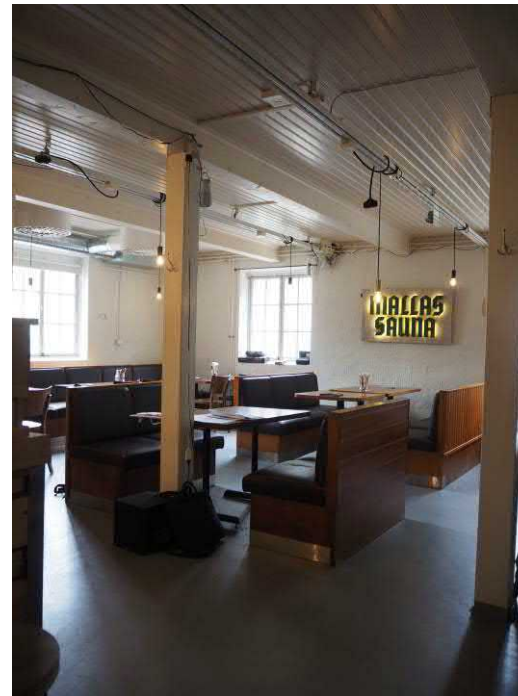
Tiiliosan ravintolasalit
ensimmäisessä ja toisessa kerroksessa.

Ensimmäisessä kerroksessa näkyy puurakenteisia pilareita ja pakkeja. Pilarit eivät tosin ole alkuperäisiä, sillä valokuvissa 1997 kunnostuksen ajalta näkyy sivutuellisia pilareita. Ilmeisesti pilarit uusittiin opetuskäyttöön muuttamisen yhteydessä sirommiksi. Toisen kerroksen pilareista luovuttiin, kun tila muutettiin luokkahuoneeksi. Yläpohjan rakenteita tuettiin teräspilareilla.

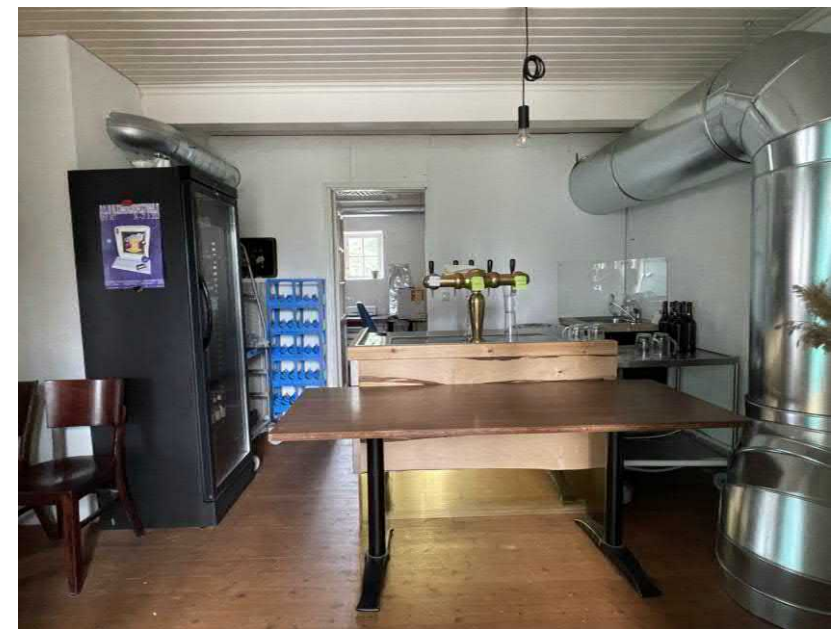
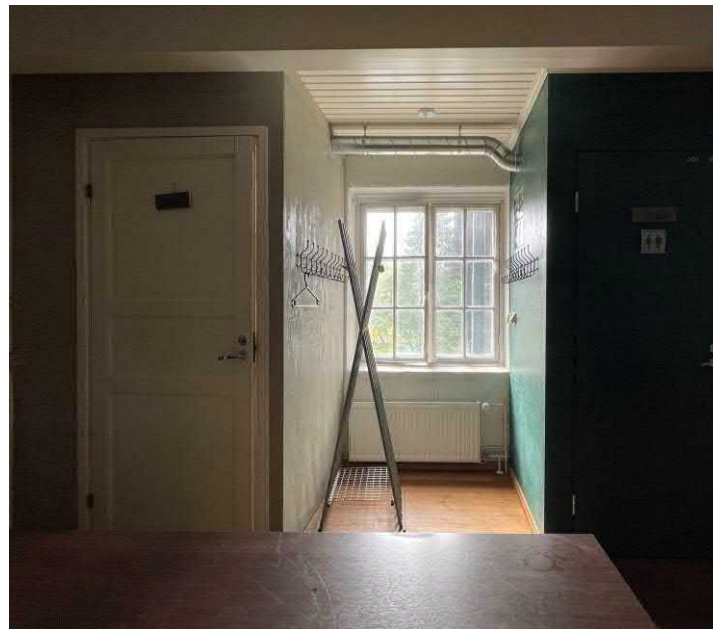
Sisätiloissa ilmanvaihdon putkia ja laitteita on jätetty näkyviin. Se sopii hyvin vanhan teollisuusrakennuksen tunnelmaan. Uutta tekniikka ei ole vanhassa rakennuksessa yritetty piilottaa. Sisätiloissakin saa selvästi erottua mikä on uutta ja mikä vanhaa.

Sisäkuvia tiiliosan ensimmäisestä kerroksesta. Massiivinen holvikaari näkyy alkuperäinen elementti tilassa. Sen alle on vuonna 1997 rakennettu lasiseinä. Puupilarit eivät ole alkuperäiset. Vuoden 1997 remontin aikaisissa valokuvissa pilareissa näkyy sivutuet.

Sisäkuvia tiiliosan toisesta kerroksesta. Toisen kerroksen ravintolasali toimi aiemmin luokkahuoneena. Vuoden 1997 kunnostuksessa tilasta poistettiin puupilarit vahvistamalla yläpohjan rakenteita teräspalkein. Sosiaalitalasta löytyy valurautainen luukku vuodelta 1878.

5.5 Säilyneisyys

Pikisaaren Mallassaunan rakennus on palannut monien eri käyttötarkoitusten ja omistajien jälkeen juurilleen. Rakennuksessa toimii Hailuodon Panimon Mallassauna-ravintola. Mallastuotteiden valmistamisen sijaan rakennuksessa tarjoillaan ja nautitaan niitä nykyisin.

Mallassaunan alkuperäisessä tiiliosassa on säilynyt paljon alkuperäisiä elementtejä yli 150 vuoden takaa. Rakennuksen ikää ja säilyneitä elementtejä ei kuitenkaan välttämättä heti huomaa laajennuksien ja viereisen kutomorakennuksen keskellä. Tästä kertoo se, että eräessä lähteessä mallassaunaa kuvattiin kutomorakennuksen postmoderniksi laajennukseksi 1980-luvulta.

Punatiiliset julkisivut ovat pääosin alkuperäiset, vaikka paikkauksen jälkiä näkyy. Julkisivuissa näkyy kauniita alkuperäisiä tiilyksityiskohtia, esimerkiksi räystäillä. Näkyvät ikkuna-aukot ovat alkuperäisillä paikoilla. Rakennuksen taustapuolella osa ikkunoista on muurattuna umpeen ja oma muutettu oviksi. Ikkunoissa on todennäköisesti alkuperäisiä tai muuten hyvin vanhoja ikkunoita sekä vanhojen ikkunoiden mallin mukana tehtyjä uudempia ikkunoita. Mahdollisesti 1980-luvulla tehty, ikkunoiden tukeminen rapatuilla ikkunanpielillä on laajennuksien lisäksi suurin julkisivujen ulkonäköä muuttava asia. Rapatut ikkunanpielet eivät oikein sovi rakennuksen tyyliin ja ne ovat lisäksi huonossa kunnossa.

Mallassauna vuonna 1996 ennen laajaa
kunnostusta ja vuonna 2023.

Lähde: vanha kuva tilaajan arkistosta.

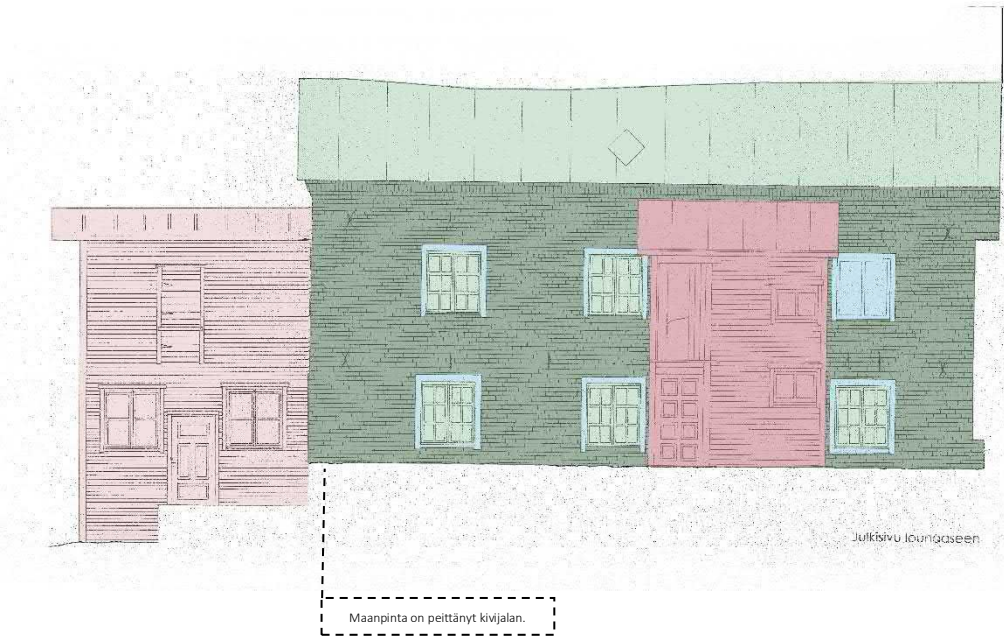
Vuonna 1997 tehdyssä mallassaunan kunnostuksessa, joka on rakennuksen historian merkittävin muutosvaihe, rakennuksen säilyneisyyttä sekä palautettiin että hieman heikennettiin. Julkisivuissa tehtiin palauttavia toimenpiteitä, muun muassa palauttamalla kivijalka esiin, tekemällä taustapuolella oleva laajennus aiempaa pienempänä ja matalampana sekä korjaamalla vanhat ikkunat ja ovet. Sisätiloissa pilareiden poistaminen ja muuttaminen sirommiksi poisti alkuperäisiä rakenteita ja näkyviä elementtejä. Kunnostuksen voi kuitenkin todeta olleen pääosin alkuperäistä rakennusta hyvin kunnioittava.

Sisätilojen alkuperäisestä tilajaosta on melko vähän tietoa. Ensimmäiseen kerrokseen on kantavalla holvirakenteella mahdollistettu todennäköisesti mahdollisimman suuri yhtenäinen tila. Lasiseinän ansiota ensimmäinen kerros on edelleen melko avoin, vaikkei kokonaan yhtenäinen. Sisätiloissa alkuperäistä tunnelmaa luovat jyvät tiiliseinät, vanhat ikkunat ikkunasyvennyksineen, vanhat puuovet sekä ensimmäisen kerroksen holvikaari. Laajennusosissa sisätiloihin on jätetty kivasti näkyviin alkuperäinen tiilijulkisivu.

Vanhojen teollisuusrakennuksien tiiliarkkitehtuuria on Oulussa säilynyt melko vähän. Ainutlaatuisella paikalla Pikisaarella sijaitsevat villatehtaan alueen tiilirakennukset ovat tärkeitä esimerkkejä arkkitehtonisesti sekä saaren historian kannalta.

Säilyneisyyskaavioissa on julkisivuissa rinnakkain vuoden 1996 tilanne sekä nykytilanne. Pohjapiirroksessa puretut rakenteet on merkitty samaan kaavioon. Yksityiskohtia tai lisätarkennuksia on merkitty tekstikentillä.

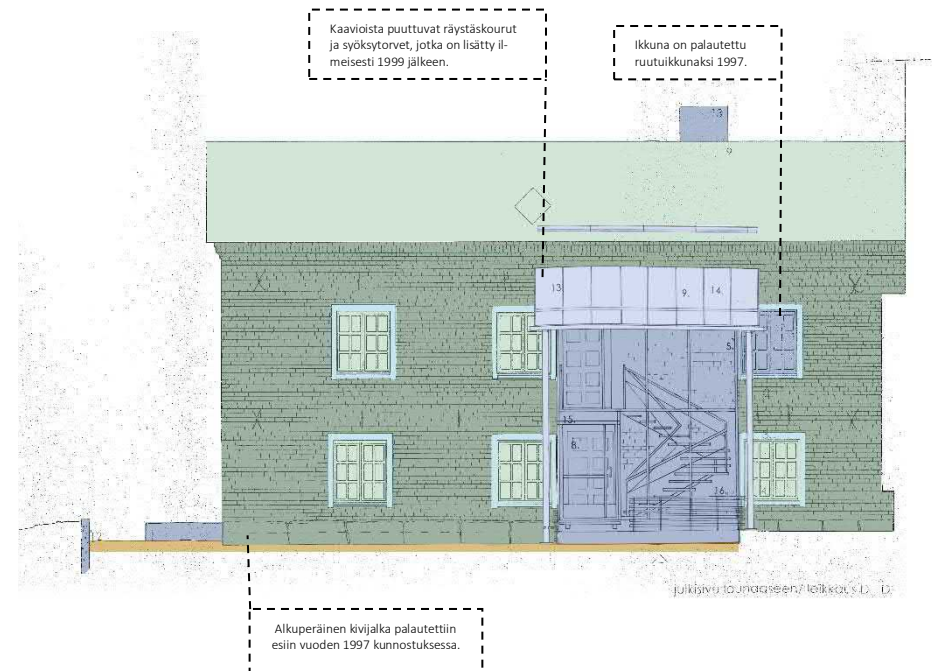
- Alkuperäinen rakenne
- Ajoitus epävarma; alkuperäinen, sen kaltainen tai pitkään rakennuksessa ollut rakenne
- Purettu rakenne 1997, rakennettu 1918–1925 välillä
- Purettu rakenne 1997, rakennettu 1925–1950 välillä
- Myöhemmin lisätty rakenne, ajoitus epävarma, mahdollisesti 1980-luvulta
- Myöhemmin lisätty rakenne, vuodelta 1997
- Myöhemmin lisätty rakenne, vuodelta 1999
- Myöhemmin lisätty rakenne, vuodelta 2022

TILANNE VUONNA 1996:

Rakennusvaiheet ja säilyneisyys – julkisivu lounaaseen

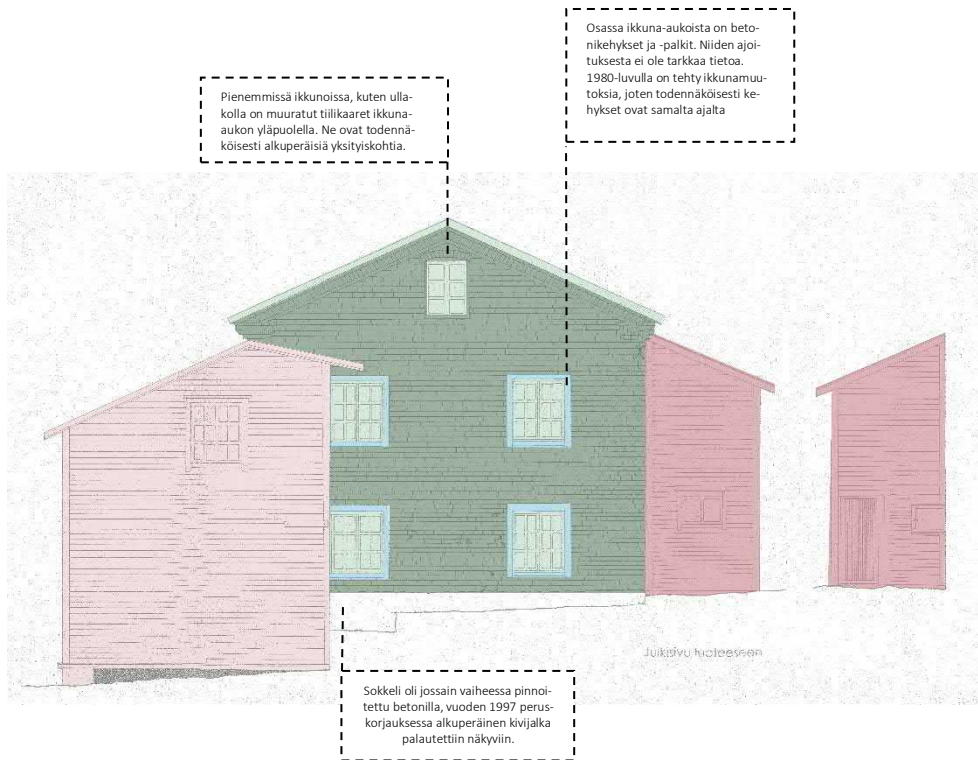
Taustalla mallassaunan mittauspiirros vuodelta 1996.

NYKYTILANNE:

Rakennusvaiheet ja säilyneisyys – julkisivu lounaaseen

Taustalla mallassaunan piirustus vuodelta 1999.

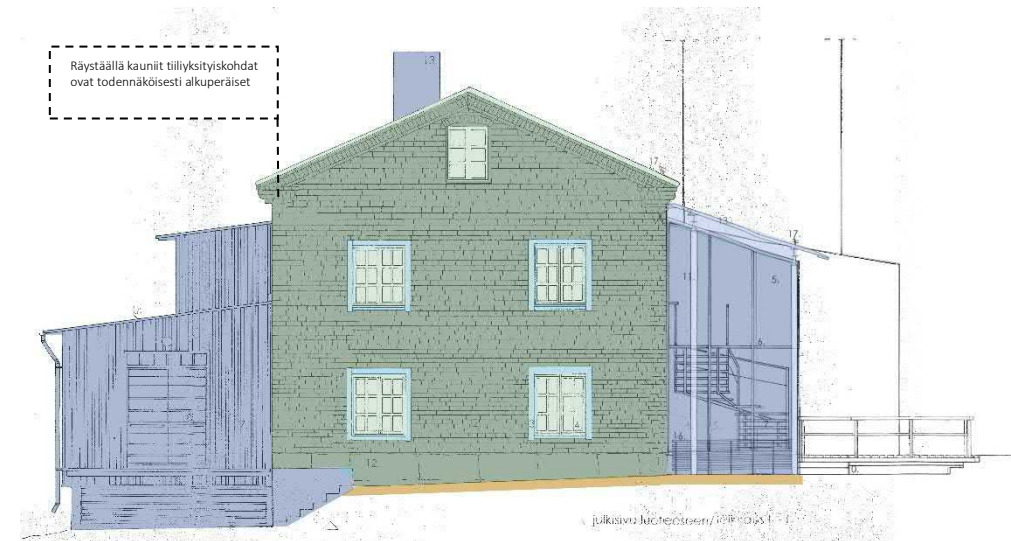

TILANNE VUONNA 1996:

Rakennusvaiheet ja säilyneisyys – julkisivu luoteeseen

Taustalla mallassaunan mittauspiirros vuodelta 1996.

- Alkuperäinen rakenne
- Ajoitus epävarma; alkuperäinen, sen kaltainen tai pitkään rakennuksessa ollut rakenne
- Purettu rakenne 1997, rakennettu 1918–1925 välillä
- Purettu rakenne 1997, rakennettu 1925–1950 välillä
- Myöhemmin lisätty rakenne, ajoitus epävarma, mahdollisesti 1980-luvulta
- Myöhemmin lisätty rakenne, vuodelta 1997
- Myöhemmin lisätty rakenne, vuodelta 1999
- Myöhemmin lisätty rakenne, vuodelta 2022

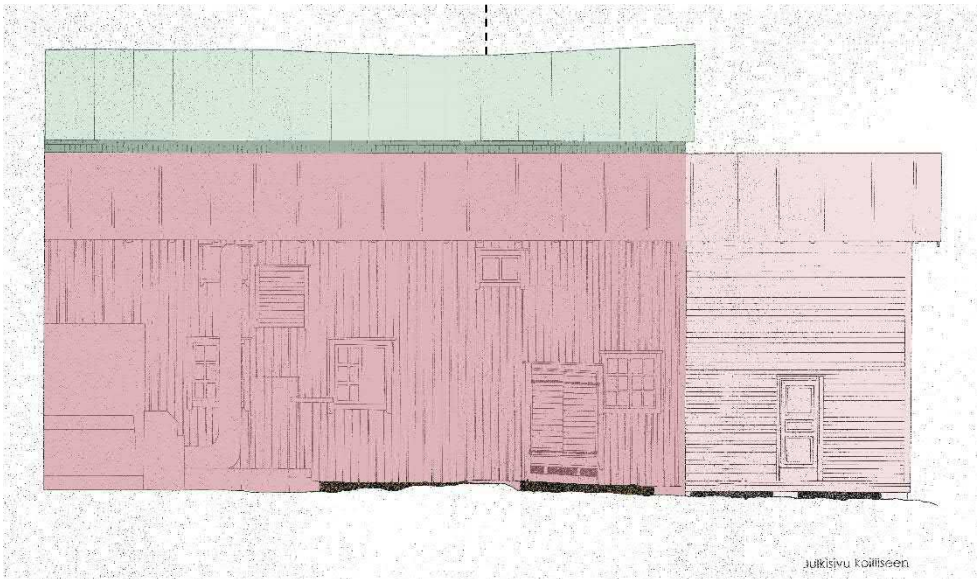
NYKYTILANNE:

Rakennusvaiheet ja säilyneisyys – julkisivu luoteeseen

Taustalla mallassaunan piirustus vuodelta 1999.

- Alkuperäinen rakenne
- Ajoitus epävarma; alkuperäinen, sen kaltainen tai pitkään rakennuksessa ollut rakenne
- Purettu rakenne 1997, rakennettu 1918–1925 välillä
- Purettu rakenne 1997, rakennettu 1925–1950 välillä
- Myöhemmin lisätty rakenne, ajoitus epävarma, mahdollisesti 1980-luvulta
- Myöhemmin lisätty rakenne, vuodelta 1997
- Myöhemmin lisätty rakenne, vuodelta 1999
- Myöhemmin lisätty rakenne, vuodelta 2022

Tiiliosan vesikatto oli pahasti notkahtanut. Kunnostuksessa 1997 kattoa oikaistiin niin paljon kuin mahdollista.

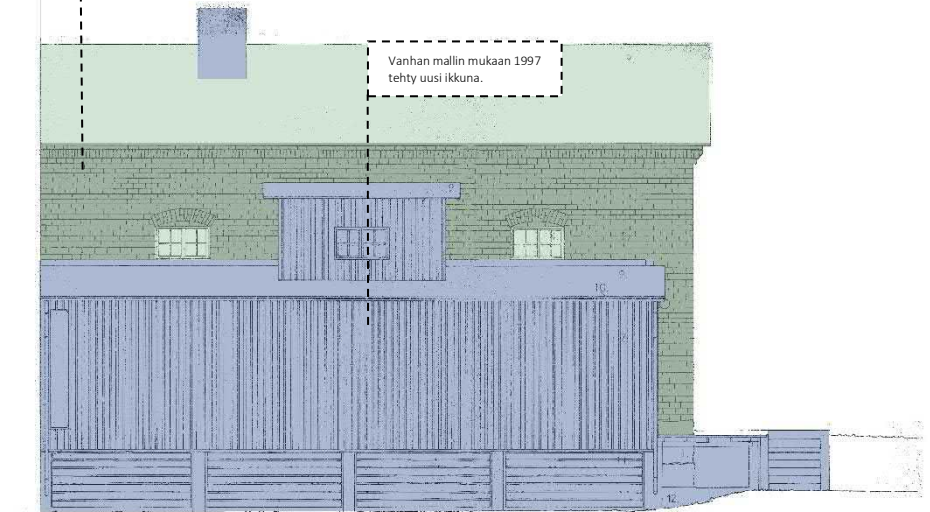

TILANNE VUONNA 1996:

Rakennusvaiheet ja säilyneisyys – julkisivu koilliseen
Taustalla mallassaunan mittauspiirros vuodelta 1996.

Vuoden 1997 laajennus toteutettiin tarkoituksella matalampana, jotta tiilijulkisivua näkyisi enemmän.

Vanhan mallin mukaan 1997 tehty uusi ikkuna.

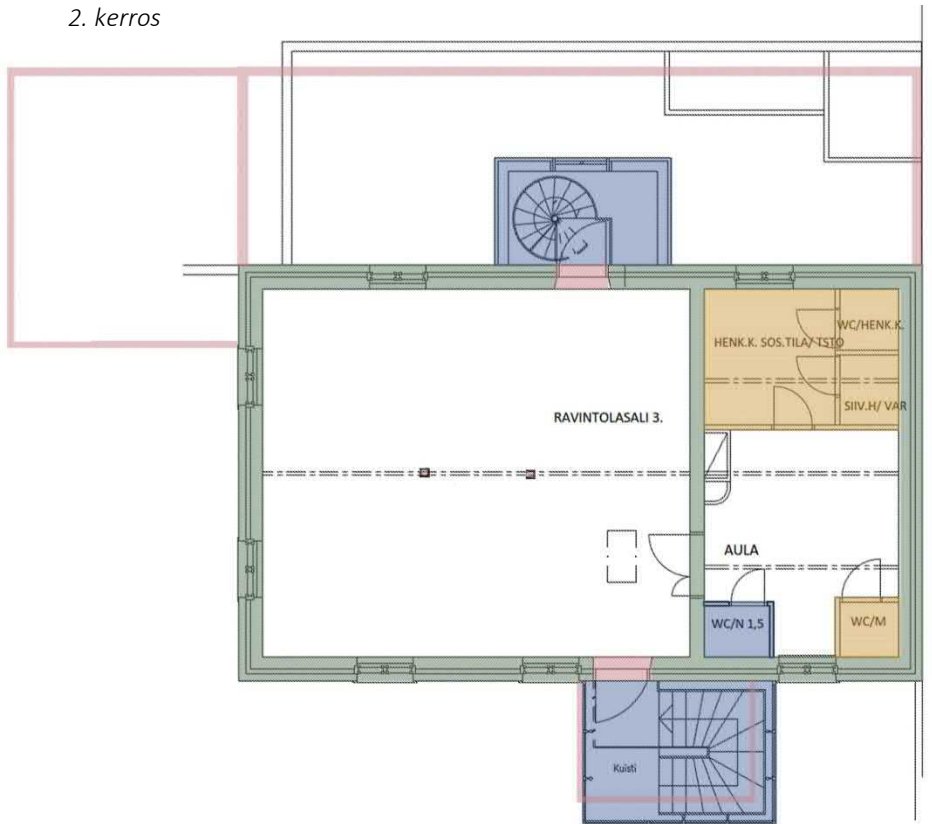

NYKYTILANNE:

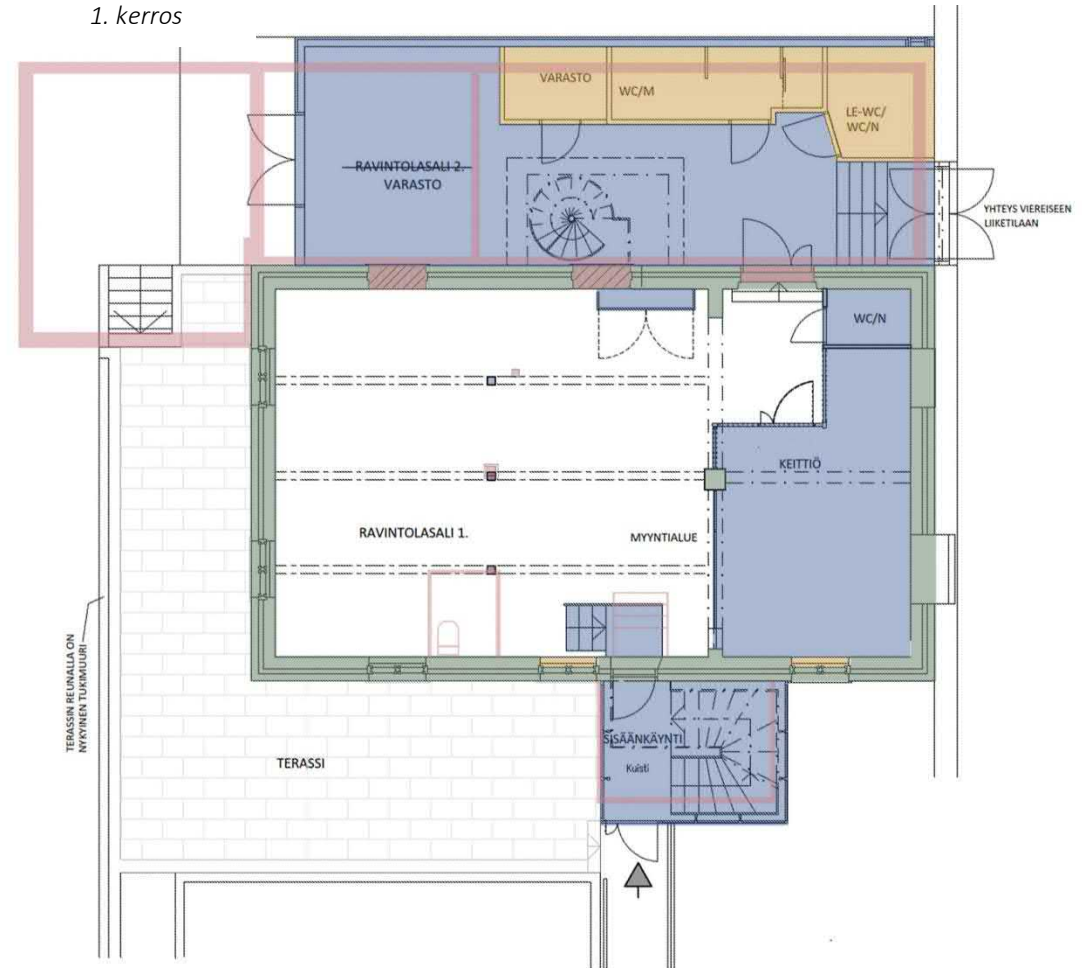
Rakennusvaiheet ja säilyneisyys – julkisivu koilliseen
Taustalla mallassaunan piirustus vuodelta 1999.

- Alkuperäinen rakenne
- Ajoitus epävarma; alkuperäinen, sen kaltainen tai pitkään rakennuksessa ollut rakenne
- Purettu rakenne 1997, rakennettu 1918–1925 välillä
- Purettu rakenne 1997, rakennettu 1925–1950 välillä
- Myöhemmin lisätty rakenne, ajoitus epävarma, mahdollisesti 1980-luvulta
- Myöhemmin lisätty rakenne, vuodelta 1997
- Myöhemmin lisätty rakenne, vuodelta 1999
- Myöhemmin lisätty rakenne, vuodelta 2022

2. kerros

1. kerros

POHJAPIIRUSTUKSET

Rakennusvaiheet ja säilyneisyys

Taustalla mallissaunan piirustus vuodelta 2022.

6 YHTEENVETO

6.1 Historiallinen tausta

Oulun keskustan edustalla sijaitseva Pikisaari on osa Oulujoen historiallista suistoaluetta, joka on valtakunnallisesti merkittävä rakennettua kulttuuriympäristöä⁸⁶. Pikisaareissa sijaitseva mallassaunan rakennus on osa villatehtaan alueena tunnettua kokonaisuutta. Pikisaarentien päätteenä sijaitseva kortteli kytkeytyy voimakkaasti Pikisaaren teolliseen historiaan. Pikisaari on Oulun vanhimpia teollisuusalueita. Pienpoltto ja lavanrakennus on alkanut saareissa viimeistään 1600-luvulla^{87,88}.

Pikisaarentien päätteenä sijaistaa villatehtaan alueena tunnettu, entinen teollisuusalue. Mallassauna on villatehtaan alueen vanhin säilynyt rakennus. Pikisaaren kärjessä aloitti tehdasmaisen viinanpolttimo 1840-luvulla. Pikisaaren polttimo oli Suomen ainoa kaupungin omistuksessa oleva viinanpolttimo. Mallassaunan rakennus rakennettiin viinatehtaan maltojen käsittelyä varten vuonna 1869.⁸⁹

Viinan valmistuksen loputtua 1890-luvulla Pikisaaren kärjessä aloitti värjäämö, joka laajeni myöhemmin kutomoksi⁹⁰. 1918 omistajavaihdoksen myötä alueella toimivan yrityksen nimeksi tuli Oulun Villatehdas Oy, johon alueen kutsumanimi viittaa. Alue tunnettiin pitkään OSAO:n Pikisaaren yksikkönä, sillä rakennukset olivat ope-
tuskäytössä lähes 40 vuotta, vuoteen 2020 saakka^{91,92}.

⁸⁶ Museovirasto, 2009

⁸⁷ Laine, L. 2002

⁸⁸ Outakoski, A., 1949, s. 10

⁸⁹ Hautala, K., 1976, s. 408

6.2 Pikisaaren Kulttuurikeskus

Opetustoiminnan loputtua, villatehtaan aluetta kehitetään kulttuuritoiminnan ja luovien alojen yrittäjien keskuksiksi. Pikisaaren kulttuurikeskus on vuoden 2026 Euroopan kulttuuripääkaupungiksi valitun Oulun yksi hankkeista. Villatehtaan aluetta kehitetään kulttuurikeskukseksi yhdessä Oulun kaupungin, kulttuuriväen ja Pikisaaren yrittäjien kanssa.⁹³

Alueella toimii useita luovien alojen yrityksiä, näyttelytiloja ja kaksi ravintolaa. Siellä järjestetään yleisölle avoimia kulttuuritapahtumia.

⁹⁰ Hautala, K., 1982, s. 99.

⁹¹ Kempainen, E. & Tenhunen, M., 2007, s. 13

⁹² Osao.fi, 2022

⁹³ Kaleva, 2023

6.3 Mallassaunan arkkitehtuuri

Pikisaaren mallassauna on kaksikerroksinen, harjakattoinen tiilirakennus. Maltaita kuivatettiin suuren uunin lämmöllä ja rakennukseen tuli merivettä kuljettava vesijohto.⁹⁴ Rakennuksen teollisuuskäytöstä kertovat kivirakenteisuus paloturvallisuussyistä, verrattain suuret ikkunat ja avoin pohjaratkaisu. Ensimmäinen kerros oli todennäköisesti alusta saakka kokonaan yhtenäinen tila jyrkän holvikaaren ansiosta.

Mallassaunan julkisivut ovat puhtaaksi muuratut. Tiilimuurauksen pinta on eläväinen käsityönä valmistettujen poltettujen tiilien, kalkkilaastisaumojen ja ajan tuoman kulumisen seurauksena. Räystäällä ja pienien ikkuna-aukkojen yläpuolella on kauniita tiiliyksityiskohtia. Ikkunat ovat pääosin verrattain suuria kaksipuitteisia ruutuikkunoita.

6.4 Muutokset

Villatehtaan aikana mallassaunan rakennuksessa lajiteltiin, pestiin ja värjättiin villaa. Suurin mallassaunaan vaikuttava muutosvaihe on vuonna 1952 valmistuneen kutomorakennuksen rakentaminen kiinteästi mallassaunan yhteyteen. Nelikerroksinen kutomorakennus on selvästi mallassaunan rakennusta suurempi.

Mallassaunaan on tehty muitakin laajennuksia. Nykyiset laajennusosat ovat vuodelta 1997, jolloin rakennus kunnostettiin puu- ja metallityön opetustiloiksi. Rakennuksen taustapuolella on varastotilaksi tehty laajennus ja sisäänkäynnin yhteydessä lasinen kuisti ja porrashuone. Laajennusosat ovat helposti erotettavissa

Mallassaunan ja kutomorakennuksen väliset mittasuhteet näkyvät kuvassa. Kutomorakennusta laajennettiin 1980-luvulla, joka kasvatti kokoeroa entisestään. Kaareva porrashuone on laajennuksen aikainen.

⁹⁴ Hautala, K., 1976, s. 406–407

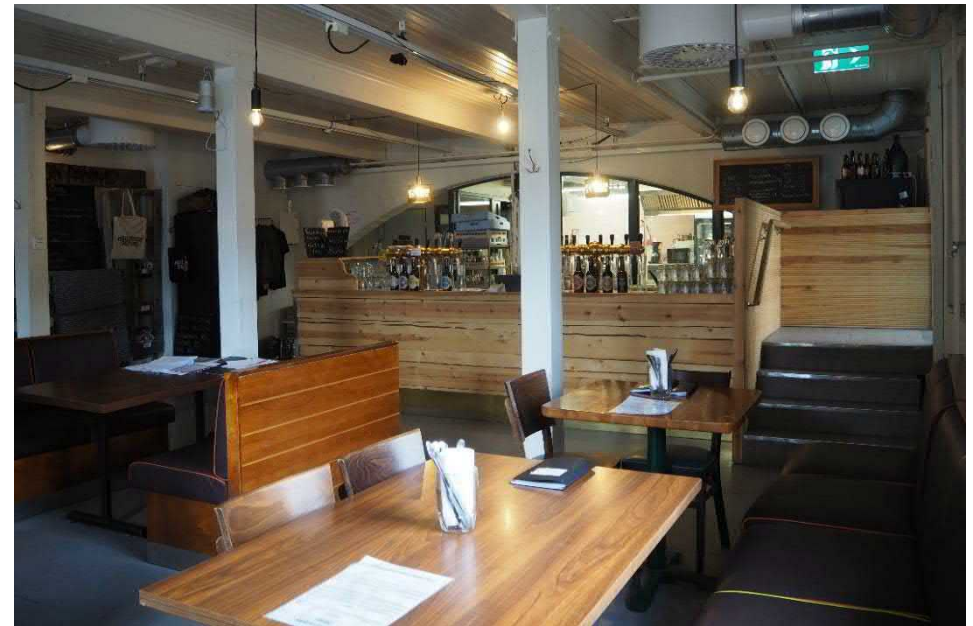
uudemiksi rakennusvaiheiksi. Nykyisten laajennusosien tieltä purettiin huonokuntoiset puurakenteiset laajennusosat. Niiden ajoituksesta ei ole tarkkaa tietoa, mutta rakennusaika sijoittuu vuosien 1918–1945 välille.

6.5 Säilyneisyys

Mallassaunan alkuperäinen tiiliosa on rakennuksen ydin ja siinä on säilynyt runsaasti alkuperäisiä yksityiskohtia. Niitä ja rakennuksen alkuperäistä hahmoa voi kuitenkin joutua hetken aikaa katselemaan, tunnistaakseen ne laajennuksien ja viereisen kutomorakennuksen keskeltä. Tiiliosan ikkunoiden ympärillä mahdollisesti 1980-luvulla tehdyt rapatut ikkunanpielet muuttavat rakennuksen ilmettä.

Tiiliosan julkisivuissa on runsaasti alkuperäisiä tai niiden kaltaisia elementtejä. Puh- taaksi muuratut julkisivut ovat alkuperäiset, vaikka paikkailtu. Räystääillä ja pienem- pien ikkunoiden tiilikaarissa on alkuperäisiä tiiliyksityiskohtia. Väli- ja yläpohjien kohdalla on alkuperäisiä rautaisia muuraussiteitä. Alkuperäiset tai muuten hyvin vanhat ikkunat ja puuovet kunnostettiin vuoden 1997 kunnostuksessa. Joitakin uu- sia ikkunoita tehtiin vanhan mallin mukaan. Sisätiloissa korostuu erityisesti ensim- mäisen kerroksen massiivinen holvikaaren muotoon muurattu alkuperäinen kan- tava rakenne.

Mallassauna ulkopuolelta rakennuksen päädyn suunnasta kuvattuna ja sisäpuolelta ensimmäisen kerroksen ravintolasalista kuvattuna. Holvikaaren kohdalle sijoitetun lasiseinän ansiosta sisätila jatkuu visuaalisesti yhtenäisenä.

6.6 Arvot

Pikisaari kuuluu valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen (RKY 2009) kokonaisuuteen osana Oulujoen suistoaluetta⁹⁵. Maakunnallisesti arvokkaan rakennetun kulttuuriympäristön inventoinnissa (MRKY 2015) villatehtaan alueen yksittäisistä rakennuksista mallassauna ja villatehdas on arvotettu valtakunnallisesti merkittäviksi kohteiksi.⁹⁶

Villatehtaan alueella ja mallassaunan rakennuksella on tärkeää historiallista arvoa. Pikisaari on Oulun vanhimpia teollisuusalueita ja villatehtaan alueella on tärkeä rooli olla välittämässä saaren historiaa eteenpäin. Mallassauna on villatehtaan alueen vanhin säilynyt rakennus ja ainoa alkuperäisen viinapolttimon aikainen rakennus. Mallassauna on yksi koko Pikisaaren alueen vanhimmista säilyneistä rakennuksista.

Villatehtaan aluetta kuvattuna
kehräämörakennuksen laajennuksen kulmalta.

⁹⁵ Museovirasto, 2009

⁹⁶ Pohjois-Pohjanmaan liitto, 2015

Villatehtaan alueella on arkkitehtonisia arvoja kokonaisuutena sekä yksittäisien rakennuksien. Alue on kokonaisena säilynyt vanha teollisuusalue. Villatehtaan alue on kerroksellinen kokonaisuus. Se on rakentunut tuotannon tarpeiden mukaan ja muodostuu 1860–1980-lukujen välillä rakennetuista rakennuksista. Villatehdas ja mallassauna ovat esimerkkejä punatiilistä teollisuusrakennuksien arkkitehtuurista, jollaista Oulun alueella on säilynyt melko vähän.

Kulttuurihistoriallisesti koko Pikisaari merkittävä kohde. Saareissa on perinne käsityöammateista. Lähtien liikkeelle pienvalmistuksesta ja laivanrakennuksesta sekä myöhemmin viinan, kankaiden ja metallituotteiden valmistuksesta. OSAO:n Pikisaaren yksikkö jatkoi käsityöperinteen opetusta villatehtaan rakennuksissa lähes 40-vuoden ajan. Kulttuurikeskuksen kehittäminen villatehtaan alueelle on samaa jatkumoa. Villatehtaan alueella on edelleen ja tulevaisuudessakin tärkeässä roolissa kädentaitojen, kulttuurin ja taiteen ylläpitäjänä ja edistäjänä Pikisaareissa.

Panimoravintolana mallassaunan rakennus on palannut juurilleen, ei mallasjuomien valmistuksen vaan niiden tarjoilun ja nauttimisen pariin. Villatehtaan alueen värikäs ja vaihteleva ympäristö sopii hyvin kulttuuri- ja ravintolatoiminnan sijaintipaikaksi.

Seuraava sivu:

Mallassauna-ravintolan terassialueella on kuormalavoista rakennettuja pöytiä.

Ravintolakäyttö sopii hyvin alueen ja sen rakennuksien rentoon tunnelmaan.

Keltaisessa talossa on järjestetty käsityö- ja designtuotteiden myyntitapahtumia.

Kutomorakennuksessa toimii Kulttuurikiihdyttämö ry:n toimijoita.

Yhdistys järjestää monenlaisia tapahtumia alueella.

7 LÄHTEET

Valokuvat

Nykytilaa esittävät valokuvat elokuulta 2023 Lukkaroinen Arkkitehdit Oy / Maisa Seppänen. Muiden kuvien lähteet mainittu kuvatekstin yhteydessä.

Arkistot

Oulun kaupunginarkisto
Kansallisarkiston Oulun toimipiste
Tilaajan Potential Oy arkisto, sisältäen OSAO:n luovuttamat aineistot

Rakennuspiirustukset

Oulun kaupunginarkisto
Kansallisarkisto
Tilaajan Potential Oy arkisto, sisältäen OSAO:n luovuttamat aineistot
Arkkitehtitoimisto Juha Pekka Mikkonen

Painetut lähteet

Hautala, K. (1975). *Oulun kaupungin historia III 1809–1856*.

Hautala, K. (1982). *Oulun kaupungin historia V 1818-1945*.

Huhtelin, T. (2016). *Oulun Pikisaaren pitkä kivijalallinen ja multapenkillinen rakennus keramiikka-aineiston valossa*. Oulu: Oulun yliopisto, humanistinen tiedekunta.

Hyttinen, M. (2021). Ajan multaamat muistot: Historiallisen arkeologian tutkimus Oulun Pikisaaren pikiruukista, ruukkiyhteisöstä ja maailmankuvasta 1640-luvulta 1890-luvulle.

Jokiniemi, E.; & Nikolas, D. (2012). *Kuvitettu Rakennus-sanakirja Suomi-englanti-suomi: Illustrated Building Dictionary Finnish-English-Finnish*. Rakennustieto.

Kallio-Seppä, Titta, et al. (2005). *Historiaa kaupungin alla: kaupunkiarkeologisia tutkimuksia Oulussa*. Oulu: Pohjois-Pohjanmaan museo.

Otavan Iso Tietosanakirja 6. Mont-pyra. (1963).

Oulun kaupunki. (1999). *Arvokkaita alueita Oulussa, osa 1*. Oulu.

Outakoski, A. (1949). *Oulun konepaja osakeyhtiö 1873–1948*. Oulu.

Snellman, W.; Klemola, V.; Vapaasalo, A.; Hieta, H.; Carlenius, A.; Hieta, H.; . . . Kokko, H. . (1924). *Oulun kansakoulun 50-vuotis muistojulkaisu*.

Sormunen, M. (1994). *Pikisaaren historia*.

Raportit, selvitykset ja kaavat

Arkkitehtitoimisto Järvinen & Kuorelahti Oy. (2020). *Rakennushistoriaselvitys Pikisaari tontti 19*.

Hämäläinen, P. (1997). *Mallassauna, korjaus- ja laajennushankkeen seuranta, Artenomin opinnäytetyö*. Oulu: Oulun käsi- ja taideteollisuusoppilaitos, korjaus- ja miljöörakentaminen.

Kemppainen, E. & Tenhunen, M. (2007). *Alceniuksen kädenjälki, Rakennushistoriaselvitys Oulun seudun ammattiopiston Pikisaaren yksikön vaiheista*. Oulu: Oulun seudun ammattiopisto.

Lukkaroinen Arkkitehdit Oy. (2020). *Rakennushistoriaselvitys OSAO Pikisaaren yksikön päärakennus (A-rakennus)*.

Oulun kaupunki, Yhdyskunta ja ympäristöpalvelut. (2016). *Uuden Oulun yleiskaava*. Haettu 21.12.2023 osoitteesta <https://www.ouka.fi/suunnitelmat-ja-hankkeet/uuden-oulun-yleiskaava>

Pohjois-Pohjanmaan liitto. (2015). *Pohjois Pohjanmaan rakennettu kulttuuriympäristö 2015 -päivitysinventointi*. Haettu 14. 8. 2023 osoitteesta <https://pohjois-pohjanmaa.fi/wp-content/uploads/2020/08/4194.pdf>

Pohjois-Pohjanmaan museo. (2021). *Lausunto: Oulu, Pikisaari, Pikisaarentie 13, Mallassauna, tilamuutos Hailuodon panimon ravintolatilaksi*.

Soikkeli, Anu; Yliaho, Tanya; Järvinen, Rosaliina (toim.). (2022). *Historiallisen kaupunkimiljöön suojeleatlas: Oulun Pikisaari*. Oulun Yliopisto. Arkkitehtuurin yksikkö. Haettu 30. 8. 2023 osoitteesta <http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789526232546.pdf>

Elektroniset lähteet

- KIOSKI 2.0. Kulttuuriympäristön inventointisovellus. (ei pvm). *Villatehdas ja Mallassauna Kioski-raportti*. Haettu 15. 9. 2023 osoitteesta <https://pohjois-pohjanmaa.fi/wp-content/uploads/2020/08/4194.pdf>
- Museovirasto. (2008). *Kulttuuriympäristön palveluikkuna, Oulu Pikisaari kiinteä muinaisjäännös*. Haettu 16. 11. 2023 osoitteesta <https://www.kyppi.fi/to.aspx?id=112.1000012453>
- Museovirasto. (2009). *Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt, Oulujoen suistoalueen historiallinen kokonaisuus*. Haettu 14. 8. 2023 osoitteesta http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=2081
- Museovirasto. (2020). *Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY – kysymyksiä ja vastauksia*. Haettu 21. 12. 2023 osoitteesta https://www.rky.fi/read/asp/r_RKY_faq.pdf
- OSAO. (2. 12. 2022). *Pikisaaren kiinteistöt myyty Potential Toimitilat Oy:lle*. Haettu 6. 11. 2023 osoitteesta <https://www.osao.fi/pikisaaren-kiinteistot-myyty-potential-toimitilat-oylle/>
- Oulun Kaupunki. (25. 5. 2023). *Pikisaaren Luova Kylä: Asemakaavamuutoksen osallistumis- ja arviointisuunnitelma*. Haettu 6. 11. 2023 osoitteesta https://www.oukapalvelut.fi/tekninen/Suunnitelmat/Projektikortti_2019.asp?ID=1496
- Perälä, N. (2022), *Teollisuusalueesta kulttuurin keskuksiksi, Oulun Pikisaaren muuttuva kulttuuriperintö ja sen merkitys*, Oulun yliopisto, Humanistinen tiedekunta, Arkeologian Pro-gradu -tutkielma. Haettu 22.12.2023 osoitteesta <http://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-202212053664.pdf>
- Rinne, H. (2018). *Perinnemestari - Vesikatto, historia*. Haettu 25. 9. 2023 osoitteesta <https://perinnemestari.fi/kunnostaminen/historia-tyyli/vesikatto-historia>
- Wikimedia commons, 2006, valokuvat Pikisaaresta vuodelta 2006. CC0 vapautettu tekijänoikeuksista. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Pikisaari_Oulu_20131124_02.JPG ja https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Pikisaari_20060402.JPG

Sanoma- ja aikakauslehdet

- Kaleva. (3. 6. 2017). Oulun Sonnisaarella syntyi aikoinaan lapsia ja mallasta. (E. Hujanen, Toim.) Haettu 10. 11. 2023 osoitteesta <https://www.kaleva.fi/oulu-sonnisaarella-syntyi-aikoinaan-lapsia-ja-mal/1937526>
- Kaleva. (5. 4. 2022). Pikisaaren kampusalueesta ainutlaatuinen luova kylä – kiinteistöt siirtymässä Oulun kaupungin omistamalle yhtiölle. *Kaleva*. Haettu 7. 11. 2023 osoitteesta <https://www.kaleva.fi/pikisaaren-kampusalueesta-ainutlaatuinen-luova-kyl/4546482>
- Kaleva. (10. 1. 2023). Oulun Pikisaaren Luovaan Kylään hotelli purettavan koulurakennuksen paikalle – Liikenteen lisääntyminen saarsa huolettaa taiteilijaa. (P. Alasuutari, Toim.) *Kaleva*. Haettu 30. 10. 2023 osoitteesta <https://www.kaleva.fi/oulu-pikisaaren-luovaan-kylaan-hotelli-purettavan/5226177>
- Laine, L. (20. 5. 2002). Pikiruukit aiemmin täysin tutkimatta. *Kaleva*.

Selvityksen tekemistä ohjasivat

- Oulun kaupunki
Yhdyskunta- ja ympäristöpalvelut, kaavoitus
Jere Klami, kaavoitusarkkitehti
Pia Krogus, kaavoitusarkkitehti
- Oulun museo- ja tiedekeskus
Pasi Kovalainen, kulttuuriperintötyön johtaja
Samuli Paitsola, rakennustutkija